

קונטרס משנת החנוכה

הערות ובירורים בעניני חנוכה
מסודרים לפי א-ב

מאיר שולביץ
ירושלים תובב"א

כסלו תשע"ו לפ"ק

בפתח השער

מצות חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד וכלשון הרמב"ם, ובמקו"א ביארנו שזהו מחמת חובת הפרסומי ניסא שיש בה מצוות קידוש ה', אבל מה הנס שאנו מפרסמין אותו. פרסום הנס הוא החיזוק בדבר שיון רצו להחלישנו, מלחמת יון הייתה להשכיחם תורתך, והיינו תורה שאפשר להשכיחה, תורה שבע"פ שלה התנגדו, אבל תורה שבכתב אדרבה תרגמו אותה ליונית, והנצחון עליהם היה שלא הצליחו בכך אלא אדרבה זדים ביד עוסקי תורתך, הנצחון היה בידי אנשים שתורתן היה עסקם.

ואולי לכן מצינו שחג זה תורתו נשארה בגדר תורה שבע"פ שלא נקבע לה מסכת וכמעט לא נמצאו דיניה בתלמוד, ורוב הדברי תורה של מועד זו נקבעו כתורה שבע"פ, אבל חביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה, וד"ת של מועד זה יש להם חביבות מיוחדת.

קבצתים בקונטרס זה הרבה מהענינים הם דברים שעסקנו בהם בשנים האחרונות במדור משיב כהלכה, וליבנתים יחד עם ידידי המופלא אוהב התורה באמת, הרב מרדכי זיסקינד הגר שליט"א, ועוד כמה ידיעות חשובות מהראשונים והאחרונים, וכמה מהנידונים שדנו בהם חו"ר אוצר החכמה, ומחמת שקונטרס זה החילותי בו ממש קרוב לימי החנוכה, ומפאת קוצר הזמן לא הספקתי להשלים בו את המלאכה, ויש הרבה מקומות שיש ורציתי להאריך בהם טובא, ועוד חזון למועד אי"ה, ומ"מ מכיון שיש הרבה מקום להוסיף וליישב, לכן אשמח מאוד מאוד בכל הארה או הערה. להקל על המעיינים סדרנו הענינים לפי א-ב, ובדרך שאלה ותשובה.

ויה"ר שנזכה במהרה שיעשו לנו ניסים כמו שנעשו לאבותינו, ונראה בביאת הגואל ובשוב העבודה לבניין בית הבחירה. מאיר שולביץ

לשלוח הערות:

בפקס: 0775558617

במייל: meir.s1000@gmail.com

תוכן הענינים:

א.

אין מעבירין על המצוות - נר חנוכה וקידוש

איסור מלאכה בזמן ההדלקה - למי?

אכסנאי בנר חנוכה גדר השתתפות שלו

אשו משום חיציו בנר חנוכה

אשתו מדלקת עליו כשנמצא במדינה אחרת

ב.

ביזוי מצוה בהדלקת נר חרס

בית - גדר מצות נ"ח בחובת הבית

בית כלא - האם הוי בית המחייב במזוזה

בל תוסיף בנרות חנוכה

ברכה - אחיזת הנרות בזמן הברכה

ברכות נר חנוכה - האם משכח"ל שיברך ד' ברכות.

ברכת הרואה - בשבת כשא"א להדליק

ברכת הרואה על נרות בית הכנסת

ברכת הרואה על נרות עצמו לאחר שכבר הדליק

ברכת שהחיינו למי שאין לו אפשרות כלל להדליק

ואינו רואה

{ג}

גזול בנר חנוכה - ודין לכם בנר חנוכה

נעשה גדול בחנוכה

{ד}

מצוה דרבנן חיובה בנשים מצד לא תסור

{ה}

הבדלה ונר חנוכה מי קודם

נר חנוכה במוצ"ש קודם הבדלה

הדלקה עושה מצוה - במדורה מדוע אינו יוצא ידי חובה

כבר בנר הראשון.

הדלקה בנר הנוסף

הידור מצוה דנר חנוכה - האם נעשה לעיכובא

הלל לנשים בחנוכה

האיסור להשתמש לאורה.

השתמשות בנרות חנוכה

השתמשות בנר חנוכה - בנר המפיץ ריח או מנגן.

{ו}

וטמאו כל השמנים - בודאי או בספק

{ז}

זאת חנוכה - שמיני דחנוכה

זהירות בנר חנוכה - הרגיל בנר

הרגיל בנר - ביאור העניין

זכין לאדם בהדלקת נרות חנוכה

זמן הדלקת נ"ח.

{ח}

נר חנוכה - מצוה חביבה היא מאוד

'חומש' - בנר חנוכה צריך להוציא אף יותר מחומש ממונו.

חזרה על הפתחים.

חיוב במצוות מפני החשד

בתקנה דמפני החשד בזה"ז בחלונות הבתים

בכבתה החנוכיה האם זקוק לה מפני החשד

חידות לחנוכה

להדליק נר מחשמל היכא שהוא אנוס

חתן שמתחתן בחנוכה היכן ידליק נרות חנוכה

{ט}

טעות בהמנין הנרות בלילה הראשון

{י}

בגדר מצות ימי חנוכה - האם הוי הכל מצוה אחת או

שכל יום ויום הוי מצוה בפנ"ע

{כ}

למעלה מכ' אמה - גר בקומה גבוהה היכן ידליק

חידוש הגר"ק שגם במרחק עשרים אמה באלכסון

מבני רה"ר יש בעיה

בפסול למעלה מכ' אמה - מקצת שלהבת בתוך כ'

בשעת ההדלקה למעלה מכ' ואח"כ בתוך כ'

כבתה אין זקוק לה - מדוע?

כבתה אין זקוק לה - א"כ למה יכול להדליקה שוב

'כלי' בנר חנוכה - דין הדלקה בכלי

קונטרס משנת החנוכה

בגדר חובת הפרסומי ניסא- בהדלקת נר חנוכה
חובת פרסומי ניסא כמה שיכול עכ"פ
בגדר חובת הפרסומי ניסא לבני רה"ר.
פרסומי ניסא כשנמצא לבד בלא שום איש בעולם
פרסומי ניסא כשמקדים ומדליק
פרסומי ניסא כשהרואה שאינו יודע אם זה נ"ח.
פרסומי ניסא לגויים
פרסומי ניסא לעוברי עבירה
{צ}
צדקה עבור קיום מצוות החנוכה
צדקה בחנוכה
{ק}
קדימה -נר חנוכה או קריאת שמע, הי מינייהו קדים?
נר חנוכה או נר שבת במי שמוכר כסותו
קדימה- נר חנוכה ונר שבת נר שבת עדיף
נר שבת בזה"ז ונר חנוכה
בדין קדימה- נר ללמוד תורה בשבילו או להדלקת נר
חנוכה של חברו
קדושת הנרות-הנרות הללו קודש הם'
{ר}
בגדרי 'רוח מצויה העשויה לכבות'
{ש}
נר שבת- הדלקתו באופן של מדורה
שהחיינו באשתו מדלקת עליו לילה ראשון
שיעור השמן-חצי שעה.
הוסיף שמן בנר חנוכה כשיעורו לא יצא ידי חובה
שמן של שביעית
שליחות להדלקת נר חנוכה או ביטול תורה מה עדיף?
שלום ביתו קודם-האם גם נר של חול קודם לנר חנוכה
{ת}
תדיר ושאינו תדיר-מערב והדלקת נ"ח מה קודם?

להדליק בכלים שאינם טובלים
כתותי מיכתת שיעוריה בנר חנוכה
{ל}
להודות ולהלל-אף מעשה ההדלקה נכלל בזה
בביאור המנהג לשבת ליד הנרות לאחר הדלקה
{מ}
דינא דמהדרין כשכבתה באמצע מעשה ההדלקה
מנורת החשמונאים האם הייתה של ברזל
מסובב במצוות- בשעת ההדלקה
כדי שיהא מסובב במצוות-הא לילה לאו זמן ציצית?
מוצאי שבת- זמן ההדלקה בו
מזיק-נר חנוכה שהזיק
מקום ההדלקה-מרפסת האם יכול להדליק בה
מקום ההדלקה-חלון
{נ}
ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממונא
נס פך השמן- מדוע הוצרכו לנס ולא בטלו את השמן
הטמא.
נתקל בנר חנוכה
נשים ונערות במצוות נר חנוכה
{ס}
סעודה- חיובה בימי החנוכה ודין שמחה בחנוכה
ימי שמחה בחנוכה לדעת הרמב"ם.
ספיקא דיומא- אמאי לא עושים חנוכה תשעה ימים
{ע}
על הניסים האם הוי חלק מהתפילה עצמה
על הניסים בכ"ד כסלו.
ערב שבת ההדלקה בו - ע"י שליח לאחר שכבר המשלח
קיבל שבת
ערב שבת איך יברך בו שהחיינו
{פ}

קונטרס משנת החנוכה

מאמר בביאור שורש מלחמת יון בישראל, והנצחון על היונים

הנה במדרש רבה עה"פ והארץ הייתה תוהו ובהו וחושך על פני תהום (בראשית א-ב) אמרו חז"ל רשב"ל פתח קרא בגליות וכו' וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיה שהייתה אומרת כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל, והנה יש לבאר מהו הענין בלשון זה שציוו לכתוב אין לכם חלק באלוקי ישראל, ועוד יש להבין מדוע ציוו כן לכתוב על קרן השור דוקא, ואולי גם יתבאר לפי"ז מדוע זה שייך לחושך.

והנה יש להקדים מש"כ הרמב"ן בכמה מקומות, וגם בפרשת ואתחנן (פ"ד פ"ט-כ) עה"פ ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונידחת והשתחוית להם ועבדתם, אשר חלק ה' אלוקיך אותם לכל העמים תחת כל השמים, ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה, וכ' ע"ז וכבר פירשתי אשר חלק ה' אלוקיך אותם לכל העמים כי לכולם כוכב ומזל וגבהים עליהם מלכי עליון כגון הנאמר בדניאל שר מלכות פרס ושר מלכות יון ובעבור כן יעשה להם אלוהים מהם ויעבדום, ואמר ואתכם לקח ה' כי אתכם חלק ה' לא תקימו עליכם שר או עוזר זולתו כי הוא הוציא אתכם מכור הברזל וכו' והנה עשה כל זה כדי שתהיו לו נחלה ותהיו לשמו הגדול סגולה מכל העמים עכ"ל, וכ"כ בתנחומא בפרשת האזינו שבדור ההפלגה - בהפרידו בני אדם הטיל הקב"ה גורלות בינו ובין המלאכים ונפלה לכל מלאך אומה בחלקו, וישראל נפלו בחלקו של הקב"ה, וע"ז כתוב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, וע"ז אנו אומרים בתפילת עלינו לשבח שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם, שזהו הכוונה שיצאנו בגורלו של הקב"ה, וזהו ההשגחה המיוחדת של כלל ישראל שהובטחה לאברהם בברית המילה שיהיה חלק ה' עמו ושלא יהיו תחת ממשלת כוכב ומזל.

והנה נראה דבזה גופא באו יוון להלחם בכלל ישראל שרצו להפקיעם וליטול מהם דרגתם המיוחדת של ישראל, ומש"ה גזרו עליהם בדברים שמייחדים את כלל ישראל משאר האומות, וכגון בזה שגזרו על השבת, ושבת זהו מיוחד לישראל דהא גוי ששבת חייב מיתה, וגזרו על החודש שג"כ מיוחד לישראל שזהו מורה שישראל מחלקו של הקב"ה עד כדי כך שיש בכוחם לקבוע יו"ט והוי שיתוף בבריאה ואכמ"ל בזה, וגזרו על המילה שזהו הסרת ערלת הלב והגוף ותחילת ההכנה להיותינו מובדלים מהם, ועוד מבואר דגזרו שכל בעולה תבעל לטפסר תחילה וציוו שלא יטבלו לנידותם שכל דברים אלו מיוחדים לקדושת ישראל והבדלתם משאר האומות ובזה באו להלחם עם כלל ישראל, ובזה מבואר ג"כ מה שציוו לכתוב על קרן השור אין לנו חלק באלוקי ישראל, דרצו להלחם בזה שכלל ישראל מיוחדים בזה שהם חלק ד' עמו ושיש להם הנהגה מיוחדת ולכן ציוו לכתוב דאין לכם חלק באלוקי ישראל ואין לכם הנהגה המיוחדת.

ובביאור הענין שציוו לכתוב על קרן השור דוקא, נתבאר במהר"ל בספרו נר מצוה, "כי אמרו מצד שישראל עשו את העגל מיד שהוציאם ממצרים א"כ מורה שח"ו אין להם חלק באלוקי ישראל כי הדבר שהוא בעצם הוא ראשונה והעגל היה ראשון, וזהו מה שאמרו כתבו לכם על קרן השור לא אמרו כתבו על הנייר כי הקרן היה מהשור עצמו, ור"ל שעשו העגל והחטא זה דבר עצמי להם ולא דבר מקרה לכן אין לכם חלק באלוקי ישראל וכו'" עיי"ש. והיינו שרצו להזכיר בזה את חטא העגל.

ובביאור הדברים נראה על פי מש"כ בבית הלוי עה"ת בענין חטא העגל, והוא שלא כפרו ישראל במציאותו יתברך ולא החליפוהו ח"ו אלא רצו אלוקים אשר ילכו לפניהם, והיינו שהיו מבקשים משה אחר, ונתבאר בספרים חטאם שהם סברו שאין הם בדרגא להיות מושפעים באופן ישיר מלמעלה שזהו עיקר מעלת ישראל כי חלק ד' עמו, ורצו להיות ככל הגוים להיות מושפעים ע"י מלאך או כוכב, ובאמת חזינו שנענשו כן דהא כתוב בתורה שאמר הקב"ה אחר מעשה העגל כי לא אעלה בקרבך והנה אנוכי שולח מלאך, שבאמת גזר עליהם שלא יהיו מושגחים בהשגחה ישירה, וע"ז כתיב וישמע העם ויתאבלו, ופירש"י הדבר הרע הזה שאין שכינה שורה ומהלכת עמם והיינו דאף שניחם הקב"ה ממחשבו לכלותם עדיין לא היה פיוס גמור ולא רצה להשרות

¹ כתבתי זאת לפני כמה שנים, מיוסד ע"ד רבים ששמעתי בעניני חנוכה, ממו"ר הגר"ד כהן שליט"א, בצירוף כמה הוספות משנה זו.

קונטרס משנת החנוכה

שכינתו בתוכם, ובהמשך הפרשה כ' ויעבור ד' על פניו ויקרא ד' ד' וגו' ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך ילך נא ד' בקרבנו, וכ' באדרת אליהו להגר"א שכל הארבעים יום התפלל משה להשיב השכינה כבראשונה, ומבואר דבזה גופא נתרצה אח"כ בזה שחזרו הענני כבוד וזהו הראיה שהשיב שכינתו כבתחילה, וא"כ מעתה מבוארין שפיר דברי המהר"ל שלא סתם הזכירו מעשה העגל דזה גופא היה החטא במעשה העגל שרצו שכלל העמים בית ישראל שלא מושגחים מאתו ית' ישירות וזה רצו ג"כ להכשילם השתא.

ומעתה נראה דזה הוא ענין מידת החושך של יון שזהו הטשטוש שכלל העמים בית ישראל, להיפך ממידת האור – נר המערבי שהיה עדות לכל באי עולם על שמשרה שכינתו בישראל. – וא"כ זאת אומרת עם ישראל מעלתו שיש לו השראת השכינה מיוחדת עליו וממילא הוא מושגח על די הקב"ה בעצמו, ואת זה הם רצו לבטל ממנו את ההשראת השכינה ואת ההשגחה המיוחדת על ישראל. – וזה על ידי שיזכירו את חטא העגל שבזה כמעט נגרם שלא יהיו מושגחים ע"י הקב"ה בעצמו.

ונראה עוד בזה, דהנה אומרים אנו בעל הניסים שהיונים רצו להשכיחם תורתך, ולכו' אם רצו לבטל את ההשגחה המיוחדת לעם ישראל בשביל מה היו צריכים ג"כ להשכיחם תורתך, ונראה דהנה ידוע מש"כ במדרש שמות רבה (פרשת תרומה) ויש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו אמר הקדוש ברוך הוא לישראל מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה שנאמר ויקחו לי תרומה, משל למלך שהיה לו בת יחידה בא אחד מן המלכים ונטלה ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו אמר לו בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך אלא זו טובה עשה לי שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו שנאמר ועשו לי מקדש. ע"כ. – והיינו דמבואר שם דההשראת השכינה על כל אחד ואחד היא בזכות התורה, וידוע מאמר הזהוה הקדוש קוב"ה ואורייתא וישראל חד הם, וממילא ע"י שכחת התורה נגרם דהקב"ה מסתלק מבני ישראל, וממילא סר השגחתו המיוחדת מהם, ולכן רצו להשכיח תורתך בדווקא.

ומעתה לפי"ז נראה דהניצחון על היונים היה בזה גופא שגברו בית חשמונאי ונצחום שלא זזו ממדרגא זו של כי חלק ד' עמו יעקב חלק נחלתו, ונראה להוסיף בזה דהנה בבית שני לא היה לוחות וא"כ עיקר ההשראת השכינה היה לישראל בעבור התמיד שזהו מכפר על מעשה העגל, והמנורה שזהו כנגד תורה שבע"פ ובפרט בנר המערבי, ולכן היה להם ליונים הענין לטמאות כל השמנים שזהו מסמל את ענין החכמה של התורה וכמבואר דהרוצה להחכים ידרים, ובזה גופא נצחום כמו שאומרים בתפילה וזדים ביד עוסקי תורתך שבזה היה הנצחון ודו"ק.

וראה מש"כ בדרושי הצל"ח וז"ל בימים הללו של חנוכה ראוי ליתן לב לתקן כל הדברים הגורמים לשכינה שתסתלק מישראל שזה היה כונת היוונים, והנה בעוה"ר בעת הגלות אפס המקום להשראת השכינה כי חרב בית מקדשנו, והקב"ה ברחמיו השאיר לנו שארית ככתוב ואהי להם מקדש מעט אלו בתי כנסיות ושם השכינה שורה, ואלו המדברים בבית הכנסת אין לך מורד במלכו של עולם בהיכלו לפניו גדול מזה וזה מטמא אור הקדוש דוגמת היונים שטמאו המזבח כי זה מעמיד צלם בהיכל עכ"ל, ומבואר בדבריו כפישנ"ת ממש דנקודת מלחמת יון היתה בהשראת השכינה בכלל ישראל.

ומעתה נראה לבאר ג"כ באופן נפלא ד' המדרש הובאו באליהו זוטא על השו"ע או"ח תר"ע וכתוב שם דהיונים רצו לבטל חג הסוכות חוץ מהגזירה על שבת חודש ומילה, ואיתא שם ע"ז אמר הקב"ה אתם חשבתם לעקור שמונת ימי סוכות הנני נותן לכם שמונת ימי חנוכה, וצ"ב מהו השייכות בין חנוכה לסוכות, וג"כ מה ראו לגזור בדוקא על חג הסוכות בנוסף לג' דברים שמייחדים את כלל ישראל.

והנראה בזה דלמשנ"ת בהגר"א [וראה בספר זמן שמחתנו להגר"ד כהן שליט"א שהרחיב בזה] שהשמחה המיוחדת בסוכות הוא בגלל שחזרה ההשראת השכינה לאחר חטא העגל בזה שחזרו הענני הכבוד, א"כ מה שהיונים גזרו על סוכות זהו משום

קונטרס משנת החנוכה

שרצו לבטל ההשראת השכינה מכח סוכות שזהו להיות בצלא דמהימנותא, וא"ש מאוד מדוע בדוקא גזרו ע"ז יותר משאר דברים, דכמו שנתבאר כל ענין הגזירות שלהם היה בדברים שמייחדים את כלל ישראל בהשראת השכינה מיוחדת, וע"ז אמר הקב"ה אתם רציתם לבטל שמונת ימי סוכות שזהו להיות בצלא דמהימנותא, אני נותן להם שמונת ימי חנוכה.

עוד נראה להוסיף בזה עפ"י מש"כ בשבלי הלקט בסי' קפט מצאתי בשם הרב ר' שלמה [רש"י] מה ראו לקרות בחנוכה בנשיאים בחנוכת המזבח לפי שעמד משה רבנו בהר קכ' יום וירד ב' בתשרי ונתבשר סלחתי ביום הכיפורים ובו ביום נאמר לו ועשו לי מקדש וידעו כל ישראל שמחל להם הקב"ה ושמחו במלאכת המשכן ועשו אותה בזריזות דאמר ר' שמואל בר נחמני בג' חדשים עשו המשכן וכל כליו תשרי ומר חשוון ובכה בכסלו גמרוה ע"כ. ומבואר דתחילת הבנין של המקום של ההשראת השכינה לישראל שזהו המשכן תחילתו היה בסוכות ונשלם בכה בכסלו, וא"ש היטיב השייכות בין חנוכה לסוכות ששניהם זהו בעצם חג על ההשראת השכינה המיוחדת לכלל ישראל, וזהו גם מסביר למה נלחמו היונים בסוכות דזהו מסמל את ההשראת השכינה המיוחדת לכלל ישראל.

ומאוד ג"כ א"ש מש"כ השבלי הלקט שם בהמשך דבריו שהביא מהתנחומא "מה עמקו מחשובתיך עלינו אר"ח בכה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן ונעשה מקופל עד א' בניסן וכל זמן שהיה מקופל היו ממלמלים על משה למה לא הוקם המשכן מיד שמא שום דופי אירע בו והקב"ה חישב לערב שמחת המשכן בחודש שנולד בו יצחק בא אחד בניסן והוקם ולא לימלם עוד אדם אחר משה ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה בו המלאכה אמר הקב"ה עלי לשלם לו ושילם לו חנוכת בית חשמונאי וסימן הוא בידיו חנוכה חנו כה בכסלו עכ"ל, והיינו שמה שהשיב הקב"ה לחודש כסלו אי"ז סתם שהחשמונאים חנכו מחדש לביהמ"ק בכה בכסלו אלא דזהו כל ענין הנצחון שגברו עליהם בזה שלא הצליחו היונים לבצע זממם ולסלק את ההשראת השכינה מכלל ישראל ודו"ק בכ"ז.

ומעתה נראה ג"כ להוסיף עוד בזה דהנה נתבאר ברמב"ם בפ"ח מלולב דאעפ"י שבכל המועדות מצוה לשמוח בהן בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה שנא' ושמחתם וכו', והנה בסידור הגר"א שיח יצחק ביאר ורצית בו הוא כפרת העוון והעגל והשראת השכינה ואז בא חג הסוכות וע"כ נאמרה בו שמחה יתירה יותר מכל המועדים ומבואר, ונראה לי לבאר לפי"ז ג"כ את דברי הרמב"ם פ"ג מהל' חנוכה שכתב "ומפני מה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים אלו שתחילתן מליל כה בכסלו ימי שמחה והלל עכ"ל" וראיתי דגם היש"ש בב"ק דייק הלשון שעשאו ימים טובים שזהו ימי משתה ושמחה, וראיתי בקונטרס הנפלא להגאון ר' חנוך קרלנשטיין זצ"ל שעמד בזה דלכא"ו זהו נגד מש"כ בשו"ע שלא נתקנו ימים אלו למשתה ושמחה, וכ' שם לבאר דמכיון שימי חנוכה הם ימים שיש בהם השראת השכינה, ואמרו חז"ל שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה ומש"ה חייבים להיות ימי שמחה, ובאמת אין ראיה בדברי הרמב"ם דלא כמש"כ השו"ע דהא לא כתב בהל' חנוכה כמש"כ בהל' יו"ט שחייב האדם להיות בהן שמח וטוב לב וכן דאין זה חובת הגברא כשאר יו"ט, אלא דצריך להיות לו שמחה ולא בעינן דוקא ע"י משתה ושמחה, אלא כל שיש לו שמחה זהו טוב, בשביל שיוכל להשיג ההשראת השכינה המתגלית באלו הימים. ולמשנ"ת א"ש היטב דאף בענין השמחה יש שייכות בשמחה בימים אלו שדומה לשמחה שבימי הסוכות שיסוד השמחה זהו בההשראת השכינה המיוחדת שזכו בהן ישראל ודו"ק.

וע"ע בספר זמן שמחתנו ס"ב שהביא נשאל למהרי"ל מ"ט אומרים בסוכות זמן שמחתנו יותר מפסח ושבועות שבכולם כתיב שמחה ואמר שהיה בו שמחה יתירה שהיו מדליקין ד' מנורות שהיו מאירות בכל ירושלים זהו נעשה זמן שמחתנו, ופירש שם דמשום שאור מורה על השראת השכינה וכמבואר בשבת כב. בביאור ענין המנורה וכי לאורה הוא צריך אלא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל, ומבואר דהאור מורה על השראת השכינה בישראל, ואפשר דזוהי כונת המהר"ל דהאור המאיר בכל ירושלים הוא עדות על השראת השכינה, וזהו תוכן ענינה של חג הסוכות כפי שנ"ת דזהו השמחה יתירה על השראת השכינה.

קונטרס משנת החנוכה

ומה מאוד מתוק לפי"ז מש"כ הטור דסוכות זהו כנגד יעקב אבינו, ומבואר מכיון שהמהות של סוכות זהו השמחה על ההשראת השכינה, ובנין בית לה' לדור עם ישראל ולשכן בתוכם הוא מכוחו של יעקב אבינו שקראו בית להר המוריה, ויעקב הוא עמוד התורה ולכן אצלו ההשראת השכינה היא בחינת בית כי מכח התורה נצטוו לעשות בית לה' שישכון עם ישראל וידור בתוכם, וכמש"כ במדרש רבה ריש תרומה משל וכו' ועשו לי קיטון אחד דזהו המקום להשראת השכינה, וזהו ביאור הפסוק יעקב חבל נחלתו שזהו המשך הפסוק של כי חלק ה' עמו, שהקב"ה מיוחד לכלל ישראל וע"ז נאמר יעקב חבל נחלתו דזהו בזכות יעקב, ועי' בדרוש לשבת הגדול של ריא"ח שכתב "וידוע כי התקשרות ישראל תלוי בעצם נשמתו של יעקב אבינו ע"ה" ועיי"ש מש"כ באריכות.

והנה המקור לזה שסוכות זהו כנגד יעקב הוא בטור וכתב דנלמד מקרא דלמקנהו עשה סוכות, והנה המשך הפסוק זהו ויבן לו בית, וראיתי שמביאים מהקדמונים שבזוה"ק [ח"ג דף קי] המשך הפסוק הזה ויבן לו בית רומז לחנוכה ל"ו כנגד ל"ו נרות של חנוכה, ולמשנ"ת אי"ז סתם אלא דענין סוכות וענין חנוכה שניהם שיכים להשראת השכינה המיוחדת על ישראל שזהו בזכותו של יעקב.

ועייין בפרקי דר"א פל"ה דיעקב אבינו יצק שמן על האבן ששם מראשותיו, והיה זה שמן שירד בנס מן השמים, ובשם הש"ך מביאין שאותו הפך שנתגלה לחשמונאים הוא פך השמן שנתגלה ליעקב ובו נעשה נס חנוכה, וממש א"ש למשנ"ת דהרי השמן בו הדליקו את המנורה שהיא העדות שהשכינה שורה בישראל וזה היה מהשמן של יעקב כמש"כ בפרקי דר"א, משום דיעקב הוא שייך לבחינה זו של גילוי ההשגחה על כלל ישראל.

ונ"ל להוסיף בזה עפ"י ד' המדרש רבה בתחילת פ' ויצא על הפסוק ויקח מאבני המקום, ר"נ אמר נטל ג' אבנים אמר אברהם ייחד הקב"ה שמו עליו יצחק ייחד הקב"ה שמו עליו ואני אם מתאחות הן ג' האבנים זל"ז יודע אני שהקב"ה מייחד שמו עליו וכיון שנתאחו ידע שהקב"ה מייחד שמו עליו ע"כ. ונראה לפי"ז דאחר שידע שהקב"ה ייחד שמו עליו שזהו אלוקי יעקב שמשגיח עליו ומשרה שכינתו עליו רק אח"כ ויקח את האבן אשר שם מראשותיו ויצוק שמן על ראשה שנהפך אותה השמן לעדות ג"כ ע"ז שהשרה שכינתו על יעקב אבינו ע"ה, וזה מבואר בש"ך שנתבאר לעיל דמאותו שמן נעשה הנס בזמן החשמונאים, וכפישנ"ת דבזה היה הנס הנצחון של החשמונאים על היונים, שלא צלחה מזימתם לטשטש ההשגחה המיוחדת של כלל ישראל, וזה היה העדות לזה.

ונראה להוסיף דלפי"ז ג"כ מבואר מדוע נעשה הנס ע"י החשמונאים, ונראה דמשום שהם משבט לוי, וכתב הרמב"ם בפ"ג מהל' שמיטה ויובל ה"ג "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ה' ולשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים לפיכך הובדלו מדרכי העולם ולא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן אלא הם חיל השם שנאמר ברוך ה' חילו והוא ברוך זיכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך", והיינו דבאמת כל כלל ישראל הם חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו ומיוחדים בהשגחת ית' עליהם, אבל חזינן ברמב"ם דשבט לוי מיוחד מכלל ישראל יותר שנא' אני חלקך ונחלתך ממש, ומש"ה אעפ"י שהם לא יוצאים למלחמה כמש"כ הרמב"ם, בכל אופן במלחמה זו של יון, שבזה גופא באו יון להלחם לבטל ההשגחה המיוחדת לכלל ישראל, אדרבה בזה כהני השם משבט לוי היו ראשונים להלחם במלחמה זו, והבן.

[ובמאמר המוסגר- נראה לבאר דשורש הסיבה שהובדלו שבט לוי משאר ישראל עד שנהיו כחלקך ונחלתך ממש, זהו דכפי שנתבאר לעיל, כל ענין חטא העגל היה בזה גופא שעם ישראל רצה להסיר מעצמו את השגחתו המיוחדת של הקב"ה, ושבט לוי שבאו אז להלחם בזה הם זכו להיות מובדלים ביותר עד שנעשו חייל ה' והוא חלקם ונחלתם, יותר משאר ישראל, ומש"ה ג"כ נעשה הנצחון על ידם.]

ובאמת שהרמב"ם הוסיף דלא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מבאי עולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדוע להבדל ולעמוד לפני ה' ולשרתו ולעבדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשאו אלוקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני

קונטרס משנת החנוכה

האדם הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם, ומבואר ברמב"ם דכאו"א יכול להבדיל עצמו יותר משאר סתם ישראל ע"י שעובד את ה' זוכה לזה שיהיה ה' חלקו ונחלתו הגבוהה של כי חלק ה' עמו, וכי הרמב"ם הלשון שנתקדש קודש קדשים, וכמש"כ הראשונים דהשראת השכינה לישראל זהו ע"י מקום קודש הקדשים ששם נמצא ארון הברית, וכל אחד ואחד יכול לבוא לדרגה זו של התקדשות קודש קדשים.

והנה עיין רש"י סוף פרשת לך לך ויעל ה' מעל אברהם, כי רש"י לשון נקיה הוא כלפי השכינה ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של מקום, וכתב ע"ז במהר"ל בפ' עה"ת גור אריה וטעמא דמילתא כי על ידם השכינה שורה בארץ והשכינה היא עליהם ולפיכך הם כסא לשכינה ומרכבתו, ומבואר בזה כפישנ"ת דאף שכלל ישראל מושגח בפרטיות ע"י הקב"ה, אבל הצדיקים הם הסיבה להשראת השכינה בארץ, והם יותר שייכים בבחינת חלקו של הקב"ה, וזהו מתאים למש"כ הרמב"ם הרי זה נתקדש קודש קדשים, שהרי המקום היחיד שלא שלט בו חטא אדם הראשון זהו בקדש הקדשים.

והנה מבואר בהגר"א בכמה מקומות שלאחר חטא העגל נסתלקה השכינה מהתחתונים ואברהם התחיל להורידה לארץ, וכן שאר האבות המשיכו בזה להוריד ולהחזיר השכינה גם לתחתונים, עד שמשם רבנו ע"ה הורידה לגמרי, וקודם חטא העגל בעצם הגיעו לדרגה זו דקודם החטא, ואחר חטא העגל שוב נסתלקה שכינה מהם, ואעפ"י שחזרו הענני כבוד לא חזר באותה דרגה של קודם החטא ורק בקדש הקדשים נשאר דרגה זו, ועל זה כתב הרמב"ם דמי שהסיר מעצמו עול החשבונות הרבים ונבדה רוחו והבינו מדעו להבדל ולעבוד את ה' אז יש לו שייכות בדרגה זו של קדש קדשים שזהו דרגה של השראת השכינה דקודם החטא, וזהו ג"כ שכתב רש"י שכל הצדיקים הם מרכבתו של השכינה וא"ש.

[ושמעתי ממור"ר לבאר לפי"ז דברי הגמ' בכתובות קד. שבר קפרא פתח ואמר בשעת פטירתו של רבי נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש, ומדוע הגדיר בר קפרא את הפטירה של רבי כנשבה ארון הקודש, וזה מכיון דההשראת השכינה לישראל היתה בקדש הקדשים ע"י ארון הברית וכ"כ הרמב"ן, וגם צדיקים ההשראת השכינה לישראל נעשית על ידם וכפישנ"ת, וא"כ זהו ונשבה ארון הקדש, וא"ש לפי"ז ג"כ דר' יהודה הנשיא נקרא רבנו הקדוש דזכה להתקדש כקדש הקדשים.]

ורק דנראה להוסיף בביאור דברי הרמב"ם, שהרי כתוב שישראל ממזר ת"ח גדול יותר מכהן גדול ע"ה, וא"כ כל מעלת שבט לוי זהו כמו שכתב הרמב"ם שהוא מפני שהובדלו לעמוד ולשרת את ה' ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים דוקא, ובלא זה נראה ברור דמסתלקת מעלתם שהם חיל ה' וחלקו ונחלתו, וא"כ הכא בנצחון של החשמונאים על יון לא היה סגי בזה שיהיו החשמונאים משבט לוי למשנ"ת, דבדאי העיקר היה שהיו גדולים בתורה וגם דהיו משבט לוי, וזה ג"כ היה אופן הנצחון של זדים ביד עוסקי תורתך, ומש"ה נצחום דכדי להתגבר על מלחמתם בסילוק השגחתו יתברך עליהם, רק כך היה אפשר לנצחם שבט לוי שהיו גדולים ועוסקים בתורה.

ובאמת יש להוסיף עוד נקודה חשובה בזה שהנה כתב הב"ח בהלכות חנוכה (סי' תר"ע ס"ק ד') דבחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתירשלו בעבודה, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה, וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה הושיעם ה' על ידי כהנים עובדי העבודה בבית ה'.

וביאר מרן הגה"צ רבי ירוחם לייבוויץ זצ"ל (דעת חכמה ומוסר ח"א, מאמר ג' - עמ' ו') דשורש הגזירות לא היה מכח היונים, אלא מחמת מה שרפו ישראל ידיהם מן המצוות, ומכאן זה יכלו היונים לשלוט על ישראל בגזירותיהם, ובתחילה כאשר לא היתה מסירות נפש לקיום מצוות ה' היה זה אצלם כשולן בעבודה, עבודתם לא היתה אז בשלמותה כיון שהיה חסר אצלם כח המסירות נפש ולפיכך נגזרו עליהם כל גזירות היונים.

אבל אחרי כן כשיצאו למלחמה, והיינו שבה מסרו נפשם על העבודה - שהרי מלחמת החשמונאים לא היתה מלחמה עבור הנצחון אלא מלחמה של מסירות נפש - אז השלימו את עבודתם וזכו על ידי זה לניסים. עכ"ד.

וא"כ הסיבה שיון הגיעו והיה להם כח לשלוט על עם ישראל ע"י שהתירשלו בעבודה, והיינו רפו ידיהם מן התורה והמצוות, וזה תמיד הסיבה שמגיע הצר ואוייב על עם ישראל, משום דכשרפו ידיהם מן התורה והעבודה סר ההשגחה המיוחדת מהם, ולכן

קונטרס משנת החנוכה

בבית שני שכבר חטאו כבה נר המערבי, ואח"כ בשביל להתגבר על היונים היה צריך מסירות נפש ממש ללא כחל וסרק, ובזה נמצאו מכל ישראל רק יוחנן כה"ג ובניו שהיו מעטים ממש.

ואז זכו על ידי זה לנד גדול, שכבר הקשה הפנ"י (שבת דף כא ע"ב) ועוד, הרי טומאה הותרה בציבור ולמה היו צריכים את נס פך השמן, וכתב פני יהושע וז"ל לכך נראה דעיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חיבת המקום עליהם כדאשכחן שנעשה זה הנס תמיד [אבות פ"ה מ"ב] שלא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם והואיל ואיתרחיש להו ניסא בעיקר הענין שנגאלו גאולה שלימה מיד מלכות יון הרשעה שהיו אומרים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל וגזרו כמה שמדיות ועכשיו שנגאלו ונעשה להם נס גדול ששלטו בשונאיהם, לכך נעשה להם ג"כ נס זה בענין הנרות שהוא עדות לישראל שהשכינה שורה בהם כדדרשי נמי לענין נר מערבי אלא שלאחר מיתת שמעון הצדיק אפילו נר מערבי לפעמים היה כבה והולך לכך נעשה להם נס בזה הענין ממש באותן הימים שהיו עת רצון להודיע שחזרו לחיבתן הראשונה, כן נראה לי נכון: וא"כ על ידי המסירות נפש זכו לנס ולגילוי שרצה הקב"ה את מעשיהם, שחזרה העדות לקדמותה למצב של קודם פטירת שמעון הצדיק, כימים ההם בזמן הזה עומדים עלינו הערב רב בגזירות על ישראל, להשכיחם תורתך ולהמעית בחשיבות כל יחיד ויחיד מלומדי התורה, וגם בזה צריכים אנו למסירות נפש, שעל ידה נזכה במהרה לגאולה השלימה בביאת גואל צדק בב"א.

קונטרס משנת החנוכה

{א}

אין מעבירין על המצוות - נר חנוכה וקידוש

שאלה. בגמ' בדף כ"ג ע"ב נסתפקה נ"ח וקידוש היום מהו קידוש היום עדיף דתדיר או"ד נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, ולכא' קשה דמה נסתפקה הגמ' הרי נ"ח מצוותו בער"ש מבעוד יום וקידוש זהו רק בליל שבת, ומדין אין מעבירין צריך להקדים לנ"ח וצ"ע.² (וידועין דברי הרדב"ז שכתב דמי שאסור בבית האסורים ויכול לקיים רק מצוה אחת אין מעבירין על המצוות ומקיים המצוה הראשונה שבאה לפניו).

תשובה:

א. בשו"ת **דברי מלכיאל** (חלק א סימן יז) כתב ליישב באופן נפלא דכאן הנידון בגמ' הוא כלפי זה שעומד ביום שישי ומסתפק אם לקנות יין או שמן, וב' המצוות עדיין לא חלו עליו וא"כ לא שייך בזה אין מעבירין. וז"ל: מה שהקשה שם בה' זהירות המצוה בשבת כ"ג. דנר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום בית. תיפוק ליה משום דהחויב דנר הוא קודם ואין מעבירין על המצוות. וז"א דכבר ביארנו באות ז' דא"מ לא תלי במה שחל החיוב. רק אם המצוה מזומנת לפניו. והכא שאין לו רק מעות לקידוש או לנר. אם יקנה בהם יין שוב פטור מן הנר לפי שאין לו מעות. ואם יש לו נר מוכן ובזמן הדלקתן שפיר שייך א"מ. והכא אף כשיש לו יין נראה דצריך למוכרו וליקח נר משום שלום בית וליכא בזה אין מעבירין. כיון שקודם הלילה לא חל עליו עדיין חובת קידוש כלל. ואף דשרי לקדש מבעו". מ"מ **עיקר החיוב אינו חל עד לילה.**

איסור מלאכה בזמן ההדלקה-למי?

שאלה. כתב המגן אברהם (בסי' תר"ע סק"א) בטעם שאין נשים עושות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, משום שעל ידן נעשה הנס. וצ"ב שאם כן ינהגו גם הכהנים מנהג זה שגם על ידם נעשה הנס כפי שאנו אומרים על ידי כהניך הקדושים.

תשובה.

א. אולי צ"ל שהכהנים מקיימים את המצוה של נר חנוכה לבדה וא"צ למיעוט מלאכה, אבל הנשים שאין מדליקות בעצמן צריכים לזכרון למעט במלאכה.

ב. י"ל דאם חלק מהציבור נוהגים כך וחלק נוהגים באופן שונה יש לדון דיהיה בזה משום לא תתגודדו - לא תעשו חבורות והוי כשני תורות. משא"כ במצוות שהנשים נוהגים אין בזה משום לא תגודדו בדברים שכלל הנשים נוהגות בזה. והמצוות המיוחדות שישנם לכהנים הוא נובע מחמת מצות כהונה המוטל עליהם ובכה"ג לא שייך לא תתגודדו.

[ואגב אורחא יש להעיר, איזה מלאכה נאסרה, וראיתי מי שרצ"ל שזה כעין חול המועד, אמנם רבים מן הנשים נהגו איסורא אף בשטיפת כלים וכדו' שזה הותר בחול המועד, ולעומת זאת בכתובה יש שהקלו, וא"כ יש לברר מה הגדר בכל זה.]

² שוב מצאתי קושיא זו הקשוה גדולי עולם, בס' ארעא דרבנן מורנו הגאון החסיד ר' ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל (מערכת אות א' סי' א') מאי אבעיא לן (שבת כג, ב) נר חנוכה וקידוש היום מי עדיף, נ"ח דפרסומי ניסא או קידוש היום דתדיר יע"ש, והרי נ"ח קודם מצד אין מעבירין על המצוות דקודם בזמן, אע"כ דאם קדה"י עדיף בכח מצותו אין גדר זה של אין מעבירין ודמי לתדיר ומקודש דאבעיא לן מה יעשה. וכן הקשה בס' נשמת אדם גבי נר ביתו וקידוש היום (שבת שם) דאבעיא לן נר עדיף משום שלום ביתו או קדה"י עדיף, ותיפוק ליה דמצוות הדלקת נר היא מבעוד יום עוד לפני שמגיע זמן קידוש היום ואין מעבירין על המצוות.

קונטרס משנת החנוכה

גדר השתתפות וחובת אכסנאי בנר חנוכה

שאלה. בדין השתתפות של אכסנאי, יש לעיין בגדר השתתפות זו האם גדרה כקנין שותפות והיינו שהאורח זוכה ע"י הפרוטה בחלק מהשמן, או שהוא אינו זוכה ע"י הפרוטה אלא שע"י זה יש לו שייכות במצוה שנקראת גם על שמו וצ"ע.

תשובה.

הנה בגדר זה של גדר ההשתתפות של אכסנאי מצינו כמה דברים באחרונים, הנה במכתבי תורה לכ"ק אדמו"ר מגור בעל האמרי אמת זצ"ל (סי' יד) כתב: קבלתי מכתבך ואשיבך על השנית, שהקשית על השתתפות בפרוטה, והלא קיי"ל מעות אינם קונות, י"ל כמו דקיי"ל בנותן מעות לקידוש היום על יין קונה, דבדבר מצוה העמידו דבריהם על דברי תורה, ע"ש בחו"מ סי' קצ"ט ס"ג ברמ"א, א"כ ה"ה לנר מצוה דחנוכה. שנית נ"ל דמה"ט הזכירו חז"ל כאן ענין שותפות, יען בשותפין קיי"ל דא"צ קנין, וגם במעות שנותן לשותפו מעות לקנות איזה דבר [כלומר שנותן מעות לשותפו לקנות ממנו חלק מן השותפות ועדיין נשארים שותפים, או שקונה מחבירו במעות חצי כלי על מנת שיהי שותף עמו באותו כלי].

גם [למה דקיי"ל] מעות אינן קונות, מ"מ בשותפין מהני טפי, וכמ"ש בשפת אמת בחי' חו"מ רס"י קע"ו לבאר כמו בהי' חצירו מושכר לו דמהני דלא שייך נשרפו חטיין בעלי' [דכמו דאמרינן בחו"מ סי' קצ"ח ס"ה דאם הי' ביתו של לוקח שיש בו החפץ שנמכר מושכר למוכר אז מעות קונות, דהא דביטלו חכמים קנין מעות הוא מטעם שמא תפול דליקה ברשות המוכר ולא יטרח להציל כיון שהחפץ הוא כבר של הלוקח, אבל כשחצר הלוקח מושכרת למוכר הרי הלוקח מצוי שם ויכול להציל בעצמו. וה"נ כששניהם שותפים, יציל השותף את הכל, ולכן מהני קנין מעות] וכאן נמי ששניהם שותפים בהשמן שקנה שפיר מעות קונות. עכד"ק.

עוד יעויין בשפ"א (לעיל כ"א ב) חוקר בגדר מצות חנוכה "נר איש וביתו" האם זה מצווה על הבית כמו מזוזה שכל אדם מצווה שידלק בביתו, ואם יש כמה בעה"ב לבית אחד מספיק שאחד ידליק, והא דאכסנאי חייב להשתתף, אף דמדינא יוצא בהדלקה שבבית, יש ענין לקיים את המצוה בממונו, ולכן צריך שישתתף בהוצאות, או שזה מצוה על גופו של כל אחד ואחד מבני הבעה"ב ורק הבעה"ב מוציא את כולם.

ובמנחת יצחק (ח"ז ד' קטו ע"א) מביא נפק"מ למי שמדליקים בביתו בלילה ואצלו זה עדיין יום כגון שנמצא ברחוק מקום, ויש הבדל שעות, דאי נימא שהחייב שידלק בביתו הרי דולק בביתו, ואם נאמר שהחייב גם עליו רק שהם שלוחים, הא קיי"ל דכל מידי דלא מצי עבוד לא משווי שלית.

ובשפ"א (דף כ"ג) מביא עוד נפק"מ אי קטן שהגיע לחינוך יכול להדליק, דאי מדין שליחות קטן לאו בר שליחות הוא, ואי מצוה על הבית, כיון שהקטן הגיע לחינוך חשיב נר מצוה ודי בכך, והר"ן שכתב בשם בעל העיטור שקטן שהגיע לחינוך מדליק, ותליא במנהגא, ומוכח דס"ל כצד הב' דלעיל.

עוד ראיתי בזה בספר בעקבי הצאן (סי' כ' ס"ק ב'): לכאורה תמוהים דברי הגמ', וכי ס"ד שאכסנאי פטור מן המצוות, ומה חידוש יש בזה שחייב בנ"ח. ושמעתי ממור"ר הגרי"ד סאלאוויטשיק ז"ל שהס"ד של הגמ' הי' לומר שיפטר בדוקא מנ"ח, דבעינן שידליק בביתו דוקא, וסד"א שאין זה נקרא "ביתו". קמ"ל ר' ששת שחייב אפילו בנ"ח, דשפיר מיקרי "ביתו". עכת"ד.

וכותב שם להלן, דהנה במשנה ברורה (סי' תרע"ז ס"ק ג') כתב, דאם יש לאכסנאי נר, נכון יותר להדליק בעצמו. אכן שמעתי מכב' מו"ר ז"ל שיש לדון בזה ולומר דבאמת אינו יכול להדליק בעצמו, דבעינן הדלקה ב"ביתו", ובאמת אין

קונטרס משנת החנוכה

זה נקרא ביתו של האכסנאי, ודוקא ע"י השתתפות בפרוטה יכול הוא להחשב כאחד מבני ביתו של הבעה"ב. [וכן דעת הגאון בעל גליא מסכתא, הו"ד בספר באר אברהם (להג"ר אבא'לה פאסוועלער)]. ע"כ.

בקובץ פנים מאירות (קובץ כ"א ע' מח) מובא מהגאון ר' נתן גשטטנר זצ"ל שכתב לדייק הלשון בגמ': "השתא ודאי לא צריכנא". דמה ר"ל בזה. וביאר, דהנה בהא דחייבו חז"ל להדליק נר חנוכה, יש לעיין אם הוא חובת גברא או חובת בית, והחכם צבי (בתשובות הנוספות שבסו"ס חכ"צ סי' י"ג) כתב, דלאו אקרקפתא דגברא מוטלת חובת הדלקה, אלא דהוי חובת בית ע"ש. וכן משמע לשון הרמב"ם (רפ"ד דחנוכה) "מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק". וכ"כ פני יהושע שבת (כא ב), ויד אפרים (סי' תל"ב) ע"ש. אבל דעת הב"ח (או"ח סי' תרע"ו) דאיכא חיוב גם על הגברא, ועיין מחצית השקל שם.

וי"ל דנפקא מינה לענין אכסנאי אם צריך להשתתף בפריטי, דאם הוי רק חובת בית אין צריך להשתתף בפריטי, כיון דגם האכסנאי מצוי בבית שמדליקין בו ובאותה שעה הוא שייך לבית זה ויצא ע"י הדלקת אנשי הבית, אבל אם הוי חובת גברא א"כ צריך להשתתף בפריטי, דאל"כ אין לו שום שייכות להדלקת אנשי הבית, ואם ישתתף בפריטי הו"ל אנשי הבית כשלוחו להדליק.

ורבי זירא הסתפק בדין זה, ולכן מריש כי הוי בי רב היה משתתף בפריטי, שהחמיר מספיקא דשמא הוי חובת גברא, ובתר דנסיב איתתא אמר השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליק עלי בגו ביתאי, דע"י הדלקת אשתו בביתו כבר יצא ידי חובת גברא שהיא מדלקת בשליחותו, ולא נשאר עליו אלא ספק חיוב דילמא הוי חובת בית וא"כ לא יצא בהדלקת אשתו כיון דעכשיו אין הוא שייך לבית אשתו, שהרי הלך ללמוד תורה במקום האושפיזא, וכיון שהוא שייך לבית האושפיזא יוצא ידי חובת בית אף בלא שישתתף בפריטי, כיון דהשתא אין צריך לצאת אלא חובת בית. עכ"ד.

אשו משום חיצו בנר חנוכה

שאלה. לכאורה הדליק נר חנוכה למעלה מכ' אמה למ"ד אשו משום חיצו אמאי לא יצא ידי חובה, הרי בשעת ההדלקה מונח את העתיד שהנר יהיה למטה מכ' אמה.

תשובה.

כ' הפרי מגדים (אורח חיים משבצות זהב סימן תרעא) והוי יודע, למעלה מעשרים אמה היינו אף בנרות שעוה ארוכים, כל שמקום הלהב הם למעלה מעשרים אמה פסולה.

אשתו מדלקת עליו כשנמצא במדינה אחרת

שאלה. יש להסתפק, מי שנמצא בדרך בארה"ב וביתו ואשתו בא"י, ובשעה שהיא מדלקת הוא אינו בר חיובא, האם יכול לצאת בהדלקה זו, או שמכיון שהוא עדיין לא בר חיובא לא יוכל לצאת בהדלקה זו. וצ"ע שלא ראינו מי מהפוסקים שכתב לחלק בהאי דינא שמדליקין עליו בביתו, שיהיה תלוי היכן הוא נמצא.

תשובה.

השיב לי הגר"א נבנצל שמורו ורבו מרן הגרש"ז זצ"ל פסק דיוצא בהדלקתה. ונראה, שמה שיוצא בהדלקת אשתו, הוא מחמת דחכמים קבעו שצורת התקנה היא נר איש וביתו, ועיקר חיוב דנר חנוכה נקבע על הבית, לכן יוצא ידי חובה בהדלקה זו. ואם כנים הדברים, אז תו לא אכפ"ל כלל שהוא נמצא במקום שעדיין לא הגיע זמן החיוב, דמכיון שהמצוה היא על הבית ובמקום הבית יש חיוב, לכן הוא חייב ואפילו שאצלו

קונטרס משנת החנוכה

עדיין לא חנוכה, בביתו הגיע חנוכה, ושפיר יוצא בהדלקת אשתו. והיה נראה לדמות הדברים למי שנמצא בחו"ל ויש לו חמץ בא", שבוודאי יעבור בב"י ובב"י מהרגע שבמקום שהחמץ נמצא הגיע פסח, ולא אכפ"ל שהיכן שהוא נמצא לא הגיע חג הפסח, דסו"ס היכן שהחמץ נמצא הוא הקובע³.

ואגב אורחא יש להעיר, דלכאורה אם ביתו בארץ ישראל והוא נמצא בחו"ל כגון באמריקה, לכאורה אמאי יצא בהדלקת אשתו, וכ"מ בפוסקים מהא דלא חילקו שבכזה מקרה שאני, והרי לכאורה הרי אצלו עדיין לא חנוכה, ואדרבה כשמגיע זמן חיובו כבר הנרות כבר, וצ"ל דלק"מ דזה גופא תקון שמכיון שעיקר המצוה היא על הבית וביתו בא"י א"כ חיובו נמדד לפי היכא שהוא ביתו, ויש לדמות זאת לחמץ בפסח שאפילו שהוא נמצא במקום שלא הגיע עדיין פסח מכיון שהחמץ נמצא במקום ששם פסח יעבור בב"י ובב"י. וזהו דלא כאגר"מ או"ח ח"ד צ"ד גבי חמץ.

{ב'}

ביזוי מצוה בהדלקת נר חרס

שאלה. כתב בחידושי החתם סופר סוכה (לו). שאתרוג שנעשה מנומר מרוב משמושי הידיים וזיעה משום שרבים בירכו עליו, אין זה חסרון בהדר, ואדרבה כיון שנימור זה בא מחמת מצוה, זהו הודו והדרו, וקצת ראייה לזה מפסחים (סה): שבח הוא לבני אהרן שיהלכו עד ארכובותיהם בדם. ועי' בספר איזהו מקומן יומא כח: (ד"ה שנאמר ויהי) שהביא ראייה לחת"ס הנ"ל. [יצויין, כי מרן רבינו הגרי"ש אלישיב זיע"א היה נוהג לסמוך הלכה למעשה על חידושי החת"ס על הש"ס כמו על שו"ת חת"ס].

וצ"ב מהא דאיתא בשו"ע הל' חנוכה (סי' תרעג ג) נר חנוכה של חרס שהדליק בו לילה אחת, נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת, אלא לוקח נרות חדשים בכל לילה, ובטעם הדבר כתב המשנ"ב (סקכ"ט) מפני שהוא מאוס וביזוי מצוה. וקשה אמאי לא נימא אדרבה זהו הודו והדרו שנעשה בו מצות הדלקת נר חנוכה, ויהיה זה הידור מצוה להדליק בו בימים האחרים.

תשובה.

1. האתרוג הוא בעצמו החפצא של המצוה, משא"כ בנר של חרס הוא אינו המצוה בעצמה, אלא המצוה נעשית בפתילה והאש, והנר הוא רק היכי תמצוי לקיים בו את המצוה, ובזה לא אמרינן דזהו הודו והדרו.
2. י"ל דהנר של חרס הוא בעצמו דבר בזוי ומאוס, משא"כ האתרוג הוא לא ממש מאוס אלא הוא רק לא כ"כ נראה הדר.
3. י"ל דהאתרוג כך דרכו שנהיה במשך הזמן מנומר מחמת מישוש הידיים ואי"ז חסרון באתרוג, ובזה שפיר אפשר לקיים המצוה, משא"כ בנ"ח הוא יכול להדליק בנר אחר.
4. באתרוג כו"ע ידעי שהנימור נעשה מחמת המצוה, אבל בנר חרס לא מוכח שזה נעשה ישן מהדלקה של מצוה, אולי זה נהיה ישן מהדלקה של רשות.
5. י"ל דאתרוג רגיל באמצע השנה שיש בו כאלה כתמים אין בו שום חסרון, ורק המצוה היא דמשויא ליה את הפסלות, ובזה אמרי' שכל שהנימור בא מחמת המצוה אי"ז מוריד מהנוי של האתרוג, משא"כ בנר, כל נר חרס במצב כזה הוא מאוס, ולא רק אם רוצים להשתמש בזה למצוה, ולכן לא יוצאים בו יד"ח.

³ דנו בזה הפוסקים. ראה אגרו"מ ועוד, וזהו שלא כדבריו.

קונטרס משנת החנוכה

בית –גדר מצות נ"ח בחובת הבית

שאלה. בגמ' שבת כא: תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו וכו' צ"ע מה נשתנה מצוה זו דנר חנוכה מכל המצות, דבכל המצות על כל אחד מישראל לעשות המצוה, ואילו בנר חנוכה ביסוד המצוה מוטלת על הבעל הבית לבדו, ולמה שלא ידליק כל בר חיובא בפני עצמו, דמה ענין המצוה להבית. (ובשלמא מובן שהסמיכו המצוה רק למי שיש בית שהוא יפרסם הנס, אבל מה פתאום המצוה בעיקרה רק על הבעה"ב, ומאי שנא למשל מפורים שכאו"א מחוייב בקריאת המגילה.

תשובה.

א. י"ל משום דבנר חנוכה עיקר המצוה וכמש"כ הרמב"ם (פ"ד ה"א) מצות נר חנוכה שיהא כל בית ובית מדליק וכו' ולכך מצוה זו מוטלת על בעל הבית כי הבית הוא הנושא למצוה. וביאר הגר"א בורדיאנסקי הטעם שהבית ופתחו קשורים לחנוכה מצד עצמם, שכך כתב הרמב"ם באגרת קדוש השם (עמ' מג) וידוע הוא כמו כן מה שקרה לישראל במלכות יון הרשעה מגזרות קשות ורעות, ומכללם היה שלא יסגור אדם את פתח ביתו כדי שלא יתייחד בשום מצוה וכו', ומאחר שהגזירה היתה על הבתים לכן קבעו עיקר המצוה על פתחי הבתים שעליהם היתה הגזירה. ולכך עיקר המצוה הוא על בעל הבית.

ב. אולי רצו היוונים להוציא אותנו מהבית שלנו ולצאת מהמסגרת שלנו, ואנו נשארים במקומינו ומקיימים את המצוות. שו"ר בפני יהושע (שבת כא:) שכתב שעיקר המצוה סמוך לרה"ר ולכן הטילו זאת על הבית, אך כ' שעדיין צ"ע.

בית כלא- האם הוי בית המחייב במזוזה

שאלה. יש להסתפק, האם יש חיוב בהדלקה בבית הכלא, שמכיון שהמצוה היא (כמבואר שבת כא ב) נר חנוכה נר איש וביתו, ואינו מדליק רק על פתח ביתו, ומי שאין לו בית פטור ממצות נר חנוכה, א"כ יש מקום להסתפק האם בית האסורים נקרא 'בית' לענין זה או לא, והיינו שיש לדון "האם דירה בע"כ שמה דירה או לא". שהיה מקום לומר שמכיון שנמצא שם בע"כ, אין זה ביתו, ולא מחוייב שם להדליק, ואין כאן חובת נר איש וביתו, ובפרט שאף בבית האסורים עצמו יכולים כל רגע להעבירו ממקום אחד לבית אחר.

תשובה.

הנה לגבי מזוזה מצינו שההלכה היא שדירה בע"כ שמה דירה, מ"מ בית סוהר גרע טפי, דאין לו כאן שום יחס לבית זה, וכל רגע יכולים להעביר אותו למקום אחר, ואין לו כאן שום קביעות, ואף לא נחשב שהשאלו לו מקום זה שנמצא שם⁴, וצ"ע לדינא בסברא זו. שוב ראיתי שמביאים⁵ מהגר"ש אויערבאך שליט"א נקט שלא חייב שם בנ"ח דלא חשיב דירה כי רוצה לצאת משם בכל שעה, אבל דעת מרן הגריש"א זצ"ל שחייב ולא דמי למזוזה דפטור. אמנם ראיתי מה שכתב הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל⁶, שנראה שאף אם נפטור את בית האסורים מחובת מזוזה, מכל מקום יש לחייב את האסירים שם בהדלקת נרות חנוכה. שאעפ"י שנתבאר לעיל שלענין הדלקת נרות חנוכה בעינן בית, ומי שאין לו בית פטור מהדלקת נרות חנוכה, מכל מקום שאני דין בית שנאמר במזוזה מדין בית שנאמר

⁴ כ"כ האגרות משה (או"ח ח"ג ס"ס) "ואולי במשיכה לא קנה, משום שאף המקום שיושב ושוכב אין לו בו שום זכות, אף לא זכות שאלה, כיון דבע"כ מושיבין אותו לשם בחדרים שלהם".

⁵ הגר"מ גרוס שליט"א בקובץ אגרתא דחדוותא ח"י עמ' סה.

⁶ בספר נר ציון

קונטרס משנת החנוכה

בחנוכה. שהרי בית שהוא פחות מארבע אמות על ארבע אמות פטור ממזוזה כמבואר בשו"ע⁷, ואילו בנר חנוכה לא מצינו פטור לבית שאין בו שיעור זה, אלא כל שהוא דר בבית צריך להדליק שם נרות חנוכה, ועל כן יש לחייב בהדלקת נרות חנוכה אף למי שהוא בבית האסורים. ומצאתי בספר פניני חנוכה שכתב כדברים הללו ממש בשם מרן הגריש"א זצ"ל⁸.

[ואולי ביאור הדברים, שתקנת 'נר איש וביתו' אינו תלוי בכך שהבית יהיה שלו ובבעלותו, אלא במה שהוא מקום דירתו, ואינו שייך לבעלות או זכות יורים. ולכן א"צ שיהיה שלו בדין שואל וזכויותיו, וגם דיורי עראי הינם דיורים, ורק במזוזה יש צד שלא סגי בדיורי עראי [כדין סוכה]. ולכן פשוט של"צ לנר חנוכה בית של ד' אמות, שרק במזוזה הצריכו כן משום שצריך דיורים מושלמים, משא"כ כאן התקנה הייתה שיקבע את הפרסומי ניסא על פתח ביתו, ואוהל ג"כ מחייב מזוזה].

האם אסיר בבית האסורים נחשב כאכסנאי

וממשיך הגרב"צ אב"ש "ואין לדון כאן מדין אכסנאי שהרי אין כאן בעל בית שהאסיר סמוך על שולחנו, אלא שהרשות נותנת לו אוכל ושאר צרכים, ואין כאן מי שיפטור אותו מהדלקת נרות חנוכה, וכמו בחורים בישיבה שאין לדון בהנהלת הישיבה כדין בעל בית שבני הישיבה סמוכים על שולחנו. ועל כן צריך האסיר להדליק נר חנוכה בבית הכלא, ואם יש כמה אסירים שם החייבים בהדלקת נרות חנוכה ישתתפו יחד בפריטי וידליקו נרות חנוכה, וכמו שנתבאר לענין בני ישיבה המתגוררים כחדר אחד. ופשוט שבית הכנסת שבבית האסורים דינו ככל בית כנסת שנהגו להדליק שם נרות חנוכה בין מנחה לערבית, ולכן מלבד הדלקת הנרות בחדר צריכים להדליק נרות חנוכה בברכה בבית הכנסת שם".

בל תוסיף בנרות חנוכה

שאלה. יש לעיין במי שמדליק מספק גם בפתח ביתו וגם בחלון ולא התנה שרוצה רק בהדלקה אחת, אם יעבור בבל תוסיף, דהנה הפמ"ג כ' בפתיחה שליכא בל תוסיף במצוה דרבנן, אבל צ"ע מהדרכי משה בהל' חנוכה לגבי שמש דן שאולי לא להדליק דנראה כמוסיף ומשמע דס"ל דיש בל תוסיף.

תשובה.

ראה בשו"ת דברי יציב (אורח חיים סימן רפז) שמתני עין במכתבו בעניני חנוכה, מ"ש בענין בל תוסיף במדליק מספק בפתח וגם ליד החלון. הנה בשתי מזוזות בע"כ אחד מוסיף בפעם אחת כי בטוח ששני מזוזות לא בעינן, משא"כ במקיים מצוה מספק לא שייך בל תוסיף כבמג"א סי' ל"א ס"ק ב' והאריכו מזה [עיין שד"ח בפאת השדה כללים מערכת הבי"ת סי' ל"ה] וז"ב.

ובהך דטעמא דב"ש וב"ה בשבת כ"א ע"ב, הלכה כר' יוחנן דכנגד פרי החג ומעלין בקודש, ולא מטעמא דכנגד ימים הנכנסין, והגם שמתוס' שם בד"ה והמהדרין שהביאו זה נראה דחיישי גם לזה, ועיין ברי"ף, מ"מ דמיא לנר שבת [ברמ"א או"ח סי' רס"ג ס"א] ודו"ק, וכשיטת החכמת שלמה [או"ח סי' תרע"א סעיף ב'] שעכ"פ יצא והבן. ויש להעיר מנרות ביהכ"נ שמדליקין [שם סעיף ז'], וע"כ שזה הידור מצוה, באורים כבדו ה' [ישעיה כ"ד ט"ו], ומעלין בקדש. וכן בהוספה בהמשך הזמן, ואף בכבתה, וכהדא דהדסים שאין בו בל תוסיף [או"ח סי' תרנ"ב סעיף ט"ו] ודו"ק.

⁷ יו"ד סי' רפו סי"ג

⁸ שם בעמוד נ"ז

קונטרס משנת החנוכה

ברכה-אחיזת הנרות בזמן הברכה

שאלה. איתא בשו"ע או"ח (סי' רו ס"ד): "כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאחזו בימינו כשהוא מברך", וכתב המ"ב (סקי"ח): "הטעם משום חשיבות, וכן בכל ברכה שמברך על איזה מצוה, יש לו לאחוז הדבר ביד ימינו בשעת ברכה", ומבואר בדבריו שכשמברכים ברכת המצוות צריך להחזיק ביד את המצוה. והקשה הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א, דיל"ע על מה סמכו העולם שכשמברכים ברכת להדליק נרות חנוכה לא מחזיקים ביד את המנורה, או כשמברכים על נרות שבת לא מחזיקים בידיים את הפמוטות עם הנרות שהם גוף המצוה, ומה שבנרות שבת מחזיקים ביד את הגפרור שמדליקים ממנו את הנרות ובחנוכה מחזיקים את השמש אין לזה ענין להמצוה עצמה, דדברים אלו הם לא גוף המצוה. [הגרש"א שטרן הוסיף שראה אצל כמה גדולים שכשברכו על נרות חנוכה לא החזיקו את השמש בידם, ויתכן דס"ל כהנ"ל דכיון שבין כך לא מחזיקים את גוף המצוה אין שום ענין בלהחזיק את השמש].

ברכות נר חנוכה-האם משכח"ל שיברך ד' ברכות.

חידה. היכן מצינו שאפשר שיברך על נ"ח ד' ברכות.

תשובה:

א. יכול לעשות ע"ז הבדלה ואח"כ יכבה וידליק עם זה נר חנוכה ויברך ג' ברכות (ערוך השולחן סימן תרפ"א) ועדיף כך שכיון שאתעביד בה מצוה חדא לתעביד בה מצוה אחרית.

ב. ראה בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קג) שכתב בש"ץ שהדליק בביהכנ"ס ביום הראשון ואח"כ הולך להדליק בביתו יברך רק ברכת להדליק וא"כ הוי ד' ברכות. וכה"ג איתא בפוסקים עיין בספר חזון עובדיה שהביא חבל פוסקים בזה באם חל ליל כ"ה כסלו בשבת שאם הדליק קודם בביתו אח"כ כשבא להדליק בביהכנ"ס הוא מברך רק ברכת להדליק ושוב הוי ד' ברכות.

ברכת הרואה בשבת כשא"א להדליק

שאלה. האם אפשר לברך בליל שבת ברכת הרואה.

תשובה.

בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סי' קלא) מסתפק בזה אי בעינן דוקא זמן הראוי להדליק ובשו"ת בצל החכמה(ח"ד סי' נז) ושו"ת חקי חיים (ח"ה או"ח סי' קכ) כתבו דיכול לברך. עי' בשו"ת פני מבין סי' רמ"ז שאין לברך בשבת כיון שאין מדליקים אז. אבל עי' בשו"ת שרגא המאיר שחולק עליו. אמנם בשו"ת התעוררות תשובה כתב שמברך ועיין בספר נטעי גביראל.

ברכת הרואה על נרות בית הכנסת

שאלה. האם אפשר לברך על נרות של בית הכנסת ברכת הרואה.

תשובה.

ובאם אפשר לברך ברכת הרואה על נרות בית הכנסת עי' בא"א (ריש סי' תרעו) ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' נא)

קונטרס משנת החנוכה

ושו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קצ"ד וצ"ל) שנסתפקו בזה והגרי"ש אלישיב והגרשז"א הובא בספר ועלהו לא יכול (עמ' רלו) ושו"ת מקדש ישראל (סי' קיד) ושו"ת קנין תורה (סי' צח) ויומין דחנוכה (סו"ס לח) כתבו דאין לברך והגר"ש וואזנר הובא בקובץ מבית לוי (עמ' יג) הורה שיכול לברך.

ב. לא (יש שכתב בשם אג"מ ח"א סי' קצ אך לא ברירא לי) וכן נטו האחרונים משום שאינו אלא מנהג, ע"ע שלמי תודה.

ברכת הרואה על נרות עצמו לאחר שכבר הדליק

שאלה. שכח בשעת ההדלקה לברך שעשה ניסים ונזכר לאחר מכן כשהנרות דולקות האם יברך לא גרע מברכת הרואה.

תשובה.

ואם שכח לברך שעשה ניסים לכאורה מבואר בפוסקים שיכול לברך גם אחר כך דברכת שעשה ניסים קאי על עצם הזמן דחנוכה וממילא יכול לברך אלא דלכתחילה סמכוה על זמן ההדלקה.

ג. הפמ"ג מסיק שלדעת השו"ע אינו מברך, אך הגרעק"א כתב שמברך ואינו דומה להדליקו בעבורו בביתו שהכל נעשה בשבילו, עיין במ"ב.

ברכת שהחיינו למי שאין לו אפשרות כלל להדליק ואינו רואה

שאלה: מי שלא רואה כלל נרות חנוכה, האם יברך 'עשה ניסים' ו'שהחיינו' על עצם היום דחנוכה.

תשובה:

הנה קימ"ל במסכת עירובין⁹ דברכת 'זמן' ביום טוב דהיינו ברכת שהחיינו אומר אפילו בשוק, א"כ ה"ה בחנוכה, לכאורה היה נראה לומר שאפילו מי שאין לו נרות יכול לאמרו אפילו בשוק.

אבל בעמק שאלה¹⁰ כתב שיש לדחות, דיש לחלק בין כל המועדים לחנוכה, דדוקא בחגים משום דניכר קדושת היום דאסור לכו"ע במלאכה וכדומה, לכן אומר על עצם הזמן שהחיינו, משא"כ בחנוכה שאינו אסור במלאכה, ואינו ניכר החג רק בנרות, לכן אפשר לומר דאין אומרים ברכת שהחיינו רק מי שמדליק או רואה נרות.

ובמשנה ברורה נראה שהסתפק בזה הלכה למעשה, שהנה בשו"ע¹¹ כתב "המדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות וכו', ואם לא בירך זמן בליל ראשון, מברך בליל שני או כשיזכור". וכתב על זה המשנה ברורה "או כשיזכור, ר"ל כשיזכור בשאר הלילות בשעת ההדלקה [לבוש], ואם נזכר אחר ההדלקה אינו מברך בלילה זו עוד". וציין בשער הציון¹² למקור הדין בפתחי עולם בשם ישועות יעקב, וכתב על דבריו "ורוצה לומר שיראה לברך זמן ביום אחר בעת ההדלקה, אמנם אם ארע זה בליל שמיני וממילא יתבטל לגמרי ברכת שהחיינו, צריך עיון, דאפשר דכמו בעלמא קיימא לן דזמן אומרו אפילו בשוק, דהוא קאי על עצם היום טוב, אפשר דהוא הדין בזה דקאי על עצם הזמן דחנוכה שנעשו בו ניסים ונפלאות, אלא דלכתחלה סמכו זה על זמן דהדלקה. וכעין סברתי נמצא במאירי¹³, וזה לשונו 'מי שאין

⁹ מ ב וכן סוכה מז ב

¹⁰ שאילתא כ"ו ס"ק י'. וכן בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כ').

¹¹ או"ח סי' תרעו ס"א

¹² שם סק"ג

¹³ שבת כג א

קונטרס משנת החנוכה

לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות, יש אומרים שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה א' ושעשה נסים בכל הלילות, והדברים נראים עד כאן לשונו, וצריך עיון.

ונמצא שהסתפק השער הציון להלכה מחמת המאירי הנ"ל שמשמע שיברך. אבל בשו"ת שאילת יעקב¹⁴ תמה על המאירי מהא דאמרינן בגמ'¹⁵ הרואה נר חנוכה מברך זמן, ומשמע שבלא רואה אינו מברך, א"כ מוכח שאין צריך לברך כשאין לו נרות.

עוד הקשה במקראי קודש¹⁶ סתירה בדברי המאירי, שבדברי המאירי במגילה¹⁷ משמע להדיא שברכת זמן של חנוכה נאמר רק על נרות. וז"ל שם "אלא שמ"מ עיקר הקריאה היא אותה של יום, ומתוך כך אנו נוהגין לברך שהחיינו אף בקריאה של יום וכו', והרי אין זה דומה אלא לחנוכה שיש זמן על ההדלקה ולא על היום, אלא שלא נאמר זמן ביום אלא על המגלה מן הטעם שכתבנו, ר"ל שעיקר זמנה ביום". ומבואר להדיא בדברי המאירי שאין מברכין שהחיינו על עיצומו של יום בחנוכה, וצע"ג¹⁸.

והנה הפרי חדש¹⁹ כתב "הך שהחיינו לא ניתקן אלא על ההדלקה או על הראיה, הא לאו הכי לא יברך, והא דאמרינן בגמ' (עירובין מ ב) 'זמן אומרו אפילו בשוק', ההוא בזמן דרגל". וכן החיד"א²⁰ כתב שאין מברכים שהחיינו על עצם יום הפורים, וא"כ ה"ה בחנוכה. ועיין בביאור הלכה²¹ שהביא את דבריו. וכן הסיקו בפרי מגדים²², בשו"ת רע"א²³, ובשו"ת קול גדול²⁴ שלא יברך שהחיינו על עיצומו של יום חנוכה אלא רק על נרות שמדליק או שרואה. ולכן נראה להלכה דספק ברכות להקל, ולא יברך.

אמנם היה מקום להסתפק לפי דברי הגר"ש קלוגר המובא להלן²⁵, שעיקר החנוכה הוא ההלל וההודאה, א"כ לפי"ז אולי יש מקום לומר שיברך זמן יחד עם ההלל, או אולי יסמך הברכה לסעודתו שיאמר בה שירות ותשבחות, שהרי כתב הרמ"א²⁶ "וי"א שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח (מהר"א מפרא"ג), ונוהגין לומר זמירות ושבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה (מנהגים)" וכו'. וא"כ יעשה סעודה ויאמר שירות ותשבחות, ואז יאמר ברכת שעשה נסים ושהחיינו, וצ"ע.

שוב שאלתי להגר"א נבנצל שליט"א בזה"ל, יש להסתפק בברכת שהחיינו בחנוכה ובפורים אם זהו נתקן על היום כמו ביו"ט, או שזהו רק נתקן על המצוות שביום, ויל"ע אם אפשר להוכיח מהא דרך רואה מברך שהחיינו חזינן שזהו נתקן רק על המצוות ומשום דאין בעיצומו של יום שום קדושה, מצד שני הא חזינן שזהו ימי הלל והודאה ע"כ שחנוכה זהו במהותו של יום ולא דוקא תלוי במצוות היום וצ"ע.

והשיבנו הגרא"נ, למעשה מספק לא יברך.

¹⁴ ח"א סי' קכ"א סק"ז (חתנו של המהר"ם שיק).

¹⁵ שבת כג א

¹⁶ חנוכה סי' כ"ז

¹⁷ ד א סד"ה חייב

¹⁸ ע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' צ'.

¹⁹ או"ח סי' תרע"ו סק"א

²⁰ ברכי יוסף או"ח סי' תרצ"ב

²¹ או"ח סי' תרצ"ב

²² משבצות זהב ס"ק י"ב

²³ מהדורא תניינא סי' י"ג

²⁴ למהר"ם בן חביב סי' מ"ח

²⁵ בסימן הבא

²⁶ שו"ע או"ח תרע

קונטרס משנת החנוכה

{ג}

גזול בנר חנוכה- ודין לכם בנר חנוכה

שאלה. יש להסתפק בנר חנוכה האם בעינין לכם, וכמו בד' מינים ומצה שיש דין שיהא שלו הכ"נ הכא יצטרך שזה יהיה שלו, וא"כ מי שגזל שמן והדליק בו לא יצא ידי חובתו, עוד נ"מ לשאלה זו דאם אמרינן שיש דין לכם א"כ אז גם בעינין שלשמן שמדליק יהיה לו דין ממון, ונ"מ לגבי שמן של איסורי הנאה אם אפשר להדליק בו.

תשובה:

א. הנה לכאור' תחילת עניין זה הוא כיצד ללמוד לדברי הגמ' בשבת כג ע"א, אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה אמר רבי זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, ולכאור' מדוע שישתתף בפרוטה ומזה משמע שיש דין לכם.

אמנם לכאור' בשלמא בד' מינים ומצה הרי ילפינן לדין זה מקרא שבעינן לכם, והרי לא בכל המצוות נאמר דין זה, וא"כ מניין שכאן צורת התקנה הייתה שיהיה דין לכם.

והנה מדברי הגמ' לבד היה אפ"ל דאין ראיה דהשתתפות בפריטי זהו רק מייחס את מעשה ההדלקה אליו, ותו לא, ובאמת אין דין שיהא שלו.

ולמעשה הנה יעויין בר"ן בפסחים (דף ז) שמבואר בדבריו שברכת הדלקת הנרות נתקנה בלשון להדליק, כי אינו יוצא אלא בשמן בשל עצמו, ויש דין לכם בנר חנוכה.

ובספק זה דן השואל ומשיב (א, שמט) וכתב שבגזול אינו יוד"ח שיתכן שיש כאן מצוה הבאה בעבירה. ובמקראי קודש מהגרצ"פ זצ"ל כתב לדון שמכיון שהשמן נאסר בהנאה בהדלקתו לשם חנוכה, חשוב הדבר כשינוי מעשה, וקונה אותו המדליק להיות שלו.

אך לענין חנוכה כיון שהדלקה עושה מצוה, נמצא שלא מועיל השינוי מעשה שעושה המדליק, כי ברגע הראשון שהוא מדליק עדיין אין זה שמן שלו.

ולענין ההכרעה להלכה המשנה ברורה (תרעג, ב) הניח בצ"ע אם יוצאים בשמן גזול.

ב. השיבני הגר"א נבנצל, לגבי שמן של איסור"נ שאין זה משקה ישראל.

נעשה גדול בחנוכה

שאלה. קטן שהגדיל בחנוכה האם יכול להדליק בשקיעת החמה או שיחכה לצאת הכוכבים ורק אז ידליק.

תשובה.

א. ראיתי בשו"ת תשובות ונהגות (ח"ג סימן רטו) שכתב בעניין זה, דקטן שהגדיל בימי חנוכה, אם יכול להדליק בשקיעת החמה או שצריך לחכות עד צאת הכוכבים.

נראה דתלוי דאם עיקר זמן ההדלקה אצלו הוא בשקיעה דאצל אבותיו נקטו העיקר להלכה כהפוסקים דס"ל כן, אזי מדליק בשקיעה, דאם ידליק אח"כ ה"ז כביטל המצוה לדידיה, אבל אם לפעמים מאחרים הזמן, דס"ל לעיקר דרשאי להדליק גם מצאת הכוכבים, ראוי לו גם היום לאחר להדליק עד צאה"כ כדי לקיים מצוה גמורה. מיהו רשאי להדליק

קונטרס משנת החנוכה

בשקיה"ח וכמו דהותר לו להתפלל מעריב וקידוש מבעו"י וכמבואר בשו"ע סימן נ"ג, ועיין עוד תשובות והנהגות ח"ב סימן של"ז²⁷ עכ"ד.

שוב ראיתי שכן נקט מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בהליכות שלמה שידליק בשקיעה. אמנם הגר"י זילברשטיין בספרו חשוקי חמד (סנהדרין דף סח ע"ב) הביא שדעת מו"ח מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, שקטן שנתגדל בחנוכה בימות החול, אף אם אביו רגיל להדליק בשקיעה, מ"מ הקטן ידליק בלילה הזה רק בצאת הכוכבים. הרי שעדיף לעשות מצוה בגדלותו, מאשר יעשה מצוה בקטנותו, אף שהמצוה היא רק מדרבנן.

ב. בספר חשוקי חמד (סנהדרין דף סח ע"ב - ענין א) כתב.

שאלה. כתב השו"ע (או"ח סימן תרעג סעיף ב) הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה, ואפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום, אינו זקוק לה. וכתב המשנ"ב (ס"ק כו) הטעם כיון שבערב שבת מחוייב להדליק קודם שקיעה, וגם כבר בירך עליה להדליק נר של חנוכה כבר הותחלה המצוה בהכשר. ויש להסתפק מה הדין בקטן שנעשה בר מצוה בליל שבת, והדליק נרות חנוכה בערב שבת וכבו הנרות, האם חייב להדליק שוב, כיון שקטן שעשה מצוה בקטנותו, כשיגדל אינו חשוב כמו שעשה מצוה, אבל אם הנרות ידלקו גם בלילה, חשיב כאילו הוא הדליקו בגדלותו, כיון שאשו משום חציו, או שמא אין צריך להלדיקו שוב? **תשובה.** כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות חמץ ומצה ה"ג) אכל כזית מצה בעת שטותו ואח"כ נתרפא, חייב לאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות, עכ"ד. הרי שהעושה מצוה בזמן שהיה פטור, חייב לחזור ולעשותה, אם עדיין לא עבר זמנה. מאידך כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות קרבן פסח ה"ז) קטן שהגדיל בין שני פסחים, אם שחטו עליו בראשון פטור. והקשה הכסף משנה, אטו קטן בר חיובא הוא, ולמה לא יעשה שוב קרב כדן שוטה. ותירץ הר"י קורקוס ז"ל, דכיון דרחמנא רבייה לקטן שישחטו עליו וממנים אותו, נפטר הוא בכך מן השני. ע"כ. אלמא שזה דין מיוחד בקרבן פסח, אבל בשאר המצות אם עשה קטן המצוה צריך לחזור ולעשותה.

אולם המנחת חינוך (מצוה י אות כה) כתב לתרץ על פי מה שכתב המג"א (סימן רסז סק"א) בשם המרדכי שאף למ"ד תוספת שבת דרבנן, אם קידש בזמן התוספת, יצא אף לאחר חשיכה ואין צריך לחזור ולקדש, כיון שיצא עכ"פ מדרבנן, א"כ מתורץ הקושיא, ששוטה פטור אף מדרבנן, ולכן צריך לחזור ולאכול, אולם קטן שיצא מדרבנן, אינו צריך לחזור ולעשות פסח. מבואר בדבריו שקטן שעשה מצוה בזמן החיוב דרבנן, אינו צריך לחזור ולעשותו בזמן החיוב מדאורייתא. ויתכן שזה תלוי במחלוקת רש"י ותוס' במסכת ברכות (דף מח ע"א ד"ה עד שיאכל) האם קטן חייב במצות מדרבנן מדין חינוך, או שקטן פטור, ורק על אביו מוטל לחנכו, שלדעת רש"י שהקטן פטור מהמצות, א"כ גם כשעשה מצוה לא קיים מצוה מדרבנן, ולכן צריך לחזור ולעשות המצוה כשיגדיל, אבל לשיטת התוס' שמדין חינוך הטיילו רבנן חיוב על הקטן, א"כ יצא אף לדאורייתא.

ובשו"ת כתב סופר (או"ח סימן לא) כתב שקטן שהגדיל יוצא ידי חובתו במצוה דרבנן שעשה בקטנותו, הואיל והיה בר חיובא משום חינוך, [לשיטת התוס' שהלכה כמותם, כמבואר בארוכה בתשובה שם סימן צא] אבל במצוה דאורייתא לא יצא, דלא עדיף מלהוציא את אחרים דלא מהני להוציא את המחוייב מן התורה. עכ"ד.

²⁷ ושם ביאר בתשובות והנהגות ח"ב סימן שלז, דכיון שכאן לפי מנהג אבותיו מדליקין תוך חצי שעה מהשקיעה, ואף דלא קיימא לן שזה לעיכובא, מ"מ מדקדקין לכתחילה מאד כן, וההידור להדליק תוך חצי שעה, אף שהוא תרי דרבנן עדיף, כיון שגוף המצוה נעשית כהלכתה טפי, עדיפא לן מחדא דרבנן, ובה"א שגם מה דמשמע מהרמ"א שבר - מצוה בלילה מתפלל מעריב מבעוד יום עם הציבור אף שזה תרתי דרבנן, מ"מ מעלת ציבור דוחה חסרון תרתי דרבנן וע"כ מתפלל עם הציבור מבעוד יום, והוא הדין כאן מדליק נר חנוכה כרגיל סמוך לשקיעה כמנהגו ואינו חושש.

קונטרס משנת החנוכה

אך יש לחלק שבנר חנוכה לכו"ע אינו צריך לחזור ולהדליק, והטעם שהרי חכמים קבעו את סדר המצוה בערב שבת, שידליקו מבעוד יום ואפילו אם כבתה בערב שבת אינו זקוק לה להדליקו שוב כמבואר בשו"ע (סימן תרעד ס"ב), וא"כ גם הקטן שהדליק כבר עשה מה שחז"ל צוו, ושוב אינו צריך לחזור ולהדליקו.

והנה מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל חידש שקטן אינו יכול לצאת בהדלקת עצמו, אלא צריך לצאת בהדלקת הגדול, והטעם שהדלקת קטן אינה נחשבת הדלקה, ואף לגבי עצמו אינו נחשבת הדלקה, ואף שבלולב מברך ומנענע בעצמו כיון שאי אפשר בענין אחר, אבל במקום שאפשר לצאת ידי אחרים, יש לחנכו לצאת את המצוה כדבעי. ולכן אם מדליק לעצמו לא יברך.

וכדברי מו"ח זצ"ל כתב גם הכלי חמדה (פרשת קרח) שכיון שנר חנוכה הוה חובת הבית, לכן אפילו בבית של קטן אין המצוה שהקטן בעצמו ידליק, רק שידליק לו מי שהוא מחויב בהדלקה, ובזה יתקיים מצות חינוך של קטן, ואף שבכל המצוות סגי בחינוך על ידי הקטן בעצמו, אף על גב דלאו בר חיובא ולא בר כוונה, התם אי אפשר בענין אחר, וכך הוא מצוותו, כיון דהוא מצוה שעל גופו, וכן תקיעת שופר מצוה לשמוע קול שופר, ולכן גם יכול לתקוע בעצמו, כיון שבין כך אינו יכול לקיים המצוה כתיקונה, אבל בנר חנוכה כיון דהוא חובת הבית, ואם ידליק בבית מי שמחויב בהדלקה עבור הקטן יתקיים מצות נר חינוך, א"כ ידליק הגדול.

לאור דבריהם יתכן שאם קטן מדליק בערב שבת, בעוד שהוא נעשה בר מצוה בליל שבת, צריך לחזור ולהדליק, כיון שהדלקה שהוא עשה בערב שבת, לא יצא ידי חובתו, ואפילו לא ידי חינוך, ורק אם ידלק בלילה יצא ידי חובתו. ואם כנים דברינו בזה, יצא לנו חידה:

{ד'}

מצוה דרבנן חיובה בנשים מצד לא תסור

שאלה. בגמ' שבת כג ע"א אשה ודאי מדליקה, דאמר ריב"ל נשים חייבות בנר חנוכה דאף הן היו באותו הנס. והקשה בשו"ת חות יאיר (סי' ט) בשם אב"ד דק"ק פפד"מ למה הוצרכו לטעמא דאף הן היו באותו הנס, תיפוק ליה דבכל דרבנן יש לאו דלא תסור, ובלאוויין גם נשים חייבות ע"כ.

תשובה.

לכאורה יש לומר בפשטות דלולא הא דאף הן היו באותו הנס לא היו חז"ל מתקנים מצוה זו לנשים, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ונשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא, ורק לאחר שחייבו חז"ל נשים במצוה זו משום דאף הן היו באותו הנס קיימי עלה בלא תסור.

והאדר"ת בקו' עובר אורח (סי' תרפז) [נדפס בסו"ס ארחות חיים ספינקא] תירץ, דכיון דמרא דשמעתתא הוא רבי יהושע בן לוי, והוא לשיטתו אזיל בסוכה (מו א) דאין מברכין בשאר ימים על לולב מפני שהוא מצוה דרבנן כמ"ש רש"י שם, הרי דס"ל דליכא לאו דלא תסור על מצוות דרבנן, ושפיר צריך לטעמא דאף הן היו באותו הנס [והביאו במקראי קודש חנוכה סי' יג, וראה כלי חמדה פ' וארא אות א ונס לשושנים לחנוכה אות לז ובפתיחה לספרו פתח האהל מש"כ ליישב עוד ביסוד זה מדנפשיה].

ובכלי חמדה (פ' מקץ אות ד) הביא תשו' שכתב להגאון האדר"ת בזה: ופלא לי שלא הביא כ"ג שליט"א דברי הירושלמי (סוכה פ"ג ה"ד) דמפורש דריב"ל ס"ל דמברך גם על נ"ח אקב"ו על מצות זקנים, וגם בגמ' דילן ליכא הכרח לא לפרש כמו הירושלמי עי"ש בדבריו.

קונטרס משנת החנוכה

וכפי שהביא הכלי חמדה, דהאדר"ת התנצל לפניו שאין לו כח לפלפל בזה, אך לכאורה ניתן לקיים דברי האדר"ת בפשטות, דהא מפורש ברש"י דלריב"ל דרבנן לא בעיא ברכה, ויותר מפורש כן ברמב"ן (סהמ"צ שורש א) דיש מחכמי התלמוד שסוברין שאין רש"י לומר אשר צונו במצות זקנים והוזכר בפ' לולב וערבה, ובאחרונים כבר פירשו מה הכריח רש"י לא לפרש כהירושלמי [ראה קהלת יעקב ומרומי שדה וזרע ישי הנ"ל באות ג].

אך נראה עוד יותר דאף לפי הירושלמי א"ש חידושו של האדר"ת, דכיון דנוסח הברכה הוי "וצונו על מצות זקנים", והיינו משום דמסמכי ברכה זו על לשון הכתוב שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך [וכ"כ בהעמק שאלה שאילתא סז אות ג], ובגמ' (שבת כג. וסוכה מו א) פליגי אמוראי היכן צונו, אי מלא תסור אי משאל אביך ויגדך, נמצא דמקור דמצוות דרבנן לריב"ל הוא עשה משאל אביך ולא מלאו דלא תסור, ולכן שפיר איצטריך לטעמא דאף הן היו באותו הנס. ע"כ.

{ה'}

הבדלה ונר חנוכה מי קודם

שאלה. השו"ע בס"י תרפא כ' דמדליקין נ"ח בבה"כ קודם הבדלה. וכ' הרמ"א וכ"ש בביתו שמדליק ואח"כ מבדיל שהרי כבר הבדיל בביהכנ"ס, ועיי"ש במ"ב סק"ב דאף דמצות הבדלה תדירה מ"מ כל מה שנוכל לאחר לצאת מן השבת עדיף טפי וגם בהדלקה יש פרסומי ניסא, ועי' בשו"ת אבני נזר סי' תצט דג"כ כ' דנ"ח קודם להבדלה משום דכל אפוקי יומא מאחרין, ולכאור' מש"כ המ"ב והאבנ"ז דכל מה שנוכל לאחר יציאת השבת טפי עדיף, צ"ע דהא בזה גופא שמדליק הנ"ח כבר עושהו כחול וממילא יצא משבת וצ"ב.

תשובה:

השיבני הגר"א נבנצל, אבל עוד לא נפרד לגמרי משבת.

נר חנוכה במוצ"ש קודם הבדלה

שאלה. מי שנוהג להדליק נרות חנוכה קודם הבדלה, מה יעשה אם לאחר שבירך להדליק נ"ח ושעשה ניסים נזכר שלא הבדיל בשמו"ע, וא"כ אסור לו להדליק כעת קודם הבדלה ואם יבדיל זה הפסק א"כ מה יעשה.

תשובה.

בספר גם אני אודך הביא את תשובת הגר"י ליברמן דמסיק דידליק נר חנוכה ללא הבדלה כיון דלהדלקת נר א"צ הבדלה כלל דלא הוי מלאכה וא"כ ידליק ואח"כ יבדיל.

אולם בשו"ת שערי יושר (סי' פו) מסיק דצריך לברך קודם המבדיל ולא חשיב הפסק דלא גרע מהא דשרי לומר הביאו מלח בין ברכת המוציא לאכילה וכ"ש בני"ד שהרבה פוסקים ס"ל שאמירת ברוך המבדיל הוא לעיכובא.

הדלקה עושה מצוה - במדורה מדוע אינו יוצא ידי חובה כבר בנר הראשון.

שאלה. מבואר בשו"ע תרע"א ס"ד מילא קערה שמן והקיפה פתילות אם כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר א' לא כפה עליה כלי אפי' לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה, וצ"ע דהרי כשהדליק פתילה ראשונה כבר קיים המצוה וקיי"ל כבתה אינו זקוק לה [ולכא' ה"ה כיבה בידים] וא"כ כשהוסיף להדליק השני והשלישי ועשאה מדורה הרי זה כמכבה את הנר ולמה לא יצא ומה גרע זה מאילו כיבה בידים אם אנו אומרים דגם כיבה בידים אינו זקוק לה.

קונטרס משנת החנוכה

תשובה.

א. כך הקשה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והביא דהגרא"מ הורביץ כתב לפ"ז חידוש דין דהגמ' מיירי שהדליק כל הנרות בבת אחת ובכה"ג לא יצא יד"ח כיון שעשאה כמדורה, אולם אם באמת הדליק בזה אחר זה יצא י"ח בהדלקת הנר הראשון ולא איכפת לן במה שאח"כ עשאה כמדורה דלא גרע מאילו כבו הנרות דקיי"ל כבתה אין זקוק לה. אך כתב הגרש"ז דדבריו הם דוחק גדול וזה נגד הפוסקים שלא הזכירו חילוק זה. וע"כ תירץ כיון שבשעת ההדלקה חשב לעשותם כמדורה א"כ עצם ההדלקה היתה בפסול והוי כמדליק ע"מ לכבות דאינו יוצא י"ח ולפיכך צריך לחזור ולהדליקם בברכה.

ב. אפ"ל הא דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, אבל אם כיבה במזיד אח"כ בוודאי אינו יוצא ידי ויעי' בספר יד אליהו ח"ב כתבים אות ח' שכתב ז"ל לע"ד פשוט שכבתה אין זקוק לה אבל כיבה בידיים בתוך השיעור לא יצא כלל בוודאי יש שיעור במצות הדלקה ופשיטה שביטל המצוה בזה עכ"ל, וכן פסק הרבבות אפרים ח"א ס' תל"ח, וא"כ כאן גם כן ההדלקה במדורה נחשב שכיבה את הדלקתו הראשונה ופשוט שאין זה בכלל דינא דכבתה אין זקוק לה.
ג. אולי אפ"ל שרבנן גזרו על מדורה ופסלו את הדלקתו עוד מהנר הראשון.

הדלקה בנר הנוסף

שאלה. בסי' תרעו ס"ד כ' השו"ע ובלייל ב' כשיוסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף, שהוא יותר שמאלי, כדי להפנות לימין; וכ' ע"ז הגר"א ואין לו טעם ריח, שזה אינו (הנוסף) רק למהדרין מן המהדרין ויניח עיקר המצוה ויברך על הרשות, ודברי הגר"א צ"ע טובא הרי בוודאי כאשר מדליק את הנר נוסף בוודאי מקיים את עיקר המצוה שהרי אם לא ידליק יותר, קיים את המצוה כבר.

תשובה:

ראיתי בתשובות והנהגות (ח"ה סימן רכג), שכתב ולענ"ד מסתברא כמו שכתב ב"דברי שלמה" (הובא במעש"ר השלם) ששמע מהגאון רבי ישכר בער זצ"ל שהגר"א הקפיד רק בנ"ח שמדליק בביתו שמצותו בטפח הסמוך לפתח שבכל יום ידליק תחילה הנר שבטפח הסמוך לפתח שהוא עיקר המצוה, אבל בביהכנ"ס שמדליקין בחלון אדרבה טפי עדיף לברך על הנוסף עיין שם, ע"כ, וא"כ לפי"ז הנר של המצוה הוא סמוך לפתח ועל זה טענת הגר"א, שלא ידליק בנר הנוסף, מיהו במ"ב (סי' תרע"ו ס"ק י"א) פירש להדיא שלדעת הגר"א גם כשמדליק בחלון יש להקפיד שידליק תחילה במקום שבו הדליק אתמול עיקר המצוה שזהו עיקר המצוה והשאר הן ההידור, וצע"ג.

הידור מצוה דנר חנוכה-האם נעשה לעיכובא

שאלה. כתב האדר"ת נסתפקתי הידור מצוה דנר חנוכה אם הוא לעיכובא כמצוה עצמה, והוא אם כבר נהג להדליק כמהדרין או כמהדרין מן המהדרין, ואחר כך לא הדליק רק כפי הדין או בהידור אחר לבד אם יצא ידי חובת מצוותו או לא. והנה זה לא קמבעי ליה דהוא לא עשה כמצותו, דודאי לא עשה כראוי וחייב הוא לנהוג כן לעולם כפי מה שקיבל עליו בפעם הראשון וכמבואר ביו"ד סימן רי"ד סעי' א' אלא הא קמבעיא לי מי נימא דגם עיקר מצוותו לא קיים, או רק שעבר על נדרו ומצוה שעשה עשה, ולא שייך לדון בכאן משום מצוה הבאה בעבירה כמובן. {והיינו שאין המצוה באה על ידי העבירה}.

תשובה.

וכ' האדר"ת שם, ונראה לי לפשוט דבר זה מדברי המג"א סימן תרנ"א סוף ס"ק כ"ה שכתב שם דאם יש שאר נרות

קונטרס משנת החנוכה

לפניו דמברך עליהם, ועיין ג"כ מ"א כסימן תרע"ו ס"ק א ריש הסימן ומשמע להדיא מדצריך לברך דכל כה"ג דעיקר מצוה לא קיים כלל ומכל מקום לא ידענא טעמא מאי יע"ש בפמ"ג בהלכות חנוכה וצ"ע.

הלל לנשים בחנוכה

שאלה. הרמב"ם בפ"ג מחנוכה הי"ד כתב דאם אשה או קטן מקרין אותו את ההלל עונה אחריו מה שהן אומרים, והיינו דהוציא דין זה ממתני' דסוכה דף לט, ומזה שכתב את זה הר"מ בהל' חנוכה משמע להדיא דגם בהלל דחנוכה ס"ל כן שאין אשה יכולה להוציא לאיש, וצ"ע דלכאורה כמו שאמרין דנשים חייבות בנ"ח משום דאף הן היו באותו הנס ואף ע"י הדלקתן את הנרות בודאי מוציאות לאנשים, א"כ הכי נמי בהלל נימא כן וצ"ע.

תשובה:

הגרא"נ השיבני, רוב נשים לא ידעו לקרוא.

אמנם בעיקר הדבר ראיתי שנחלקו הפוסקים אם נשים חייבות באמירת הלל בחנוכה כשם שחייבות בהדלקת הנר, ויש¹ המביאים את דברי הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה הי"ד) שמוכח שנשים פטורות מאמירת הלל בחנוכה, והטעם אפשר² לומר כי מה שתיקנו במיוחד לזכר הנס חייבו גם את הנשים מפני שאף הם היו באותו הנס, אבל אמירת הלל שהוא חיוב כללי להודות ולהלל על כל נס והצלה מעת צרה זאת לא נתחייבו הנשים, משום שהיא מצוה שהזמן גרמא, ויש³ חולקים ומביאים את דברי התוס' סוכה ל"ח. (ד"ה מי) שמוכח שנשים חייבות באמירת הלל משום שאף הם היו באותו הנס, ולכן ראוי⁴ ונכון לעורר את הנשים לומר הלל לצאת כל הדעות, ויש⁵ אומרים שע"י שאומרות איזה הודאה להשי"ת או המזמור הראשון שבהלל יוצאות ידי חובתן וקריאת כל ההלל אינה חיוב לנשים.

האיסור להשתמש לאורה.

שאלה. מי שאנוס ויש לו רק נר אחד וחייב להשתמש לאור הנר, האם נאמר לו שיכול להדליק בברכה, והצדדים בזה מי נאמר שכשמשמש לאורה אין זה נר חנוכה כלל, או שזב רק דין שאסור להשתמש לאורה אבל אם הוא אנוס לא נאמר לו איסור זה, הבא ראייה לאחד מהצדדים.

תשובה:

מקור הטעם שאסור ליהנות כדי שיהיה ניכר שזה לצורך כך וכמו במנורה, אבל לא מצינו שזה מפקיע את חלות נ"ח מזה. ולא מצינו שאם נשתמש לאורה חייב לחזור ולהדליק, וממילא יכול להדליק וליהנות ממנה.

השתמשות בנרות חנוכה

שאלה. בגמ' שבת כ"ב ע"א, שאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, והגמ' שאלה וכי נר קדושה יש בו, ותרצה הגמ' שזה דומה לדין שאסור לכסות הדם ברגל שלא יהיו מצוות בזויות עליו, הכ"נ בנר חנוכה. וצ"ע מה הדימיון הרי

¹ . שד"ח מערכת חנוכה אות ט' בשם בעל בנין שלמה מוילנא זצ"ל, שו"ת בית שערים או"ח סי' שנ"ט, שו"ת יבי"א ח"ו סי' מ"ה.

² . מועדים וזמנים ח"ב סי' קמ"ו עיין שם.

³ . ס' מנחת פיתים להגר"מ אריק זצ"ל סי' זה, שו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' נ"א, שו"ת שבה"ל ח"א סי' ר"ה.

⁴ מועדים וזמנים שם, והנשים האשכנזיות יכולות לברך על ההלל ככל מצות עשה שהז"ג, ואף לדברי המג"א סוס"י רצ"ו שמו"ע שהיא רק ברכה אינן מברכות מ"מ הלל יש בו אמירת מזמורים ואינו רק ברכה וכדכ' בישועות יעקב סי' תכ"ב סק"ו, והנשים הספרדיות נוהגות לא לברך על מ"ע שהז"ג.

⁵ . מהר"ש הכהן זצ"ל בשדי חמד שם.

קונטרס משנת החנוכה

כשמכסה את הדם ברגל את גוף המצוה עושה באופן של ביזיון, לכן אסור אבל בנר חנוכה כבר יצא חובת המצוה ואינו מבזה כבר את עשיית המצוה, כי המצוה כבר עשויה, וצ"ע.

תשובה.

א. כך הקשה בספר שבת של מי (כב ע"א) ותירץ כיון שיש שיעור להדלקה ובפחות מהשיעור לא קיים המצוה ולכן נאמר בו שבזמן המצוה יש בזה ביזוי מצוה.

ב. שאלה זו בדיוק כבר שאל ה"שפת אמת" (על הגמ' שם), ותירץ, שהראיה מכסוי הדם הובאה רק כדי להוכיח, שגם בדבר שאין בו קדושה, יש איסור לבזותו. דחזינו בדם שחיטה, שאין בו קדושה, ובכל זאת אסור לבזות המצוה של כיסוי הדם. וא"כ ה"ה בנר חנוכה, אע"ג שאין בו קדושה, אסור לבזותו.

ג. עוד אעתיק לשון הט"ז (סי' כא סק"א) 'רבינו הטור מביא בשם שאלתות דבעוד הציצית במצותן אסור להשתמש בהן וכן באתרוג לאכול אותו והושענא להריח בה דילפינן מדם שנאמר ושפך וכסה במה ששפך יכסה שלא יכסה ברגליו שלא יהיו מצות בזויות עליו. וכ' עליו ואפשר לחלק דשאני דם כשמכסה ברגל עושה המצות דרך בזיון משא"כ כאן וטוב להחמיר עכ"ל. ותמה ב"י מ"ש חוטי ציצית דמותר מאתרוג דאסור למיכליה. ועוד הקשה מפרק ב"מ דאמרינן בנר חנוכה דאסור לרצות מעות כנגדו וילפי' מדם שלא יהיו מצות בזויות עליו וכן נוי סוכה הרי מפורש שהנאה מדבר מצוה עד שלא עברה מצותו חשוב ביזוי מצוה. מבואר שהגמ' מבינה שכל שלא עברה מצוותו וקיום המצוה מתקיים אף עתה אף שאינו מתקיים במעשה בידים, חשוב קיום המצוה ולכן אסור לבזות.

ד. אפ"ל עוד סב' דאע"פ שהמצוה כבר עשויה עדיין איכא ביזוי ע"י ריצוי מעות דהנה עי' בס' תרע"ג בט"ז ס"ק ד' תוך הדברים דצריך שיהא ניכר שהוא נר של מצוה וצריך שהרואה ידע שהוא לשם מצוה א"כ אם הרואה יראה אפי' לאחר ההדלקה שהוא מרצה מעות בפניהם ודאי יש בזה ביזוי מצוה אע"פ שכבר קיים המצוה ודו"ק

באיסור להשתמש לאורה. בגמ' דף כג. אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, והראשונים פירשו דאסור להשתמש לאורה אינו אלא תוך זמנה אבל אח"כ שרי ליהנות מן השמן, וכן פסקינו להדיא בשו"ע תרעב ס"ק ב', ולכא' צ"ע הא הראשונים הביאו בשם השאלתות "כבה ליל ראשון מוסיף עליו בליל ב' ומדליק בו, כבה ליל שמיני עושה לו מדורה בפני עצמו מפני שהוקצה למצותו" ומשמע שהנשאר לאחר שהדליק כדין חצי שעה בשיעור חצי שעה נמי נאסר בהנאה, ולכא' שני הדינים האלו מהראשונים סתרי לאהדדי.

השיבנו הגר"א נבנצל, זה בכבה חצי שעה, אמנם טוב להתנות שאחר חצי שעה יוכל להנות.

השתמשות בנר חנוכה-בנר המפיץ ריח או מנגן.

שאלה. הדין הוא דאסור להשתמש לאור נרות החנוכה, צ"ע בנר שמפיץ ריח או מנגן האם זה נקרא שהוא משתמש בנר ויהיה אסור, או דלמא שאין זה נקרא שהוא נהנה מהשמן אלא זה דבר נוסף שצרפו כאן לנר, למשל הבושם שמריח כשהנר נמס, וכן כשהוא מנגן.

תשובה.

א. האמת נראה שיש לדון בזה האם זה דבר חיצוני ואינו נקרא שימוש בנר כלל, שהוסיפו כאן בושם בשמן, וראיתי פעם שדן בזה הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל.

ב. הגאון ר' עובדיה יוסף זצ"ל כתב והנה יש להסתפק במה שמצוי כיום שיש נרות שבעת שמדליקין אותן הם מפיצים ריח טוב עם ההדלקה. וכן יש נרות שבעת הדלקתן משמיעין קול נגינה. ויש לדון מצד מה שנהנה מהנרות עצמם,

קונטרס משנת החנוכה

שהרי נר חנוכה אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, ואמרו בגמרא שבת (כב א) וכי נר קדושה יש בו, אלא כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו. והיינו משום ביזוי מצוה. ולפי זה בנ"ד ליכא ביזוי מצוה ושרי. אך לטעם רש"י שם (כב: ד"ה אי הדלקה) דהדלקה עושה מצוה כדאשכחן במנורה שבבית המקדש, וכ"ה בהר"ן שם, לכאורה גם בנ"ד אף שאין בשימוש זה משום ביזוי מצוה, מ"מ דין הוא שלא יהנה מהנרות דומיא דמנורה, וכיון שיש לו הנאה בריח שהנרות מפיצים, או בשמיעת קול המנגינה, ממילא אין להתיר בזה. ויש לעיין בזה. ע"כ.

{ר'}

וטמאו כל השמנים – בודאי או בספק

שאלה. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, צ"ע הא לא היה רק ספק אם נטמאו כל השמנים, והא מפורש בגמ' בפסחים (דף יט:) אמר רב אשי זאת אומרת עזרה רשות הרבים היא, והנה הדין הוא כל ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור.

תשובה.

א. כך הקשה בשו"ת בתי כהונה (ח"א סי' א) ותירצו דמאחר שהיתה יחד עם הספק טומאה גם היסח הדעת, לכן נפסלו הגשמים מחמת היסח הדעת. – שו"מ ג"כ במקדש דוד (טהרות סי' מ"ז) דן דפסול היסח הדעת פוסל אף ברה"ר, והכא איכא פסול היסח הדעת.

ב. עוד תי' שם ב'בתי כהונה' [וכ' ע"ז דהוא יותר נכון מכל האמור] דדוקא כשהטומאה ממקום אחר אז מטהרי' ברבים, אבל היכא דהרבים גופייהו אינהו סיבת הטומאה אז לא מטהרי'. והיינו דהעכו"ם נכנסו למקדש והם גופן כשרץ א"כ אין גוף השרץ מצטרף לחשוב המקום כרה"ר.

ג. ובספר זיו המועדים תירץ דהכא לא הוי ספק דהרי היוונים בדווקא טמאו כל השמנים. וכע"ז כ' בדברי מלכיאל (ח"ה סי' כ"ב) דזה ה' טומאה ודאית ולא ספק.

ד. ובשו"ת בית יצחק (או"ח סי' קט) תירץ דהוי כמעת לעת בנדה דלא אמרינן ס"ט ברה"ר טהור כיון שראתה השתא ודאי טמאה היא והכי נמי כיון שהכהנים נטמאו במת השתא ודאי טמאו השמנים ושפיר הוצרכו לנס.

ה. ובספר חתן סופר דאמרו כשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים, דבאמת השמנים היו בהיכל והוא רה"ר, אבל הכהן הטמין את הפך בעזרה והוי רה"ר, ומה"ט טמנו שם, כדי שימצאו אותו לא יהיה טמא מספיקא. אולם בתוספתא

פרק ראשון דיומא איתא דבית שמניא היה רשות היחיד, ולכך נטמא השמן מדין ספק טומאה ברשות היחיד.

ו. וראה בשו"ת דברי מלכיאל שם שכ' ועו"ל דהא הרגו אז הרבה כהנים בביהמ"ק ונטמאו כל הנמצא שם בטומאת אהל²⁸. ורק פך החתום נשאר בטהרתו לפי שהיה בצמיד פתיל.

ז. בשו"ת מהר"ש ענגיל (בפתיחה לח"ד אות ו') כ' עפ"ד הרמב"ן (חולין ב:) דבקדשים לא אמרי' ס"ט ברה"ר טהור, אמנם התוס' שם פליגי.

ח. בגור ארי' כ' עפ"ד התוס' דבליילה או באפילה לא מיקרי רה"ר, וי"ל דהגוים נכנסו גם בלילה וגם במקומות אפלים. וכע"ז י"ל דהי' זמן שנכנס גם גוי א' לבדו.

²⁸ צ"ע א"כ מה הועיל הנס שנשאר פך שמן שהיה חתום בחותמו של כה"ג והיה טהור, הא מיד שהכהנים הדליקו בו נטמא בהדלקתם דהיו טמאים בטומאת מת וצ"ע. ואולי צ"ל שמצאו כהן שהיה טהור ולא נטמא.

קונטרס משנת החנוכה

ט. עוד כ' בבתי כהונה שם, כיון דגוים לאו בני קבולי טומאה נינהו ולא שייכי בעניני טומאה וטהרה אינם עולין מן המנין ועדין צ"ע. - עוד כ' עפ"ד הרשב"א דנשים לא חשיבי רבים לענין יחוד דה"נ גוים. וכן בדעת תורה (או"ח סי' תר"ע סעי' א') תי' דכשאין שם ישראל חשיב רה"י, דתלוי בדין סתירה דסוטה, והרי עם גוים אסור להתיחד אפי' עם רבים, [ויל"ע לפ"ז בפריצי. שו"ר בשם תפא"י טהרות פ"ד מי"א, ויעו' ברכות שמים חנוכה סי' י"א סק"ו שתי' זה]. ועי' כע"ז בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' ק"י אות ב').

י. בדברי מלכאל (ח"ה סי' כ"ב) הו' דברי השואל שם (ר' חיים ראובן, הרב דשניידאווא) דזה ה' במשא שנשאו על גופן ובזה לא הו' רה"ר.

י"א. בס' עין הבדלח (סוף הספר) כ' דאה"נ ה' כשר אלא דהוצרכו לנס להראות שהכל ה' שלא כדרך הטבע, ועי' פנ"י. [ויל"פ דס"ט ברה"ר אינו כשרות גמורה אלא הנהגה בספק, ולכן יש תוספת הידור במה שלא הוצרכו לזה].

י"ב. בס' כמוצא שלל רב (עמ' ע"ב) הביא מקונט' נס השמן דכל הדין דעזרה היא רה"ר היא מחמת שעומדת לשימוש רבים, משא"כ בזמן ששלטו היונים.

{ז}

זאת חנוכה-שמיני דחנוכה

שאלה. מדוע יום שמיני של חנוכה נקרא זאת חנוכה, ומהי מעלתו המיוחדת של יום זה.

תשובה.

א. ראה בספר בני יששכר שהאריך בזה.

ב. מובא בשם מהרי"ד מבעלזא דזה הביאור בדברי מהרי"ל הנ"ל, ומעליותא דיום השמיני מטו משמיה כמה טעמים: (א) שבימים אלו בשעת הנס נתחייבו ישראל להביא קרבנות תודה על ניסי ונפלאות ה', אך לא יכלו להקריב קרבנות עד היום השמיני שהרי כולם היו טמאי מתים. (ב) דאיתא דחנוכת המזבח היתה ביום השמיני שאז נגמר המזבח, ולכן לא היה אפשר להקריב קודם לכן.

חשיבותו של היום השמיני של חנוכה מובאת כבר בכתבי האר"י, המשווה את שבעת ימי החנוכה הראשונים, לשבע המידות הראשונות מתוך י"ג המידות (כל יום למידה אחת בלבד), ואת היום השמיני הוא משווה לשש המידות האחרונות, מנוצר ועד נקה.

כתב בפרי עץ חיים לר"ח ויטאל - שער ר"ח חנוכה ופורים פרק ד : מהחברים - בברכה יש י"ג תיבין, נגד י"ג מכילין דרחמי, דאמא מקשטי לברתא לתקנא הוד דידה. וקשטה בח' מכילין דידה קדמאין מן א"ל וכו', עד תמינאה נוצר חסד. ויכוין למכילתא חדא, שכל א' כלול מ"ג, וביום הח' שהוא נוצר חסד, מעוררת ביומה כל שאר המדות, ע"י בטישה דנוצר עם ונקה, שהם ב' מזלות עלאי ותתאי, כדי להשפיע למלכות, ואלה הח' מדות דאמא, אינן תמנין. אהי"ה כל אחד ברבוע אותיותיו, אהי"ה פעם אהי"ה, עולה אמת, שכנגדם ח' אמת דאמת ויציב:

יום החיתום זאת חנוכה:

שמעתי מהגרי"א קופשיץ שליט"א שזקינו הגרי"ח זוננפלד זצ"ל נתן לכך אסמכתא ע"פ המבואר שבי"ד כותבין שטר אדרכתא לתשעים יום, וזאת חנוכה הוא בדיוק תשעים יום מר"ה.

קונטרס משנת החנוכה

עוד ראיתי בספר משנה שכיר (שכ' במאמר ביאור לקריאת שם 'זאת חנוכה') ובדברי האור זרוע' הנ"ל שכתב דלא נגמר המזבח עד אחר שבעת ימי החנוכה, ולכך נקרא שם המועד 'חנוכה', על שם חנוכת המזבח שנסתר ובנאוהו וחנוכוהו מחדש, יעיי"ש. וכיון דלא נגמר רק אחר השבעה ימים, נמצא דלא חנוכוהו רק ביום שמיני דאז נעשה עיקר החינוך, על כן בזה מובן היטב למה קוראים ליום חנוכה 'זאת חנוכה', משום דאז היה באמת חינוכו של המזבח, ועל כן באמת קוראים לו 'זאת חנוכת המזבח'. ודו"ק.

ובשפת אמת בראשית לחנוכה כתב : (ליל ח) זאת חנוכה. משמע שעיקר חנוכה יום הח' כי זה עיקר מה שהי' הנס ח' ימים. ואז"ז מו"ר ז"ל אמר עמ"ש טמאו כל השמנים כו' כך אחד כו' כי רק הנקודה טמונה שיש בכל איש ישראל אשר השי"ת מגין עלי' נשאר כו'. וכלל הדברים כי נקודה חיות הפנימיות הוא שלמעלה מהטבע בחי' שמיני. וזה הנשמה שיש לכל איש ישראל אך המכוון בהבריאה שנקודה זו תתפשט בכל מעשי האדם להפוך הכל להפנימיות כנ"ל. והנה נקודה זו נשארת. אבל היה הנס שנתפשטה לכל הז' מדות ולכך אין קושיא מה נס הי' ביום א'. כי גם זה צורך גבוה כי בלי ההתפשטות כשהיא לעצמה מה תועלת ויתרון יש בה משהי' קודם הבריאה. וכשעשה הקדוש ברוך הוא נסים. והאירה לכל הז'. נעשה ח' ימי חנוכה כנ"ל. ופירוש זאת חנוכה הוא שנקודה הנ"ל שהיא למעלה מהשגה והסתכלות. נתפשטה עד בחי' הקרובה אל האדם ביותר ונקראת זאת שנגלית ונראית לאדם וגם בה נתפשט נס חנוכה כנ"ל. והיא כל השלימות מעולם עליון שאין בה השגה עד עולם התחתון הנראית כנ"ל בהלאו"א:

זהירות בנר חנוכה - הרגיל בנר

שאלה. הנה מצינו בגמ' (שבת כג ע"ב) הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים - האם זה רק בנר חנוכה או גם בנר שבת ואולי בכל נר של מצוה, ומה באמת העניין בזה שזהו השכר למי שמהדר בנר של מצוה.

תשובה.

הנה בראבי"ה הרחיב את הדברים לכל נר של מצווה, וז"ל בס"י תתמג: ואמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה הוויין ליה בנים תלמידי חכמים <פירוש> בין נר חנוכה ובין נר של שבת ובין נר של כל מצוה כגון נר שנוהגין להדליק ביום המילה על שם הילד הנימול.

ובס"י ר הוסיף עוד: אמר רב הונא הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים. פירוש נר שבת ונר חנוכה נרות מצות, וכן נרות לבית הכנסת ולבית המדרש. וגרסין באגדה כתוב אחד אומר ונר הוליד את קיש וכתוב אחד אומר קיש בן אביאל וכי נר היה שמו והלא אביאל היה שמו אלא זקיננו אביאל היה רגיל להדליק נרות בבית הכנסת ובבית המדרש ובמבואות האפלות ובזכות זה זכה שאול בן בנו למלכות ולכן נקרא שמו נר. ולכך נהגו נשים צדקניות וכשרות לתקנם ולהדליקם לזכות מצוה.

שוב ראיתי דהנה במסכת גיטין דף יז ע"א אתא ההוא חברא שקיל לשרגא מקמייהו, ופרש"י חברא פרסאי, שקלה לשרגא, שיש לפרסיים יום אידם שאין מדליקין אור באותו יום, אלא בבית ע"ז שלהם. וכתב החת"ס נ"ל דהיה מצטער בענין העיון והלימוד גופיה, דאם אין נר אין שלום בית, ואין ליבו מתיישב בתורה כי נר מצוה ותורה אור. ואמרינן בפרק במה מדליקין (דף כג ע"ב) הרגיל בשרגא נפקי מיניה ת"ח, ואף על גב דהתם בנר שבת וחנוכה, נ"ל דמכל שכן באור תורה, עכ"ל.

קונטרס משנת החנוכה

ובעיון יעקב (על גליון העין יעקב בשבת) כתב דמה שאמרינן הרגיל בנר ה"ל בנים תלמידי חכמים, דקאי על הרגיל בנר כדי שבני ביתו יכולין ללמוד בלילה אצל הנר, ה"ל בנים תלמידי חכמים. הנה נפשטה שאלתנו דכל שכן באור תורה.

הרגיל בנר-ביאור העניין

פירש"י, דכתיב (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור. על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה, בא אור דתורה ע"כ. והנה הגירסא ברא"ש היא, אמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה וכו'. ובהגהות הגר"א שם מציין: נ"ב, ושבת. גם בעין יעקב הגירסא, הרגיל בנר חנוכה. ובטור הלכות שבת (סי' רסג) כתב בזה"ל: **ויהא זהיר לעשות נר יפה**, דאמר רב הונא, הרגיל בנר שבת להשתדל בו לעשותו יפה, הויין לה בנים תלמידי חכמים עכ"ל.

והנה יש כאן כמה קושיות ודיוקים, א. הב"ח (שם) כתב בזה"ל: איכא להקשות, דסתמא קאמר [הגמ'] הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים ומנ"ל [להטור] לפרשו לעשותו יפה. ב. עומד מקשה הב"ח, למה אמר בלשון 'הרגיל' ולא אמר לשון חיוב. ג. המהרש"א מדייק, דבכל אינך [מימרות דרב הונא] אמר לשון הזהיר. הזהיר במזוזה, זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית, זוכה לטלית נאה. הזהיר בקידוש היום, זוכה וממלא גרבי יין. ואילו בנר אמר רב הונא בלשון הרגיל. ד. קושית הגאון בעל שו"ת שבות יעקב, בספרו עיון יעקב עמ"ס שבת (הנדפס בתוך ספר עין יעקב). דעכשי בזמן הזה, דכו"ע רגילים בנר של שבת וחנוכה, א"כ יהיו לכולם בנים תלמידי חכמים, והרי חזינן דלאו הכי הוא. הב"ח מתרץ קושיתו בהקדם קושיא אחרת, בזה האופן: ונראה, שכיוון שלפני זה אמר רבא, נר ביתו ונר חנוכה, נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. אלמא, שכל אחד חייב בנר של שבת, משום שלום בית.

והכי איתא שם (כה ב) הדלקת נר בשבת חובה. א"כ קשיא מאי קאמר רב הונא, הרגיל בנר וכו', שמשמע שאינו אלא רשות. אלא בע"כ [סובר הטור] דה"ק [רב הונא], אף על פי שחייב בנר של שבת, מ"מ יוצא ידי חובתו אפילו אינו יפה. ואם הוא זהיר לעשותו יפה לכבוד שבת, הויין ליה בנים ת"ח. ופירש"י, דכתיב (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור תורה. ונ"ל, דזהו שאמר כי נר מצוה, אף על גב דחובה היא [ומצוה משמע שאינו חובה], **אלא, כלומר, נר דשבת חובה הוא, משום שלום בית. אבל לעשותו יפה, מצוה ואינו חובה. וע"י נר מצוה שעושהו יפה, בא אור דתורה. וכן דחנוכה נמי הוי פירוש, שעושהו יפה, דהוי מצוה, ואינו חובה לעשותו יפה עכ"ל.**

והנה ראה זה פלא, שמה שמקשה הב"ח על הטור, ומתמצו כהנ"ל, כעין זה מצאתי בביאור הגר"א על השו"ע, שברוב חריפותו ועמקותו מבאר הדברים כדרכו בקציר"ת האומר. וכה כתב בד"ה יהא זהיר, כ"ג ב'. ובד"ה יפה ציין, שם א'. הרי שהגאון מציין שני מקורות להלכה זו, שגם המחבר כותב בלשונו של הטור, יהא זהיר לעשות נר יפה. על הרישא של ההלכה, מציין באמת למס' שבת כג, ב, היינו המימרא הנ"ל של רב הונא, ועל הסיום שמוסיף המחבר את המלה "יפה" מציין הגר"א את המקור, שם א', אמנם דברי הגר"א יפים לתרץ רק את לשון המחבר, אבל לשון הטור אי אפשר לתרץ כך, כי הטור מביא את דברי רב הונא כמקור לדבריו ואי אפשר לומר שהמקור הוא עמוד א'.

ובספר דמשק אליעזר (סי' רסג) פירש את דברי הגר"א הנ"ל, שכוונת הגר"א ללשון הגמ' (כג א) דשם איתא: אמר רבי יהושע בן לוי, כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר. אמר אביי, מריש הוה מהדר מר אמישחא דשומשמי. אמר, האי משך נהוריה טפי. כיון דשמע לה להא דרבי יהושע בן לוי, מהדר אמישחא דזיתא, אמר האי

קונטרס משנת החנוכה

צליל נהוריה טפי, הרי שיש להדר להדליק בדבר הצלול ויפה. [עי' בתוס' בד"ה מריש, דעל נר חנוכה קאי וכו'. אבל לנר שבת פשיטא דשמן זית מצוה מן המובחר].
בספר ברכת אליהו מפרש ג"כ את דברי הגר"א הנ"ל כבספר דמשק אליעזר, ומסיים: הרי שיש מצוה להדר אחר שמן צלול יותר. [ועב"ח].

המהרש"א מפרש את דיוקו ומתרץ בדרך זו: דבכל הנך [מזוזה, ציצית, קידוש], האיש מוזהר עליהן ביותר. משא"כ בנר, דעיקר המצוה באשה, לא קאמר גבי איש, רק הרגיל. דהיינו, מרגיל את אשתו להיות רגילה בנר. ולגבי האשה הא תנן לקמן במתניתין (לא ב) לשון זהירות, על שלש עבירות וכו', על שאינן זהירות וכו' בהדלקת נרות ודו"ק ע"כ. והנה הגאון ר' יעקב ריישר ז"ל, בעל שבות יעקב מתרץ את קושיית המהרש"א וז"ל: ואי לא דמסתפינא הייתי אומר, דקאי הרגיל בנר כדי שבני ביתו יכולין ללמוד בלילה אצל הנר, הויין ליה בנים ת"ח. וכיון דאין זה מצוה פרטית מחויבת, נקט לשון רגיל. משא"כ באינך מצוות מחויבות, כמו מזוזה וציצית, על כל אדם הוא החיוב, רק הזהיר בהו לעשותם כתיקונם ולבדוק אותם. שכרו שיש לו דירה נאה וטלית נאה.

עוד מצאתי בחיד"א שכתב בספרו פני דוד (שמות פרשת תצוה) ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך וכו'. שמעתי במ"ש הרגיל בנר של שבת הויין לו בנין רבנן וידוע כי כל ת"ח אמיתי יש בו ניצוץ ממש רבינו ע"ה ולכך אמרו משה שפיר קאמרת יען ניצוץ משה רבינו מתנוצץ בו. וז"ש ואתה תצוה את בני"י כלומר צוה אותם מצוה שיקחו אליך כלומר שיולידו ולד שניצוץ ממך יאיר בו ונמצא שהם לוקחים אליך ממש. **וזה על ידי שמן זית זך שידליקו נרות של שבת ובוזה יזכו לבן חכם** שיתנוצץ בו אור מניצוץך ונמצא שהם לוקחים אליך על ידי מצוה זו ודוק:

האשה תכין נרות החנוכה להדלקה.

ומן הראוי כאן לציין לדבר מעניין שמצינו בספר 'מועד לכל חי' להגר"ח פאלאג'י על סמך מאמר זה, שרואים אנו שהשוו חז"ל נר שבת ונ"ח בסגולה זו, כמו שסגולת נר שבת שייכת יותר לאשה, כן סגולת נ"ח, **ולכן תהא זריזה האשה לתקן הפתילות וליתן השמן בנרות חנוכה**, ומכ"ש אם מדלקת ברצון בעלה דתועיל במקצת לבניה שיהיו ת"ח, והדברים מחודשים ביותר.

שוב מצאתי לזה מקור מוקדם בדברי הרבינו יונה באגרת התשובה: אחד מן החכמים היה רגיל לעבור על פתח אחת מנשי הגדולים, והיה רואה שהיתה בעלת הבית זהירה מאוד להדליק נר של שבת בעתו ונר חנוכה בעתו. אמר החכם: באמת תדעו, כי מן הבית הזה יצאו שני אנשים גדולים, ויהי כן, ותלד האשה ההיא שנים מחכמי ישראל שהאירו את העולם בחכמתם, על דבר אשר האירה האשה ההיא נר מצוה בעתו (שבת כג').

זכין לאדם בהדלקת נרות חנוכה

שאלה. מעשה שהיה שאחד הכין נרות חנוכה בער"ש על דעת להדליקם בעצמו, ושכנו ראה שהשעה מתאחרת מאוד ועוד מעט יהיה אסור להדליק ורצה לזכות את חברו במצוה והדליק בשבילו שלא מדעתו, ויש להסתפק אם בעה"ב יצא בזה ידי חובתו אם יש דין זכין בנ"ח, ויש לדון כאן דאולי אף אם לגבי מצוות אמרינן שזכין בשבילו, אבל הכא יש לדון דאולי חשיב זכין מאדם [ולא "לאדם"] דהא ע"י הדלקתו מכלה ממונו של חברו וצ"ע.

קונטרס משנת החנוכה

תשובה:

א. השיבני הגר"א נבנצל שליט"א, מסתבר דזכות היא לו, ואין זה זכין מאדם שהרי בעה"ב התכוון להדליקם. ב. שוב ראיתי בקובץ בית אהרן וישראל (סב שנה יא-ב עמ' רי) הוראות מהגר"י זילברשטיין שליט"א, וכך כתב שם: אדם שהכין נרות חנוכה ולא הספיק להדליקם עד שנאלץ לנסוע באופן דחוף לבית חולים וכנראה שישהה שם כל הלילה ויפסיד מצות הדלקת נר חנוכה ראוי ששכנו ידליק נרות הללו מדין זכין לאדם שלא בפניו ויקיים בזה בעל הבית מצות ההדלקה.

ודימה זאת ודומה למבואר בנדירים ל"ו איבעיא להו התורם משלו על של חברו צריך דעתו או לא, מי אמרינן כיון דזכות הוא לו צריך דעת, ופירש הר"ן כיון דזכין לאדם שלא בפניו ומסתמא הוי ליה כשלוחיה, או דילמא מצוה דיליה הוא וניחא ליה למיעבדה יעו"ש, והנה בעניננו מאחר ובעל הבית לא יוכל להדליק אם כן הוי ליה זכות ודאי וזכין לאדם שלא בפניו, ובפרט שהכין את הנרות להדלקה, ואם בעל הבית לא הכין נרות, יכול השכן לזכות לבעל הבית ע"י חצירו נרות, וידליקם והוי זכות עבורו.

עוד הוסיף שם, ויתכן עוד דהשכן יכול להדליק עבור בעל הבית בלי דין זכיה אלא בגלל שהנר והשמן של בעל הבית ובזה נתקיימה המצוה, וראיה לכך מדברי הפרמ"ג סימן תרע"ט א"א א' שהקשה אשה ששכחה והדליקה תחילה נרות שבת איך יכולה למנות שליח שידליק עבורה הא כל מאי דאיהו לא מצי עביד לא מצי למשוי שליח ומאחר וכבר קיבלה שבת איך תאמר לאחר להדליק בשבילה, והשיב לאו שליחות ממש הוי כיון שממונו הוא ואחר מעשה קוף עביד עכ"ל. והמקור לדבריו הם דברי הרמב"ן בפסחים דף ח' ד"ה ובתקיעות שכתב וא"ת והרי הדלקת נר חנוכה שאפשר לעשותו ע"י שליח ומברכים עליהם להדליק יש לנו לומר שאני התם שהדלקה מצוה עצמה היא שעושה מצוה ואיתמר בפרק במה מדליקין דצריך להשתתף בפריטי ואינו יוצא אלא בשל עצמו עכ"ל.

זמן הדלקת נ"ח.

שאלה. צ"ע לשיטות הראשונים שזמן ההדלקה הוא בתחילת השקיעה, והזמן שידלק הוא חצי שעה, ובגמ' מבואר שהזמן שתכלה רגל מן השוק היינו רגלא דתרמודאי, ופירש"י שהם מתעכבים אחרונים אחר שכל האנשים כבר הולכים לבתיהם, וצ"ע דהא בתוס' ב"מ דף ק"ו ע"ב מבואר שהפועלים לא חוזרים מעבודתן אלא לאחר צאת הכוכבים, וא"כ עד שכל הפועלים חוזרים לבתיהם הוא זמן יותר מאוחר מצאת הכוכבים שרק אז מתחילין לחזור מעבודתן, וא"כ לא יספיק להדליק מהשקיעה עד צאת הכוכבים לחוד.

תשובה.

א. הפוסקים כתבו כי זמן חצי שעה צריך שיהא דולק נר חנוכה הוא לאחר צאת הכוכבים שאז היא הזמן של תכלה רגל מן השוק וחצי שעה של חיוב שידלק הנ"ח מתחיל מזמן צאת הכוכבים דאז חוזרים הפועלים ממלאכתן.

ב. עי' בפסקי תשובות סי' תרע"ב ס"ק ג', שכתב דמדברי הגמ' משמע עד דכליא ריגלא דתרמודאי דהולכים אחר רוב בני אדם. א"כ מתורץ הקושיא דפועלים אינם אלא מיעוט אנשים.

קונטרס משנת החנוכה

{ח}

נר חנוכה-מצוה חביבה היא מאוד

שאלה. כתב הרמב"ם (פ"י מהל' חנוכה הי"ב) מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, ומקור דבריו כתב שם המג"מ שהוא מסוגית שבת דף כ"ג ע"ב הרגיל בנר חנוכה הוי"ן ליה בנים ת"ח, וצ"ע כיצד חזינן מהא דזוכה הוא בבנים ת"ח דמצוה חביבה היא עד מאד, הא הרבה מצוות חזינן שכרן בצידן ולא נקט בהם הרמב"ם דמצות חביבות המה עד מאוד.

תשובה.

א. כך הקשה בספר שפתי חיים לר"ח פרידלנדר על מועדים ח"ב. וכתב דאפשר שהמקור להגדרה זו למד הרמב"ם מההלכה שהביא שהחמירו חכמים במצוה זו למכור את כסותו כדי לקיימה יותר מכל מצוות עשה שחיובן עד חומש מנכסיו, הא ראיה שמצות הדלקת נר חנוכה חביב יותר משאר מצוות.

ב. ובספר גבורת יצחק ביאר כיון דהיונים עיקר פעולתם היתה לבטל מישראל התורה וחכמתה, והיונים השתלטו על כלל ישראל עד שנשתכחה מהם התורה לגמרי וכמש"כ הרמב"ן בפרשת ויחי עד שנאבד מהם התואר בנים למקום, אבל כשגברו החשמונאים והחזירו את כלל ישראל לעסק התורה שוב נעשו בני ישראל בנים חביבים למקום. וזהו ביאור דברי הרמב"ם דבמצות נר חנוכה היה גילוי של הך חביבה יתירה שנקראו ישראל בנים למקום שהמנורה מסמלת כח חכמת התורה בישראל וכדאיתא בב"ב דף כ"ה הרוצה שיחכים ידרים וסימניך מנורה בדרום, ולכן הרגיל בנר חנוכה הוי"ן לו בנים ת"ח, דע"י נר החנוכה שהוא הגילוי של חבת הקב"ה לישראל ולכן הרגיל בה זוכה לבנים ת"ח והיא מצוה חביבה עד מאד. ובספר יאיר נרי פירש דחנוכה לשון חינוך, שהוא הנחלת אור התורה לדורות הבאים, ולכן קאמר הרגיל בנר הוי"ן ליה בנים ת"ח, שאם לומד תורה מתוך אור וחביבות, אזי מנחיל התורה לצאצאיו. ולכן היא חביבה עד מאד שענין נר חנוכה הוא גילוי החביבות.

ג. ובגליון משנת ישראל (תשס"ט) כתב בשם השם משמואל עפ"י דחז"ל חביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה וכיון שמצות נ"ח היא מצוה מדברי סופרים לכן חביבה היא עד מאד, ועיקר חביבות הוא בנר חנוכה כיון שיסוד הארת התורה שבע"פ הוא בכח מצות נ"ח לכך עיקר חביבות דברי סופרים שייכים על נ"ח, ומאחר שנ"ח הוא הארת תורה שבע"פ ע"כ זוכה לבנים ת"ח מופלגים בחכמת התורה. עוד כתב שם ליישב עפמש"כ בחכם צבי (סי' פז) ובפנ"י (שבת כא ע"ב) דאף דקיי"ל טומאה הותרה בציבור מ"מ בנ"ח שהיה חנוכת הבית עשו בטהרה ללא היתרים, וכיון שבמצוה זו נתגלה חיבתן של ישראל שנעשה בשבילם נס שיוכלו לעשותו בטהרה ע"כ נקראת מצוה זו מצוה חביבה, ולכן הרגיל בנ"ח המורה על שורש טהרת ישראל בשורשם, זוכה לבנים ששורשם בטהרה וממילא יגדלו לת"ח. ועיי"ש. אין לך חביבות מכך שזוכה בה לאור של תורה שבניו ת"ח, וגדול משאר שכר מצוה.

'חומש'-בנר חנוכה צריך להוציא אף יותר מחומש ממונו.

שאלה. הנה קי"ל בכל המצוות המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, ומעתה צ"ע מדוע כאן בנר חנוכה נפסק להלכה (רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה יב) 'מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק', ובאמת הא טעמא בעי מדוע כאן לא נאמר הלכה זו.

קונטרס משנת החנוכה

תשובה.

א. בביאור הלכה סימן תרנו כתב וז"ל, ואגב אעורר פה במה שהיה קשה לי על מה שהעתיקו הע"ת והא"ר בסימן כ"ה ראייה מירושלמי שאין מחוייב לחזור על הפתחים כדי לקנות תפילין וכדומה שאר מצות והלא קי"ל דעל נר חנוכה וד' כוסות צריך לשאול על הפתחים כדי לקיימם אף שהם רק מצות דרבנן וכ"ש בעניינינו ואפילו אם תאמר דמשום פרסומי ניסא תקנו רבנן כן מה יענה בהא דקי"ל לעיל בסימן רס"ג ס"ב דלנר שבת שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק הנר שזה בכלל עונג שבת הוא והלא עונג שבת הוא רק מ"ע מדברי קבלה כמו שנאמר וקראת לשבת עונג ותפילין ושופר וכה"ג הוא הכל מ"ע של תורה, וחפשי ומצאתי קושיא זו בספר מור וקציעה ע"ש שהאריך ונשאר בקושיא וכו' וכן בסוכה וכל המצות דהעשייה אינה אלא הכשר אבל עצם המ"ע ללבוש תפילין וכן כה"ג בקיום שאר המצות מזה לא פטרתו התורה כלל שהוא חוב המוטל על גופו ולא גרע מנר של שבת ונר חנוכה וד' כוסות דמוכר כסותו כדי להשיגם. ואפילו את"ל דאין הדין שיצטרך לחזור על הפתחים להשיג מעות לקנות תפילין אבל עכ"פ מחוייב לחזור ולבקש מישראל שישאול לו תפילין לקיים המ"ע: עכ"ל.

לכאורה משמע כאן בביאור הלכה שני דרכים ליישב העניין, א. דפרסומי ניסא משום כך יש דין מיוחד במצוה זו. ב. דבשאר כל המצוות כל מה שאין דין לבזבז דיכול להשיג מחבירו בהשאלה וכדו', אבל באמת היכא שאין יכול להשיג מחבירו יהיה דין להוציא אף יותר מחומש ולמכור כסותו.

והנה מש"כ הביאור הלכה דמשום פרסומי ניסא, איכא חיוב לבזבז יותר מחומש, דבר זה טעמא בעי, מדוע באמת שנאמר כן, ומה מעלה יש במצוה דפרסומי ניסא. ונראה דצ"ל דפרסומי ניסא יש בזה מצוות קידוש ה', בזה שמפרסם לרבים את הנס אשר עשה ה', וממילא כמו שבעבירות חילול ה' הרי חייב למסור נפש שלא יתחלל ה', הכ"נ במצוות קידוש ה' לא נאמר לה שיעור וחייב להוציא כל ממונו לקדש ה'.

ומצאתי את שאהבה נפשי שממש הן הן הדברים שכתב רבי ירוחם פערלא זצ"ל בספרו הגדול בביאור על ספר המצוות לרס"ג (עשין עשה נט ס), וכך כתב:

ואפילו לדעת האומר דוד אמרו. לא ימנע שתהי' המצוה בהילול סתם. בלי הכרח שתהי' באלו המלות לבד. אבל רצה יתעלה שיאמרו שירות ותשבחות במאורעות אלו באיזה מלות שיהיו. כמו שנתחייבו בזה הלוי' בקרבן. ומצות עשה בזה הוא מאמר הנביא ע"ה. שירו לה' כי גאה. וכבר באר כי כל המועדים הם זכר ליציאת מצרים. ונתחייב מזה ג"כ אשר נהללו ונשבחו יתברך בכל זמן יתראה לנו נצחוננו וגבורתו. וע"כ אמרו כי הלל בימי חנוכה דאורייתא. כי לא רצו בזה לומר ימי חנוכה נאמרו בתורה. וסמכו אל מאמרו יתברך ולא תחללו. ואמרו בפירושה ממשמע שנאמר לא תחללו אמור קדש. (כוונתו בזה לברייתא דספרא שהבאתי לעיל) ועל כן נתחייב לפרסם הנסים בכל מקום שנעשו בו. ואמנם מה שהוקשו ז"ל היכן צונו להדליק (כלומר דלפי זה גם הדלקת נר חנוכה שהיא ג"כ משום פירסומי ניסא דאורייתא היא כהלל. ואם כן מאי פריך (בפ"ב דשבת כ"ג ע"א) והיכן צונו. ומשני ר"א אמר מלא תסור עיין שם). אך הוא ליחד זה בהדלקת נר. וכבר יתכן שיהי' זה זולת זה. או שיספיק בקריאת הלל. והיתה התשובה מצוה לשמוע דברי חכמים מלא תסור וכו' עכ"ל עיין שם. וכוונתו דודאי עיקר פירסומי ניסא מצוה דאורייתא היא. ועל זה לא הוה פריך היכן צונו. אלא דפריך על מה שמברכין אקב"ו להדליק נר ש"ח ואם כן המצוה היא דוקא בנר. ובלא הדלקת נר לא יצא י"ח. לזה פריך שפיר היכן צונו. דהא אין המצוה דאורייתא אלא לפרסם הנס. ואין זה דוקא בהדלקת נרות. ואפשר

²⁹ {ובחפשי בספרים מצאתי להגאון המקובל ר' יהודה סגל זצ"ל בספרו שו"ת צמח יהודה ח"ג ס' רלח שכ' סב' זו, דמכין שיש בזה קידוש ה' שבקוה אגדרי קידוש ה', וזהו כוונתו כמושג"ת}.

קונטרס משנת החנוכה

לעשות כן בדרך אחר. או דסגי ויוצא י"ח בקריאת הלל בלבד. ולזה משני דודאי זהו מצוה דדבריהם מה שחייבו הדלקת נרות דוקא. ואומרים וצונו מלא תסור:

ב. ראיתי בספר דף על הדף (כתובות דף נ עמוד א) שהביאו מהאדמו"ר בעל ה"פני מנחם" מגור שכתב ליישב זאת בחריפותו "ואני בחידושי רציתי לתרץ דהנה בגמ' סוכה (מו, ב) ושבת (כג, א) אמרו היכן ציוונו [בנר חנוכה] ותיצו מלא תסור, והנה הדין הוא הגם שבמצוות עשה אין צריך ליתן כל ממנו, מכל מקום כדי שלא לעבור על לא תעשה חייב ליתן כל ממנו כדכתיב בכל מאדך (עי' בשו"ע יו"ד סימן קנז סע' א ברמ"א: והוא מדברי הר"ן בסוכה לג, א). ואם כן מתורץ שפיר למה בנר חנוכה צריך לתת כל ממנו ואפילו שואל ומוכר כסותו [ועי' משנה ברורה (סי' כה ס"ק ב) דבתפילין ובציצית א"צ לחזור על הפתחים אם אין לן]. ובזה גם יתורץ קושית הר"ן (פ"ב בשבת) דנר חנוכה קודם לקידוש היום, והרי קידוש היום מהתורה ונר חנוכה מדרבנן, ולפי הנ"ל אתי שפיר, דקדוש היום מ"ע (זכור את יום השבת) ואילו נר חנוכה ל"ת בלא תסור", ע"כ מכתבו של אדמו"ר ה"פני מנחם".

אמנם לכאורה לא שמענו כן, דא"כ הרי בכל מצוות דרבנן יהא חיוב זה, שלבזבז יותר מחומש וזה ודאי לא שמענו מי שיאמר כן וצ"ע.

ג. שמעתי ממור"ח שליט"א, שכל מצוה שענינה הוצאת ממון או שוה ממון וכליו, לא שייך לומר האי כללא דהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש, וכמו לגבי פריעת בע"ח מצוה, וה"ה גם במצות מצה ל"ש לומר כלל זה, וא"כ ה"ה אף בהדלקת נ"ח ג"כ דהמצוה היא להדליק שמן ויש להאריך בזה.

חזרה על הפתחים.

שאלה. באיזה מצוות יש בהם לדין שלחזר על הפתחים ובאיזה לא, ומדוע למצוות שקלים צריך לחזר על הפתחים. **תשובה.**

מצות הללו יש דין של לחזר על הפתחים:

1. מחצית השקל כמ"ש הרמב"ם (פ"א ה"א הל' שקלים) שנאמר העשיר לא ירבה וכו' והוא מגזה"כ וכמש"כ הר"י פערלא (בביאורו על סה"מ לרס"ג ח"א עשה כ דף קמט) וחלקת יואב (דיני אונס ענף ז) וכלי חמדה ס"פ פקודי. 2. נר חנוכה, 3. וד' כוסות, 4. וקריאת המגילה משום פרסומי ניסא (עי' רמב"ם הל' חנוכה פ"ד הי"ב). 5. נר שבת (רמב"ם הל' שבת פ"ה ה"א ושו"ע או"ח סי' רסג ס"ב) 6. מצות נתינת צדקה לעניים (גיטין ז ע"ב וברמב"ם הל' מתנו"ע פ"ז ה"ה ושו"ע יו"ד סי' רמח ס"א). 7. כיבוד אב ואם (תוס' קדושין דף לא ע"א ד"ה כבד) ועי' שו"ת אבני נזר או"ח סי' תקא ושו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' שלא.

חיוב במצוות מפני החשד

שאלה. בגמ' שבת דף כג ע"א אמר רב הונא: חצר שיש לה שני פתחים - צריכה שתי נרות וכו' משום חשדא, האם יש עוד מצוה שהיא שמחוייב לעשותה מחמת חשד שלא יאמרו. ובכלל היכן מצינו עוד מקומות שחשד מחייב אותו לעשות בקום ועשה, ולא רק שלא לעשות.

תשובה.

א. בב"י הקשה דהרי גם בדיני תפלה לא חושדין אותו, ותיירץ הב"י דבתפלה הרי הוא פורק עול ולא חושדין אותו בכך. ועוד תירץ הב"י דהפסד ממון שאני דאיכא בנ"ח ועיי"ש במ"א ובא"ר. וע"ע בב"ח דתירץ דבתפלה דזמנה מרובה

קונטרס משנת החנוכה

אין חשד וע"ע בלבוש. ווהא דגזרינן הכא בקו"ע י"ל דבנ"ח החשד הוא שמא יבטל מ"ע ולכן גזרינן בקו"ע משא"כ בשאר חשדא כגון בביהכנ"ס אין חושדין אותו שלא יתפלל ועיין בספר כרם אליעזר סי' א וסי' ד שהאריך בזה. ב. אכן באמת עיקר הדין שמצינו הוא במקום שנראה כעובר איסור מדין והייתם נקיים חייב להראות שאינו עובר, אמנם מצינו גם במצות עשה של מצות פאה, שדינא דמפני החשד אף מחייבו בעשיית מצוה, עיין בסוגיא בשבת כב: ולכן הביאה הגמ' דווקא דוגמא זו לומר שמצינו מפני החשד אף בחיוב דעשיית מצוה בקו"ע. ג. הגמרא בשבת שם אומרת בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף השדה וכו' מפני החשד. ב. במסכת ברכות דף ג, א מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה מפני החשד וכו'. בגמרא פסחים יג, א גבאי צדקה שאין עניים לחלק וכו' שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל. במסכת שקלים פ"ג משנה ב אין התורם נכנס וכו' שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.

הערה בגדר דינא דהדלקה דמפני החשד.

הנה קי"ל דהיכא שיש לו ב' פתחים צריך להדליק בשניהם מפני החשד, וצ"ע אם נתנו לזה גדר חיוב הדלקה רגיל, ויש לעיין אם צריך למכור כסותו היכא שאין לו בשביל להדליק הדלקה זו, וכן יש להסתפק דקי"ל דנ"ח וקידוש היום נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא האם גם מפני החשד קודם לקידוש היום או"ד לא וצ"ע. וכן יש להסתפק אם קטן יכול להדליק הדלקה זו דמפני החשד וצ"ע. השיבני הגר"א נבנצל: 1. נראה דלא [צריך למכור כסותו בשביל מפני החשד]. 2. נראה דלא.

בתקנה דמפני החשד בזה"ז בחלונות הבתים

שאלה. מבואר בגמ' שבת כג. דחצר שיש לה שני פתחים צריך להדליק בב' הפתחים, וצ"ע דא"כ אנו שאנו מדליקין בחלונות הבתים אמאי לא צריכים להדליק בכל החלונות מפני החשד וצ"ע.

תשובה:

השיבנו הגר"א נבנצל שליט"א, מפני שבימינו אין אין כל כך חשד, כי יש המדליקים בבפנים כך שמעתי מאדמו"ר זללה"ה.

ולכאורה אם זה הסיבה א"כ במקומות הללו שנוהגים שאף אחד אינו מדליק בביתו הדר דינא דחשד ויצריכו להלדיק בכל החלונות וצ"ע דלא שמענו מי שיאמר כן.

בכבתה החנוכיה האם זקוק לה מפני החשד

שאלה. להלכה קי"ל דכבתה אין זקוק לה³⁰ (שבת דף כ"א ע"ב). גם קי"ל דחצר שיש בו ב' פתחים צריך להדליק בכל רוח מטעם חשדא שהרואה רוח אחד שאין בו ב' פתחים צריך להדליק בכל רוח מטעם חשדא שהרואה רוח אחד שאין נר דלוק שם יחשוב שבעל הבית לא הדליק נר חנוכה. וצ"ע דלפי"ז איך קי"ל דאינו זקוק לה ואי"צ להדליק הא מטעם חשדא נחייבו שהרואה שאינו דלוק יחשוב שלא הדליק כלל³⁴.

תשובה.

³⁰ כבתה אין זקוק לה: היינו מי שהדליק נר חנוכה והיא כבתה מוחמת איזו סיבה אינו זקוק להדליקה שוב.
³¹ קושיית הבית הלוי

קונטרס משנת החנוכה

א. הבית הלוי תירץ, שבאמת אם כבתה זקוק לה מדין חשד, ורק כוונת הגמי' שמדינא אינו חייב להדליק שוב, והקשה אם כן למה שמנים שאין מדליקין בהם בשבת מדליקים בהם בחנוכה כי כבתה אין זקוק לה, והרי סוף סוף זקוק להדליקה שוב מפני החשד, ותירץ מכיון שזה רק חיוב הדלקה מפני החשד ולא מצד המצווה אז לא חייבו לכתחילה להדליק בפתילות³².

ב. בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ב סי' ע"א) כתב דבזה לא אמרינן מפני החשד שודאי ידונו אותו לכף זכות, דהרואה שכבה יחשוב שמא עדיין לא הדליק, וגם בלילה השני יראה שמדליק שם, משא"כ כאן דהרואה יראה שבכל לילה אינו דולק, אבל כבתה הוא מקרה והמקרה לא יתמיד.

ג. בספר מאורי המועדים (לרמ"ד סולוביצקי) תירץ דמה שמחוייב להדליק מי שיש לו ב' פתחים, אין זה דין בשביל לצאת חובת מפני החשד ולכן תקנו שידליק, אלא שהוא דין מעיקר מצוות ההדלקה וחיובה שקבעו חכמים את חובת ההדלקה שתהיה באופן שלא יהא חשד, ולכן בב' פתחים חלה עליו חובת הדלקה בכל דיניו בב' הפתחים, משא"כ כבתה אין זקוק לה, שם הרי קיים את מצוות וחובת ההדלקה, ולא תקנו שמפני החשד שידליק שוב³³.

ד. מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (בקובץ מבקשי תורה כרך ד' יח) תירץ דהדין שצריך להדליק מפני החשד הוא רק בעומד ורואה מתחילת זמן ההדלקה, ואינו רואה שמדליק בעל הבית נר חנוכה, בהא חיישינן לחשדא, אבל מי שהגיע אחר זמן ההדלקה ואינו רואה שהדליקו הנרות עליו להעלות על הדעת שנכבו הנרות, ולא הוצרך בעל הבית להדליק נרותיו שוב דכבתה אין זקוק לה.

חידות לחנוכה

חידה: כיצד ייתכן אדם שמדליק לכתחילה ביום השישי של חנוכה שלוש נרות.

תשובה: לדעת ב"ש (שבת כא, ב) שביום הראשון מדליק שמונה ומכאן ואילך פוחת והולך, נמצא שביום השישי מדליק רק שלשה נרות. וא"כ מי שהיה תלמיד ב"ש ונהג כב"ש, היה מדליק ביום השישי **לכתחילה** רק שלשה נרות. והנה כ' הביאור הלכה תרעא ומשמע מדבריו דמעיקר דינא בענינא דהידור רשאי לנהוג לכתחילה כבית שמאי.

חידה: איזה גזירה חידש המשנה ברורה מעצמו בדיני חנוכה.

תשובה: כתב המשנה ברורה בסי' תרע"א סקט"ו, על מש"כ הרמ"א יש ליזהר להעמיד הנרות בשורה בשוה, היינו שלעשות אחד נכנס ואחד יוצא גם אינו כדאי **שלא יבוא לעשות בעיגול**. וכ' בשער הציון **כן נראה לי**.

חידה: איך יתכן שמן מסוים שכשהוא מותר בהנאה אסור להדליק בו נ"ח, וכשהוא אסור בהנאה מותר להדליק בו נ"ח.

תשובה: ראה תפארת ישראל פרק במה מדליקין.

³² חידוש הבית הלוי: באמת חידושו של הלוי דחוק מאוד שלא הוזכר בשום מקום שצריך להדליק שוב בכבתה אין זקוק לה, וגם לא הוזכר בשום מקום שצריך להניח החנוכיה שכבתה מפני החשד וצ"ע"ג

³³ וכן תירץ בקונטרס נר מצוה, שטעמא דמפני החשד אין זה סיבה בפני עצמה להדלקת הנר, ובספר גם אני אודך סימן ע"ד כתב ושאלתי למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל קי"ל כבתה אין זקוק לה, ולמה אין חשש של חשדא שיחשדו אותו שלא הדליק וכמו בחצר שיש לה ב' פתחים, והשיב הגר"ח כיון שהדליק אין חשדא, (וביאור הדברים נראה כנ"ל דהיינו דקיים חובתו, משא"כ בחצר שיש לה ב' פתחים מעיקרא תיקנו שידליק בב' מקומות) ושוב שאלתי את הגר"ח חצר שיש לה ב' פתחים שצריך להדליק בשתייהן משום חשד, ולכאורה למה יש חשד והא איכא למימר שהדליק וכבתה אין זקוק לה, ותירץ כבתה לא שכיחא עכ"ל.

קונטרס משנת החנוכה

חידה. איך שייך שיצא ידי חובה בנר חנוכה כשהוא לא הדליק והשמן לא שלו.

תשובה: אם הוא אכסנאי, והדין הוא משתתף בפרוטה כמבואר בגמ' בשבת כ"ג. והקשו האחרונים הרי מעות אינן קונות וא"כ איך קנה השמן, ויעויין בשפת אמת שם בשבת שביאר שבאמת אין דין שיקנה את השמן אלא בזה שנותן מעות מתייחס ההדלקה גם אליו, אבל השמן לא שלו, וא"כ זהו התשובה שהוא יוצא ידי חובה בנר חנוכה אפילו שהוא לא הדליק וגם אין זה שלו, ורק יוצא ידי חובה מכיון שההדלקה מתייחסת גם אליו.

חידה. באיזה שמן לא ניתן להדליק במוצאי שבת.

תשובה: שמן טמא שהופרש לתרומה גדולה הניתנת לכהן מוגדר כשמן שריפה, ובזמנינו כל השמן המופרש טמא הדין הוא ששמן זה אסור באכילה אף לכהנים ועומד לשריפה כמו כן נאמרה הלכה שאין שורפים קודשים בלילה [והוא הדין לתרומה] לפיכך כתבו כמה פוסקים כי המדליק בשמן שריפה יקפיד להדליק דוקא בתחילת השקיעה-פסקי תשובות תרע"ג ג

חידה. איך יתכן אדם שמונח לפניו שמן זית כשר ובכל אופן צריך להדליק בשל שעה.

תשובה: כתב הבאר היטב סימן תרע"ג ס"א בשם תשובת השבות יעקב חלק א' סימן לז שאדם שעסק בהדלקת נרות השעה ולפתע הביאו לו שמן זית יעדיף להדליק את נרות השעה לגמור את המצוה שבה התחיל אף שמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית משום שאם יניח את נרות השעה וידליק בשמן יהיה בכך ביזיון לנרות אלו. וא"כ זה התשובה שאפילו שיש לו שמן בכל אופן ידליק נרות שעה..

חידה. איך יתכן שהדליקו בחנוכה עד שלישי ששל חנוכה וברביעי כבר לא יוצאים ידי חובה.

תשובה: כתב המשנה ברורה סימן תרע"א ס"ק יב בשם החיי אדם במנורות [חנוכיות] שלנו שיש להן שמונה פיות מותר להדליק שני בני אדם, זה בקצה זה, וזה בקצה זה, שהרי רואין שהדליקו שנים, שאם לא כן היה מדליק כסדר אחד אצל חברו, לפי זה ביום ד' של חנוכה כבר אינם יכולים להדליק יחד שכן לא יהיה היכר שמדובר בהדלקה של שני בני אדם.

חידה. איך יתכן שדין השמש חמור משל הנרות עצמן.

תשובה: 1. לגבי הדין שאם נכבה הנרות נפסק בשו"ע שכבתה אין זקוק לה ולא צריך להדליק ואילו לגבי השמש מבואר שצריך להדליק שוב כל עוד שיש נרות שדולקים וא"כ כבתה זקוק לה.
2. כתב השו"ע תרע"ג ס"א כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ובמשנה ברורה שם ס"ק ג כתב שדווקא לנר חנוכה זה כשר אבל לא להשמש [מ"א] ור"ל דבשבת חנוכה אסור לעשות השמש מהשמנים ופתילות שאין מדליקין בהם בשבת דכיון דמותר לעשות איזה תשמיש נגד השמש א"כ חיישינן שמא יטה. אם נמצא עכבר בשמן מאוס הוא ואסור לנר חנוכה:

חידה. איך יתכן שמי שמדליק כל יום בשקיעה יום אחד צריך להדליק מאוחר יותר [לא במוצ"ש].

תשובה: לגבי קטן שנוהג כל יום להדליק בשקיעת החמה ובאחד מימי חנוכה הוא יום הבר מצוה שלו כתבו הפוסקים בשלמי תודה הביא מהרב שטיינמן שליט"א שביום הבר מצוה שלו לא ידליק בשקיעה כי זה ספק שהוא גדול ולכן

קונטרס משנת החנוכה

יחכה ללילה שהוא ודאי גדול, דמדין חינוך מאז שהוא ספק גדול אינו חייב להדליק.

חידה. איך יתכן שמברך ברכת המזון בחנוכה ול"צ לומר על הניסים.

תשובה: מבואר במגן אברהם בסימן קפח ס"ק יג שאדם שבירך ברכת המזון בשבת חנוכה והזכיר על הניסים אבל לא הזכיר 'רצה' הדין הוא שחוזר לברך פעם נוספת ברכת המזון אך לא יאמר שוב על הניסים שהרי הזכרה זו אינה חובה וכך גם פסק השולחן ערוך הרב שם סעיף יד. -אולם להלכה המשנה ברורה כתב בשער הציון שם אות כא שאין דברי המגן אברהם מוכרחים וצ"י שכן כתב גם הפרי מגדים ולכן יזכיר אף על הניסים כשחוזר לברך.

חידה. איך יתכן שנים שהדליקו ושכחו לברך ונזכרו בשעת ההדלקה אחד יברך והשני פטור.

תשובה: מובא במשנה ברורה בסימן תרעו ס"ק ד בשם הגאון רבי עקיבא איגר שאם הדליק נר חנוכה ושכח לברך על הדלקתה ונזכר טרם כילה להדליק את כל הנרות יכול לברך על יתר הנרות אולם אם קודם שהספיק לברך ולהדליק את הנוספות כבו הראשונות לא יברך על ההדלקה אלא רק על הנסים כמבואר בשער הציון בס"ק ו.

חידה. כיצד יתכן שאדם יש לו חנוכה שלו מלאה שמן עם כל ההידורים, ולא יצא יד"ח בהדלקה.

תשובה: יש כמה אופנים, ששם את השמן בכלים שמחמתן לא יוצא ידי חובה, ולמשל כששם את השמן בקלפות של ביצים אינו יוצא ידי חובה, וראה בספר חסד לאברהם נהר נ"ח ממעין שני הנקרא עין הקורא אחר שמנה ט"ו כלים הראויים לנר חנוכה ובאחרונה מנה קליפת רימון קליפת אגוז קליפת האלון כתב ואלו קליפות צריך לעשותם כלי כמו כף מאזנים או שראוי למוד בהם פלפל וכיוצא. אבל קליפת בצלים וביצים וכיוצא אינם ראויים להדלקה. וכל הט"ו כלים הנזכרים שאין ראויים לעמוד מאליו בלא סמיכה אינם ראויים לנר חנוכה עד כאן לשונו. נראה דעתו דכל שאינו כלי לא נקרא נר:

2. כתב בספר פרי אליהו ח"ג סכ"ה שאסור להדליק נר חנוכה בכלים שקנה מגוי ולא טבל אותם, משום שזה מאוס ופסול לנר חנוכה.

חידה. מה הדין מי ששם שמן פחות מכשיעור וקרה לו נס ודלק כשיעור האם יצא יד"ח.

תשובה: נראה לי שיצא ידי חובה, דאין דין שיעור בנר חנוכה כי כבר ביארו האחרונים שכל הדין שיעור הוא רק שצריך שידלק בשיעור של פרסומי ניסא, אבל לא שיש דין שיעור בעצם, ולכן ביאר הרב מפונביץ שמי שהדליק בשמן של איסורי הנאה יצא יד"ח דלא שייך לומר בזה כתותי מיכתת שיעוריה שאין דין שיעור בשמן אלא רק צריך שידלק זמן של פרסומי ניסא ואם זה דלק כך זה טוב.

להדליק נר מחשמל היכא שהוא אנוס

שאלה: מה הדין מי שנמצא במקום שאין לו נר משמן או חלב, וכן מי שנמצא במקום שלא נותנים לו רשות להדליק שם נרות חנוכה שיש בהם אש, מחמת חשש שריפה, ומאפשרים רק להדליק נרות חנוכה מפנסים [דהיינו חנוכה חשמלית], האם יכול להדליק על זה בברכה.

קונטרס משנת החנוכה

תשובה:

ראיתי בהליכות שלמה³⁴ שכתב "מאור החשמל כשניכר שהוא לשם נר חנוכה, יש צדדים להסתפק אם כשר למצותו, אבל מי שאין לו ברירה אחרת, רשאי להדליק פנס של מנורת ליבון ולברך עליו, ובלבד שיש בו כדי לדלוך חצי שעה". ובספר מאורי אש³⁵ האריך בזה רבינו לבאר צדדי הספק, **דשורש הספק הוא האם אפשר לקיים מצוות נר חנוכה ע"י הדלקת עצים שהם עשויים להאיר**, מי בעינן דומיא דמנורה שבמקדש שהאור הוא ע"י פתילה השואבת שמן, וא"כ עצים נחשב כפילה בלא שמן, או"ד שגם בזה מה שצריך דומיא דמנורה זהו רק למצוה מן המובחר. והביא משו"ת בית יצחק³⁶ שכ' לגבי נר חנוכה, שכשר אף שמן בלא פתילה, ול"צ דומיא דמנורה רק למצוה מן המובחר. אבל מ"מ דן שם דאכתי אין ראייה, שאולי רק שמן בלא פתילה כשר שעיקר המצוה נעשה בשמן, אבל להיפך אין ראייה שכשר. והנה במנורה חשמלית כל האור הוא רק מחמת חוט מלובן שהזרם של החשמל עובר בו ומחמם אותו עד כדי ליבון, וכן אם אדם ילבן ברזל עד שיהיה מאיר ויניחו יש צד לומר שיקיים המצוה.

עוד הוסיף, דנראה דבעינן דבר שדומה לשמן שיהיה בר כילוי, משא"כ מנורה חשמלית שאיננה בר כילוי כלל, וגם י"ל דבעינן אור שיש בו שלהבת וכאן אין בו שלהבת כלל, ובפרט הוסיף שלדעת הראב"ד³⁷ אפ"ל דברזל מלובן אינו נחשב אש.

עוד ריעותות שהזכיר הגרש"ז בהדלקה זו, ש'הדלקה עושה מצוה' וצריך שיהיה בשעת ההדלקה שמן שיוכל לדלוך חצי שעה, ובמנורה חשמלית [עכ"פ בחלק מהאופנים] א"א להחשיב שיש כאן שמן בשעת ההדלקה לחצי שעה, וכל רגע זהו הדלקה חדשה, ודימה שם לנר של שמן שאין בו לדלוך אלא לרגע, ועושה שפורפרת של ביצה שמנטפת שמן כל רגע לתוך הנר, שמסתמא בוודאי פסול.

עוד דן לומר עפ"י דברי הגרצ"פ פרנק זצ"ל, שבנר חשמלי יהיה חסרון של גרמא, שמכיון שהדלקה עושה מצוה, צריך מעשה הדלקה ממש, ולא גרמא. וא"כ בספרו מאורי אש נראה שנקט רבינו שהדלקה כזו בחשמל אין צד לומר שיהא כשר בנר חנוכה.

שוב ראיתי בשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (חאו"ח סי' נט) שדן אם יוצאים ידי חובת נר חנוכה ע"י נר חשמל. וכתב דדבר פשוט שאינו יוצא. שאם כי יוצא בכל השמנים בין בנר שבת בין בנר חנוכה, מ"מ צריך להיות דומיא דשמן. אבל דבר שדולק יפה מבלי שמנונית, וכי ס"ד שהמדליק עצים דקים וקסמין שיוצא ידי חובת נר שבת ונר חנוכה, וה"נ אור החשמל שאין בו שמנונית. ובגמ' כאן אמרינן שוכח דארזא עץ בעלמא הוא. ופרש"י, ופשיטא דלא חזי לפתילה אלא למדורה. וה"נ כיוצ"ב ואינו יוצא בו ידי חובת הדלקה. עכת"ד.

דינים העולים: נחלקו הפוסקים אם יכול לברך על נר חנוכה חשמלי³⁸.

³⁴ ח"ב פט"ו ס"ג

³⁵ מהדורה חדשה ח"א עמ' רפ"ח

³⁶ יו"ד ח"ב סס"א

³⁷ שבת פ"ב ה"א

³⁸ הגר"ש אלישיב זצ"ל פסק שיצא ידי חובה (ראה בספר 'אשרי האיש', או"ח ג' פרק ל"ט אות ט"ז), ובספר היקר 'אוצר הזמנים – חנוכה' (עמוד שצ"ו) הביא בשם הגאון רא"פ הרשקוביץ שליט"א שפסק ששפיר יד"ח עוד הביא תשובת הגר"ח קנייבסקי כי יש מתירין בשעת הדחק, ומאידך הגאון ר' יחזקאל רוטה שליט"א פסק שנר חשמלי אינו בכלל נר, ואפי' בלא ברכה לא ידליק. ואציין בזה עוד מ"מ בדברי האחרונים שדנו בענין זה, שו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' ק"ז), בשו"ת לבושי מרדכי (תרצ"ז, סי' י"ט אות ב), שו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' ק"כ), שו"ת דרכי שלום (ח"א סי' ג אות ה), שו"ת פקודת אלעזר (סי' כג), שו"ת ישכיל עבדי (ח"ג או"ח סי' י"ז), שו"ת דבר אליהו (סי' ס"ג), וע"ע כף החיים (סי' תרע"ג סי"ט), שו"ת משפטי עוזיאל (קמא, או"ח סי' ז') וראה ספר 'אוצר הזמנים' הנ"ל (פ"ו) אריכות בענין זה.

קונטרס משנת החנוכה

חתן שמתחתן בחנוכה היכן ידליק נרות חנוכה

שאלה. חתן שמתחתן בחנוכה, ובזמן השקיעה וצאת הכוכבים יהיה בבית הוריו, ובלילה יישן בביתו החדש היכן ידליק. **תשובה.**

בספר פסקי תשובות (אורח חיים סימן תרעז סק"ה). כתב ולענין חתן שנושא אשה בחנוכה - אם החופה לפני השקיעה, אזי לאחר החופה בזמן הדלקת הנרות ילך להדליק נרות חנוכה בדירה ששם עתידים להתאכסן ולישון שם בלילה, ואם יש קושי בדבר יכול להדליק נרות חנוכה באולם בו נערכת סעודת הנישואין. - ומקור לדין זה ציין שם בהערה 37 ובנידו"ד הדבר מבורר יותר שיוכל להדליק באולם עפ"י דברי שו"ת מהרש"ם שהזכרנו לעיל אות א' וב' שכתב לענין הנוסע ברכבת שכיון שמשלם עבור נסיעתו הו"ל כאילו הקרון שכור או קנוי לו וכאילו שם ביתו וחייב להדליק שם, א"כ ה"ה בנידו"ד שמשלמים שכירות האולם הו"ל כקנוי להם ויכולים להדליק שם (ולאלו המדליקים בפנים או בחלון יעדיפו להדליק בחדר היחוד שעפ"י הדין צריך להיות קנוי לחתן והכלה), ולפי"ז גם המחנותנים ושאר בני ביתם הסמוכים על שלחנם יכולים להדליק נ"ח באולם אם יש קושי לחזור לביתם, אבל שאר האורחים המשתתפים בשמחת הנישואין צריכים להדליק בביתם, אא"כ אין להם אפשרות לכך (כגון שביתם בעיר אחרת ונסעו מביתם לפני השקיעה) שאז דינם כאכסנאים אצל המחנותנים (שכאמור האולם כקנוי להם), וכיון שחפצים להשתתף בסעודת הנישואין הרי הם בגדר הנ"ל הערה 29 שאע"פ שחוזרים ללון בביתם יש להם אפשרות להדליק במקום אכילתם (והיינו כשגם נשיהם ובני ביתם עמיהם, אבל אם בני ביתם נשארו בבית ידליקו הם בבית והוא ידליק באולם, אמנם רצוי שישמע הברכות מאחר, הכל כמו שנתבאר לעיל אות ב').

ואם החופה לאחר השקיעה - ידליק נרות חנוכה בבית אביו לפני יציאתו לחופה, והכלה תצא ידי חובתה ע"י הדלקת אביה.

וכן הדין במי שמחליף מקום מגוריו בימי החנוכה, שאם עובר לדירתו החדשה לפני זמן הדלקת הנרות ידליק בביתו החדש, אף שעדיין לא אכל וישן שם מעולם, מ"מ מעכשיו ואילך נקבע שם מקום דירתו וכבר בלילה זה עתיד לאכול ולישון שם, ואם עובר לדירתו החדשה לאחר זמן הדלקת הנרות ידליק נרות קודם יציאתו לדירתו החדשה. עכת"ד. ולענ"ד מה שכתב שאם יש קושי יכול להדליק באולם, אין לדברים הללו טעם וריח כלל, ואינו דומה לקרון של רכבת, דשם מדובר שהיו נוסעים איזה ימים ברכבות שחוצות יבשות מצד לצד ואוכלים שם וישנים שם, ויש צד לומר שזה נחשב כביתם, אעפ"י שגם זה חידוש, אבל אולם של חתונה שנמצאים שם איזה שעות, והרבה חתנים בקושי אוכלים שם, האיך נוכל לומר שנוכל להחשיב זה לביתם - וממילא נראה דבוודאי אין צד כזה. והעיקר נראה דהולכים אחר שעת החיוב, והיכן נמצא בשעה זו ותו לא.

{ט}

טעות במנין הנרות בלילה הראשון

שאלה. מי ששכח וטעה והדליק בלילה הראשון שתי נרות האם יצא ידי חובה.

תשובה:

כתב בהגהות חכמת שלמה להגר"ש קלוגר בריש סימן תרע"א, שכתב עמש"כ בשו"ע בלילה הראשון מדליק נר אחד, נ"ב אם הדליק בלילה הראשון ב' נרות אם יצא או לא, נראה לפענ"ד דיצא דתוספת על הדבר אינו מזיק, והביא ראיה

קונטרס משנת החנוכה

ממש"כ הרמ"א לגבי הדלקת נרות שבת בסי' רסג שיכול להוסיף כנגד המכוון (היינו יותר מזכור ושמור) אבל לא להפחית ע"כ.

וצ"ע הדמיון ששם הרי זה רק מנהג משא"כ כאן זה עיקר הדין שיהא ניכר שהוא מוסיף והולך וצ"ב.

{י'}

בגדר מצות ימי חנוכה-האם הוי הכל מצוה אחת או שכל יום ויום הוי מצוה בפנ"ע

שאלה. יש להסתפק האם כל שמונת ימי חנוכה הם מציאות אחת וכמצוה אחת הן, או שכל יום הוי מצוה נפרדת שאין לה שייכות ליום השני, ולכאורה נפקא מינא באופן שיודע ביום הראשון כבר שלא יהיה לו מספיק נרות להיות מוסיף והולך כל ימי החג, האם יהיה מוסיף והולך עד אמצע החג או שמכיון שלא יוכל עד סוף חנוכה להיות מוסיף והולך עדיף שמלכתחילה ידליק רק נר איש וביתו וצ"ע. וכן יהיה נ"מ בקטן שהגדיל או בגר שנתגייר.

תשובה.

א. הגר"א נבנצל השיבנו, יוסיף וילך כמה שיכול.

ב. שוב מצאתי בשפת אמת (שבת דף כא עמוד ב) שכתב להדיא לבאר שגדר ימי החנוכה דהכל מצוה אחת, וזת"ד: אבל א"כ יש להקשות לב"ה דמוסיף והולך אמאי ממעט זמן בכל הלילות הא ניתוסף מצוה חדשה בכל לילה והגם דברכת זמן אפשר היא על גוף החנוכה ולא על ההדלקה מ"מ היא גופא קשיא דעל מצוה חדשה מברכין זמן בכל מקום ותו יש לעיין דהמג"א (סי' תרע"א סק"א) כ' דמי שיש לו שמן על ב' נרות ולחבירו אין לו כלום מוטב שיתן לחבירו משיהי' לו הידור מצוה ע"ש א"כ נראה ג"כ דההידור אינו חשוב מצוה גמורה דפשיטא דאינו מחויב להיבטל מהמצוה בשביל לזכות חבירו וא"כ למה מברכין המהדרין כ"א ברכה לעצמו וגם אם שכח לברך ונזכר אחר שהדליק עיקר החיוב דאי ההידור אינו מצוה גמורה א"י עוד לברך אכן נראה לומר בזה דודאי הוי מצוה גמורה ההידור דכך הי' התקנה שהמהדרין יעשו המצוה באופן זה אך מ"ש המג"א דיתן לחבירו הטעם דאין ב' הנרות והג' חשובין ב' וג' מצות וזה המהדר אינו עושה ג"כ אלא מצוה אחת כמו המדליק נר אחד רק המצוה שלו הוא באופן זה ונמצא דנחסר לו רק ההידור וההידור צריך לבטל בשביל שיקיים חבירו עיקר המצוה וא"ש ג"כ מה שאין מברכין זמן בכל ימי חנוכה דלא ניתוסף מצוה חדשה דב' וג' נרות דהיום הוי מצוה אחת כמו הנר א' דלילה ראשונה אבל שפיר כל הב' וג' נרות מן המצוה הם ולכן אם שכח לברך עדיין הברכה שייכא ב' דלמהדרין כל הנרות מעיקר המצוה הם כנ"ל: ע"כ.

-ולפי"ז נראה לומר דיש קיום למהדרין מן המהדרין אף בלילה הראשון ע"ז שבליילה הב' מדליק ב' נרות נתברר למפרע דהלילה הראשון אף קיים דינא דמהדרין.

{כ'}

למעלה מכ' אמה- גר בקומה גבוהה היכן ידליק

שאלה. מי שגר בבניין מגורים וגר בקומה גבוהה למעלה מכ' אמה היכן ידליק.

תשובה.

הנה השער הציון סימן רע אסק"מב), כתב וזת"ד. אכן אם החלון גבוה מקרקע רשות הרבים למעלה מעשרים אמה ואין היכר לבני רשות הרבים, אז טוב יותר להניח בפתח [פ"ח]:

קונטרס משנת החנוכה

אמנם בשנים האחרונות זכינו לדברי הריטב"א בחידושו (שבת דף כא עמוד ב) שכתב, וז"ל ואם דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. פי' וסתמא קאמר אף על פי שהיא גבוהה לבני רשות הרבים למעלה מעשרים אמה, דבדידיה משערינן כיון דלא איפשר אלא בהכי וכדאמרינן.

והנה בטור או"ח תרעא בזה"ל. אבל אם הניחה למעלה מכ' אמה אפי' בדיעבד לא יצא דלא שלטא ביה עינא וליכא פירסומי ניסא וכתב ה"ר יואל הלוי דוקא כשמניחה בחוץ אבל כשמניחה בבית אפי' למעלה מעשרים אמה כשירה כדאמרינן גבי סוכה אם דפנות מגיעות לסכך אפי' למעלה מכ' אמה כשירה דשלטא ביה עינא ונ"ל שאין הנידון דומה לראייה דהתם בעינן שתשלוט עינו בגג וכיון שמחיצות מגיעות לגג על ידם ישלוט עינו בגג אבל הכא שצריך שישלוט עינו בנרות כיון שהוא למעלה מכ' דלא שלטא ביה עינא מאי נפקא מינה בגג שהוא עדיין למעלה ממנו בשבילו לא שלטא ביה עינא טפי.

המבואר מדברי הטור שאם מניחה למעלה מכ' אמה באופן ששלטא ביה עינא אין בזה משום פסול של למעלה מעשרים אמה.

למעשה דנו הפוסקים שיש להקל מחמת הבנינים שיש ממול (כשישנם) עיין שבט הלוי ח"ד סי' סה, ובאבן ישראל ח"ט בהערות למשנ"ב. וכן פסק מרן הגריש"א, ולפי החזו"א בכה"ג שאין לו בנינים ממול ידיליק בפתח ביתו הפונה לחדר המדרגות.

חידוש הגר"ק שגם במרחק עשרים אמה באלכסון מבני רה"ר יש בעיה

כתב בספר שונה הלכות להגר"ק הערות תורת המועדים (באות ד' שם) מנכדו בזה"ל: וכ"ז דווקא מלמעלה ללמטה אבל מי שדירתו במרחק אמה בארכו לא בגובה יש לצדד שאין בזה חסרון דדוקא מלמטה ללמעלה אמרינן אין אדם משליך ראשו להסתכל למעלה, אבל כל שהוא בקו ישר הרי הוא מסתכל אף ביותר מכ' אמה אמנם גם לזה יש שיעור והוא עד מרחק שדרך בני אדם לראות בשם מרן הגר"ק. עוד יש לצדד שכ"ז דווקא בקו ישר אבל באלכסון כגון שגר בקומה שניה בכה"ג אם יש כ' אמה לא ידליק שם משום דווקא בקו ישר מסתכלים גם ביותר מכ' אמה משא"כ כשזה לא קו ישר ממש מרן הגר"ק.

- וא"כ לפי"ד חידוש גדול נאמר בזה שגם מי שגר בקומה שניה, אם מחלון ביתו עד היכן שבני רה"ר הולכים יש אלכסון של כ' אמה, זה בעיה, וא"כ לפי"ד כמעט לא יהיה שייך להדליק בחלונות הבתים כי בדרך כלל יש מרחק זה.

בפסול למעלה מכ' אמה - מקצת שלהבת בתוך כ'

שאלה. הנה נפסק בשולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעא סעיף ו' אבל אם מניחו למעלה מכ' אמה לא יצא, ויש להסתפק אם מקצת שלהבת בתוך עשרים ומקצת מעל כ' האם יצא ידי חובה.

בשעת ההדלקה למעלה מכ' ואח"כ בתוך כ'

שאלה. מי שהדליק נר שהנרות מגיעות למעלה מעשרים אמה אבל לאחר עשרים דקות, הנרות שדולקים מתמעטים וזה למטה מעשרים אמה האם יצא ידי חובה.

קונטרס משנת החנוכה

תשובה:

הנה יש לדון האם מכיון שהדלקה עושה מצוה ובשעת ההדלקה אין זה ראוי לקיום המצוה יהיה פסול ואולי יהיה דומה למש"כ המשנ"ב שאם הוסיף שמן להשלים שיעור חצי שעה לאחר שהדליק לא יצא. או דלמא שכאן זה מונח בהדלקה עצמה שיהיה ראוי עוד מעט, וכמו אחד שהצית פתילה ארוכה מאוד ועד שמגיעה לשמן לוקח לזה עשרים דקות האם נאמר שלא הדליק בשמן. וצ"ע לדינא, והגר"י זילברשטיין שליט"א שמעתי שנקט שייצא יד"ח.

כבתה אין זקוק לה- מדוע?

שאלה. מה ביאור סב' המ"ד המובא בגמ' שבת דף כא עמוד א, אמר רבא מאי טעמא דרב הונא קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה, הא לכאור' לא קיים המצוה ולא דלק ומדוע שלא יצטרך להדליק שוב, מאי שנא ממי שרצה לתקוע שופר ולא עלתה בידו, הא מכיון ששיעור משך ההדלקה הוא חצי שעה א"כ אמאי תקנו חז"ל שכבר קיים המצוה.

תשובה.

אולי נמצא ביאור דברים במה שכתב החידושי הרי"מ שבת דף כא ע"א, עוד י"ל פשוט דהנה טור וש"ע (סי' תרעג ס"ב) כתבו הלשון הלכה הדלקה עושה מצוה לפיכך כבתה אין זקוק לה כו' ותמה ט"ז ע"ש וכן כתב הטור (סי' תרעה) דמשום דהדלקה עושה מצוה כו' צריך ליתן שמן כשיעור ולא מהני כשמוסיף אח"כ ע"ש ונראה לע"ד הפי' כמ"ש הנמוקי יוסף פ"ב דב"ק (י ד"ה אשו) אהא שאשו משום חציו ואיך מדליקין ערב שבת הא חציו בשבת וכתב נמוקי יוסף הטעם דחשיב כאלו מיד שהדליק עשה כל מה שעומד ליעשות אח"כ ולכך חייב כזורק כו' וממילא הוי כאלו גמר הכל קודם שבת ע"ש וזה פירוש הטור הדלקה כו' וממילא נגמר כל המצוה בשעת הדלקה ולכך כבתה אין זקוק לה דאם היה הנחה עושה מצוה לא היה שייך שנגמר מיד מה שעתידי דאין אח"כ רק שכבר מונח ואין שייכות שיהיה מיד כשיעור ומהני אם מוסיף אח"כ שמן דעכ"פ מונח מודלק כשיעור ואי כבתה י"ל דזקוק לה כדי שיהא מונח כל זמן שצריך להיות מונח מודלק משא"כ אי הדלקה עושה מצוה חשוב שגמר כל המצוה בשעת הדלקה דהוי חציו מה שעומד להדליק כל השיעור ומה"ט לא מהני כשנתן פחות משיעור ומוסיף אח"כ דהא לא היה עומד בשעה שהדליק להיות כל הזמן חציו וצריך שיהיה מיד כחו על כל הזמן ומה"ט נמי כבתה אין זקוק דכבר גמר כל המצוה כנ"ל.

וא"כ הא חזינן דתמה שמואל על הא דאסור להרצות כו' וכי נר קדושה יש בו כו' והר"ן כתב דומיא דמנורה ע"ש והא א"כ מה מתמה שמואל אך נראה דהא קי"ל כל דבר שנעשה מצותו אין מועלין וא"כ כיון דחשיב מיד בהדלקה כאלו גמר הכל נעשה מצותו וא"כ אף במנורה לא היה אסור מה"ת רק כיון דבמנורה נראה וודאי דכבתה זקוק לה דכ' מערב עד בוקר א"כ לא מיקרי נעשה מצותו כדאמר ביומא (מו ב) גבי גחלת כיון דאי פקעי צריך להחזירה למזבח לא חשיב נעשה מצותו ע"ש וא"כ בנר חנוכה אי כבתה אין זקוק לה נעשה כל מצותו וכה"ג אף בהקדש ממש מותר מן התורה ולא אסרי בדרבנן כנ"ל וא"כ מיושב קו' מהרש"א הנ"ל דבדרב הונא כיון דס"ל כבתה זקוק לה ממילא מסברא היה אסור להשתמש לאורה דלא נעשה מצותו עדיין כנ"ל ושפיר הוצרך להשמיענו בין בשבת דמ"מ מותר להשתמש כו' דלא אסרי כלל דומיא דמנורה כנ"ל משא"כ רב דסבירא ליה כבתה אין זקוק לה שוב מסברא היה מותר להשתמש דכבר נגמר ונעשה מצותו כנ"ל וצריך להשמיענו דמ"מ אסור משום היכר כנ"ל וביזוי מצוה כנ"ל וא"ש.

ואגב אורחא- יעויין בבית הלוי שהק', מדוע כבתה אין זקוק לה והרי יש מקום לחשוש לחשד, ולא גרע מבית שיש לו ב' פתחים שמדליק בשניהם מפני החשד. וכתב שאכן מפני החשד ראוי לחזור ולהדליק, אלא שנחלקו האם מעיקר הדין יצא ידי חובתו בהדלקה.

קונטרס משנת החנוכה

וכן כתב המשנה ברורה (תרעג, כז) בשם האחרונים שראוי להחמיר ולחזור ולהדליק.

-וראיתי דבר פלא בדברי יציב שכתב ע"ד הדרוש (אורח חיים סימן רפג) וזת"ד.

ובזה י"ל טעם אחר בהא דכבתה אין זקוק לה, דהנה כבר אמרתי בזה שמעיקר הדין היו מדליקים בחוץ ואיך לא נכבו הנרות מרוח נושבת, שמגודל קדושתם בעשיית המצוה איתרחיש להו ניסא שלא יכבו הנרות, מדה כנגד מדה לפי שהם אינם חתים ונכנעים וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותם מאמונתם על כן משמיא קמסייעא להו בקיום המצוה. ולכן זה האיש שנרו נכבה סימן בדבר שאמונתו רופפת בידו וא"כ אין לו שייכות כ"כ בשמחת הנס, ולכן אינו זקוק לה.

כבתה אין זקוק לה- א"כ למה יכול להדליקה שוב

שאלה. קיימא לן כבתה אינו זקוק לה ומ"מ נוהגין לחזור ולהדליק, ולכא' צ"ע האיך מותר, הרי השמן הנ"ל הוקצה למצותה לקיים בה מצות הדלקת נר חנוכה והיאך ידליק עוד פעם כשכבה שאין מצוה והא הוקצה למצות נ"ח, והוי לן לחיבו להדליק למחר לקיים בהדלקה מצוה ואם כבתה שאינו זקוק לה נימא שאסור שוב להדליק דהוקצה להדלקת מצוה דוקא וצ"ע"ג.

תשובה.

א. הנה עיקר האי קושיא מרומזת בספר אור זרוע (הלכות חנוכה סימן שכב) שכתב וז"ל ואף על גב דפסקית דכבתה אין זקוק לה היינו שאינו חייב להדליק מיד אבל אם ידליק מיד ודאי בטוב יעשה וכו' עיי"ש. והיינו שהוקצה למצותו שלא ישתמש לצרכיו, אבל כאן אינו משתמש לצרכיו אלא לצורך הדלקת הנר לא חשיב לאסור. ובנוסף שיש כאן את הענין של ההדלקה. ואין הכוונה 'הוקצה למצותו' שלא ישתמש בו אלא לצורך מצוה.

ב. צ"ל כיון דלכתחילה צריך לחזור ולהדליק (וכמדו' שנחלקו בזה הפוסקים), א"כ ממילא עד כמה דהוקצה היינו שהוקצה גם לענין זה דלכתחילה מדליק לאחר שכבה ואפי' למ"ד דאין צריך אף לכתחילה לחזור ולהדליק מ"מ כיון שכך נהגו הרי דעת בנ"א ע"ז ולא שייך לומר דהוקצה למצותו גרידא אלא שהוקצה שלא לעשות שימוש חול אבל שימוש לחנוכה אפי' שהוא כבר לאחר מצותו הוקצה שפיר לכך.

י"ל דבזה שמדליק שוב יש בכך מצוה של מהדרין של הדלקת נר חנוכה וכן מבואר להדיא בלשון המהרש"ל בתשובה אבל הרוצה לזכות במצוה שלימה יחזור וידליק דלא גרע מן המהדרין. ומיושב בזה דהדלקה זו היא אכן עבור הדלקת נר חנוכה ואף למ"ד אינו זקוק לה הרי זה לא גרע מהמהדרין וא"ש.

ג. כיון שלהלכה הדין הוא "כבתה אין זקוק לה" האדם מקצה רק שמן שידלק וזה תלוי כמה זמן השמן ידלק, אם חצי שעה הרי השמן הוקצה למצותו במשך חצי שעה, אבל אם הנר נכבה כיון שכבתה אין זקוק לה, הוא מקצה מדעתו רק את הרגעים שהשמן דלק, וממילא לא שייך על מותר השמן "הוקצה מצותו".

'כלי' בנר חנוכה- דין הדלקה בכלי

שאלה. לכא' צ"ע על מה שמצוי בזמננו שמדליקין נ"ח בתוך כוסיות קטנות מזכוכית ששמים בתוך הגביעים של החנוכה, דלפי מש"כ בחסד לאברהם (נהר יח מעין ב' והובא בשע"ת תרעג ח') דצריך להדליק בכלי ולא בקליפי בצים ובצלים, והוסיף שם דכל כלי שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה אינו כלי, וא"כ כוסיות אלו שאינם ראויים לעמוד בפני עצמם אינם כשרים להדלקה וצ"ע.

קונטרס משנת החנוכה

תשובה:

הגר"א נבנצל השיבנו, החנוכה היא הכלי. – והיינו דכוונתו שהחנוכה היא הכלי והזכויות הללו רק בטלים לגבה.

עוד הרחבת דברים בעניין הנ"ל: הנה בקונטרס 'סוד הדלקת נרות חנוכה' המיוחס לרבי יצחק סגי נהור בן הראב"ד (המובא בספר הזכרון לר' יצחק הוטנר זצ"ל ושם מובא מר' אברהם אזולאי, סבו של החיד"א שאליהו הנביא מסר סוד זה לרבינו יצחק), שצריך להדליק נר חנוכה בכלי דוקא, ובלאו הכי אין מברכין עליו. וכעין בית המקדש דבעי כלי. ובספר ברכי יוסף (סימן תרעג ס"ו) הביא בשם זקנו בעל חסד לאברהם שלא להדליק בקליפי ביצים. וכתב האבני נזר (אור"ח סימן תק) שלפי דבריו אין להדליק בנר שעוה. ולפי זה אלו המדביקים נרות שעוה על חתיכת ברזל או אבן לא קיימו לדידה המצוה. וה"אבני נזר" (הנ"ל אות ו) הוסיף וכתב: "נראה לדינא דהכלי מכלל "נר", וכן אותם שעושים נרות מתפוחי אדמה, לא חשיב כלי, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ז מהלכות כלים ה"א והר"ש כלים פ"ז משנה טו) דהעושה כלי מלפת ואתרוג ודלעת יבשה טהורין, דלא נקרא כלי.

ויעוין גם ב"שדי חמד" (ח"ט מערכת חנוכה ז) שהביא דבריו וס"ל דתליא בפלוגתא דקדמאי. ולענין הלכה יעוין משנ"ב (סימן תרעא ס"ק יח) שכתב באותם המדבקין נרות בכותל יראו שיהיו מרווחים אחד מחבירו, עכ"ד. ומשמע דס"ל דאין צריך כלי.

והנה בגמרא (חולין דף נה ע"א): 'מסאה ועד סאתיים בחצי לוג', כלומר כלי המחזיק שיעור מסאה ועד סאתים, אם נשבר ושבריו מחזיקים פחות מחצי לוג, נטהר. וכתב המהרש"א (בחידושי אגדות שם) וז"ל: בהלכה זו עמדנו בימי חנוכה ואמרנו להעלות על ספר מהיכן שלמדו לומר כן... ובנרות חנוכה שהיא [שהיה] הנס גם ביום הראשון דימי חנוכה. לפי שהמנורה היתה טמאה, וליכא למימר שעשו המנורה של עץ וכו'... דלא היה אפשר להן אלא בשברי כלי חרס שהן טהורין. דהיינו הבאים מסתם כלים היותר גדולים שנזכרו בשמעתין מסאה ועד סאתיים שבשבריהם נטהרו בפחות מחצי לוג, והשתא על כרחך בלילה הראשונה גם כן לא נתנו אלא פחות מחצי לוג לכל נר ונר שהוא עיקר שיעור השברים שנטהרו, ואעפ"כ היו דולקים כל הלילה בימי חנוכה שהם לילי טבת הארוכים, דצריך חצי לוג לכל נר לפרש"י בפרשת תצוה, ואם כן היה הנס גם ביום הראשון ועל זה רמז הכתוב בנרות דזכריה מי בז ליום קטנות וכו' ודו"ק, עכ"ל.

ואולי אפשר ללמוד מהמהרש"א, והוא שאין דין של 'כלי' בנרות חנוכה, דהרי גם אצל החשמונאים לא היתה הדלקה בנר, כי אם בכלי שבור. אך יש לדחות, דאולי גם כלי שבור שם נר עליו³⁹. ולענ"ד נראה דאעפ"י שחשמונאים הדליקו בכלי שבור, אמנם ההדלקה הייתה תקנתנה כעין מנורה מתוקנת וכביהמ"ק וכלשונו של רבי אברהם אזולאי, וממילא אין להוכיח מידי מחשמונאים ומיושב.

³⁹ בעיקר ד' המהרש"א הנ"ל עיין בחשוקי חמד שבת כא ע"ב שהביא ובעצם דברי המהרש"א שמעתי ממו"ח שליט"א להקשות כמה קושיות: א. איך אפשר לעשות את המנורה מחרס הרי מבואר להדיא במנחות (דף כח ע"ב) 'מיעט של חרס', ופרש"י שהוא פחות מכל הכלים ואינו ראוי אפילו למלך בשר ודם. וגדולה מזו נאמר שם בסוגיא "של עץ ושל עצם ושל זכוכית דברי הכל פסולה. ב. עוד הקשה מו"ח שליט"א מדברי הרמב"ם והראב"ד (פרק ג מהלכות תמידין ומוספין ה"ג) שכתב הרמב"ם נר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דישנו אלא ממזבח החיצון, וכתב הראב"ד נראה מדבריו שהוא עיכוב לנר מערבי, שלא להדליקו אלא ממזבח העולה. והרי בימי החשמונאים טמאו וגם הרסו את המזבח וכמבואר בע"ז (דף נב ע"ב) אבני מזבח ששקצום אנשי יון? [ויעוין בבכור שור (שבת תחלת פרק במה מדליקין) שגם תמה על המהרש"א הנ"ל, והוסיף לתמוה מדוע לא הדליקו בכלי אבן, וכתב שאמר את דבריו לחידודא].

קונטרס משנת החנוכה

להדליק בכלים שאינם טבולים

שאלה. צ"ע אם אפשר להדליק בכוסיות שאינם טבולים, להניי שיטות דסברי שבעינן להדליק נר חנוכה רק בשמן שהוא מן המותר בפיק, [עי' בשד"ח מערכת חנוכה שהאריך בהניי שיטות], א"כ אם הכוסיות לא טבולות אסור לשתות את השמן ואי"ז מן המותר בפיק וצ"ע דלא שמענו מי שיקפיד בזה.

תשובה:

הגר"א נבנצל השיבנו, אפשר לשפוך השמן לכלי אחר ולשתותו.

כתותי מיכתת שיעוריה בנר חנוכה

שאלה. לכאורה קשה על המבואר בגמ' שבת דף כ"א פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מדליקין בהם בחנוכה ואחד מאלו השמנים זה שמן שריפה, ולכאורה שמן שריפה הרי דינו לשרף וא"כ נאמר בזה כתותי מיכתת שיעוריה וא"כ יהא נחשב כאילו אין בזה שיעור לחצי שעה, וא"כ איך יוצא בזה ידי חובה בנר חנוכה.

תשובה.

א'. כתב בשו"ת "שער אפרים" (סי' ל"ח). כיון שבתרומה טמאה אמרה תורה "שלך תהא להסקה" (שבת כה.), שניתנה להנאה בשעת ביעורה, א"כ לענין הדלקה - לא נאסרה תרומה טמאה בהנאה, ודבר שאינו אסור בהנאה לא אמרי' ביה כיתותי מיכתת שיעוריה, אע"פ שדינו להשרף. אך השב יעקב סי' נ ובישועות יעקב סי' תרעג וספר החיים סי' תרעג ותורת חסד סי' ס דאף בשמן שריפה מדליקין והא דאין אומרים כתותי מיכתת שיעוריה לענין חנוכה כיון דבנר חנוכה לא נתנו שיעור לגוף השמן אלא אפילו יהיה בו כל שהוא אם ידלק חצי שעה שפיר דמי ואף שהוא ככתות מ"מ הוא ראוי לפרסום הנס.

ב'. כתב ב"ישועות יעקב" (סי' תרע"ג סק"א) שיעור חצי שעה שנאמר בנר חנוכה, הוא לא שיעור בכמות השמן, אלא שיעור בזמן ההדלקה, שצריך שמן שידלוק חצי שעה. ואם עושה פתילה דקה - מספיק לו שמן מועט, ואם הפתילה עבה - צריך שמן מרובה. וכן אם השמן עב וסמיך, תספיק לו כמות קטנה יותר. הרי דליכא שיעור קבוע בשמן, ועל כן לא שייכת כאן סברת "כיתותי מיכתת שיעוריה".

ג'. "כיתותי מיכתת שיעוריה" אמרין רק בדבר שצריך שיהיה שלם, כגון לולב, שאם הוא כתות וחתוך לחתיכות - הרי הוא פסול. אבל בשמן של נר חנוכה, הרי אין צורך שיהיה שלם, ורק צריך שידלוק חצי שעה, וכל שהוא דולק חצי שעה - לא אכפת לן שהדלקה זו תבוא משמן "כתות", ולא משמן "שלם" (וכעין סברא זו כבר הזכירו התוס' עירובין דף פ: ד"ה אבל, לגבי לחי של עירוב, ע"ש).

גיסי הרב ח"ל פרצוביץ רצ"ל, דאולי אפ"ל שמכיון שנר חנוכה אסור ליהנות לאורו ולכן מותר להדליק בו שמן שריפה שאסור בהנאה, וא"כ ע"י הדלקת נר חנוכה עושה גם את שריפתו, ולא שייך בזה כתותי מיכתת שיעוריה, שזה רק לגבי שאר דברים, אבל לגבי הדלקת נר חנוכה הרי בזה הוא שורפו כדינו, ומתקיים בזה כמין הדלקתו ושריפתו באין כאחת בהדלקת נר חנוכה ולא חשיב מיכתת שיעוריה.

ומעניין לעניין באותו עניין: בגמ' בדף כא: מצותה משתשקע חמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק לא מדליק, א"נ לשיעורא, ופירש"י שם שיהא בה שמן כשיעור זה. בקובץ שערי תורה קונטרס שערי אורה ס"ה הביא בשם הגאון מאוסטרובצה להכריח דרב שסובר בגמ' שאסור להשתמש לאורה

קונטרס משנת החנוכה

סובר דנ"ח לא בעי שיעור, דכיון דאסור להשתמש לאורה א"כ תיכף בשעה שמדליק נאסר בהנאה ולשריפה עומד וכתותי מיכתת שיעוריה, וע"כ דלפי רב ל"צ שיעור ולדידיה יהיה הפירוש של הברייתא של שיעור ההדלקה רק כלפי שאי לא אדליק לא מדליק, ולכא' צ"ע הא להלכה קי"ל כרב דאסור להשתמש לאורה, ובכל אופן קי"ל להלכה כתי השני של הגמ' שצריך ליתן שיעור זמן כזה שידלק חצי שעה ובע"כ דלא אמרינן בזה כתותי מיכתת שיעוריה ואמאי לא, הא לרב מיד נאסר בהדלקתו וצ"ע.

תשובה:

השיבנו הגרא"נ, דבריו תמוהים דהרי להדלקה זו עומד, וגם נרות המנורה בעי שיעור והשמן אסור בהנאה.

{ל'}

להודות ולהלל-אף מעשה ההדלקה נכלל בזה

שאלה. מי שמדליק על פתח ביתו בחוץ האם יאמר כל הפזמונים בחוץ ליד הנרות, או שאין נ"מ ויכול לאמרם גם בביתו.

תשובה.

א. הנה בשו"ת מנחת שלמה (תנינא [ב - ג] סימן נח) כתב דהדלקת נר חנוכה היא עצמה ההודאה וההלל, כלומר שע"י זה יתן אל לבו להודות לה' על הנסים הגדולים שעשה לנו בנצחון המלחמות, וכמו שאומרים בנוסח "הנרות הללו וכו' על התשועות ועל המלחמות וכו' ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד כדי להודות ולהלל", ולא נזכר כלל נס פך השמן משום שאין ההדלקה באה כזכר לנס פך השמן, כי לא מצינו בשום מקום להודות לה' לדורי דורות עבור זה שעשה הקדוש ברוך הוא נס כדי שיוכלו כלל ישראל לקיים מצוה. ובמס' סופרים שהובאה בהגהות מיימוני ובב"ח הגירסא "שמברכין להדליק ומיד אומר הנרות הללו ואח"כ מברך שעשה נסים ומדליק", והוא כדי שידע לכוין על נס הישועה ונצחון המלחמה, ואפי' לדין שאין נוהגים כך הוא משום שלא תקנו לאמרו אלא בשעת ההדלקה ממש ולא לפניו, וגם יתכן דכיון שקי"ל כבתה אין זקוק אין טעם לתקן את האמירה לאחר ההדלקה כיון שאם מיד כבתה כבר נגמרה המצוה. וזהו מה שאומרים בנוסח על הנסים בתפילה ובבהמ"ז בסיום ההזכרה של הנסים והישועות "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול" ואין אומרים להדליק נרות ולהודות, ומשום שכל עיקר ההדלקה היא להודות ולהלל ולפרסם נס הישועה וההצלחה.

ולכא' מהא משמע שעיקר העניין בהדלקה הוא להודות ולהלל תוכ"ד ההדלקה וא"כ יהא ראוי ב. כתב בשו"ת משנה הלכות חלק י"א סימן תקל"ו וז"ל, ומיהו הא גופי' דצריך לישב אצל נר חנוכה חצי שעה לאו הלכתא הוא ואין לזה חיוב ומלפנים שהדליקו נרות בפתח ביתו מבחוץ לא נראה שישבו על הפתח בית אלא הניחו הנרות דולקים והוא רק סלסול וחיבוב מצוה, עכ"ל. ואמנם הוא כתב לגבי הנדון לישב חצי שעה ולא לגבי אמירת הפזמונים אבל לכא' לא שנא.

עוד בביאור המנהג לשבת ליד הנרות לאחר הדלקה

יש נוהגים לישב על יד הנרות ולהביט בהם בזמן מצוותם. מנהג זה כבר מוזכר בספר מקור חיים לבעל ה'חות יאיר' (קצור הלכות סי' תרעב' סעי' ב'), נראה לי שעיקר המצוה היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם כי הם ג"כ זכר לשמחה שהיו מדליקין אחר הנס כמ"ש והדליקו נרות בחצרות קדש, ולא סגי שידליק וילך לו אל מקום אחר.

קונטרס משנת החנוכה

ובשו"ת שב יעקב (או"ח סי' כב') כתב, שלא ילך מיד לאחר הדלקת נר חנוכה לבית המדרש להתפלל מעריב, מפני שאז לא יראה הנרות אלא זמן מועט, ובמס' סופרים (פ"כ) אמרו, לומר הנרות הללו, ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם וכו', דהיינו כל זמן שאין רשות להשתמש שהוא כחצי שעה יש לראותם.

וכך כותב הגאון האדר"ת בספרו נפש דוד (ב' יד'): מצות נרות חנוכה היתה חביבה עלי עד מאוד, ולולא שיחת הבריות הייתי מהדר שידלקו זמן רב כיכולתם, והתענגתי לשבת בחדר שבו הנרות, לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, ולא הלכתי מאותו החדר רק כשהייתי אנוס על פי עבודת הציבור, ובכל זאת ישבתי נגד פתח אותו החדר, כדי להסתכל בהם כפעם בפעם והייתי שש ושמח בהם הרבה.

ובספר יסוד ושורש העבודה כתב: וראוי להאריך בשירים ופיוטים עד משך חצי שעה עכ"פ. ואחר זה ראוי לספר לבני ולבני ביתו הניסים והנפלאות מפי סופרים וספרים שעשה לנו עם קדוש יוצרנו ובוראינו ית"ש ויתעלה בימים ההם בזמן הזה בכדי שיתנו שבח והודאה לית"ש ע"ז.

כתב השפת אמת (מקץ שנת תר"מ - באה"ד): כן שמעתי ממוח"ז ז"ל, כי ימי חנוכה נותנין זכרון. ונ"ל שלזה רמזו חכמים בחידותם מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובעל הבית מצויץ באמצע. כי מצות אלו מביאין זכרון שמזוזה בפתח לזכור מלכותו יתברך, ובציצית כתיב 'למען תזכרו'. ושכחה אותיות חשכה, וזכירה הוא אור, ורמז וראיתם וזכרתם, לכן גם הסתכלות בנר חנוכה מביא זכירה כמו הסתכלות בציצית כנ"ל, וע"ש. (וע"ע בס' עבודת ישראל - חנוכה).

ובספר מנוחה וקדושה (עמ' קס') כתב: אותם שמקדימים להדליק קודם תפילת ערבית מ"מ רצים תיכף אחר ההדלקה למהר לבית הכנסת להתפלל, גם זה אינו נכון. הא למה זה דומה למי שבא אצלו אורח הגון וחשוב ונתן לו שלום ואח"כ הניחו והלך לו לדרכו, הלא מדה היא בתורה ללמוד סתום מן המפורש ומצינו שהיו עוסקים ביציאת מצרים עד שבאו תלמידיהם וכו' והלא בחנוכה ג"כ מברכים שעשה נסים ובצד אחר היה הנס גדול יותר מיציאת מצרים כי גזירת נס חנוכה היה להשמיד ולהרוג למי שיחזיק בתורת משה וכל בתולה הנכנסת לחופה תבעל לטפסר תחילה, הדין נותן להתעכב איזה זמן אחר ההדלקה עם בני ביתו או בעצמו להכין לבו לשמוח על פטרונו העומד לנו בעת צרותינו ולפחות כל זמן שהנרות דולקות, וע"ש.

ובספר אמרי פנחס (שער ד' אות ח') כתב: בחנוכה בשעת הדלקת נרות יורד אור הגנוז, ולכך יש לכל אדם לישב אצל הנרות שלו אחר הדלקה, כל החצי שעה, ולכך יש ל"ו נרות נגד ל"ו שעות ששימש אור הגנוז לאדם הראשון והוא האור של ל"ו מסכתות, וע"ש.

אמנם בספר ענינו של יום שאל את הגר"ח קנייבסקי שליט"א ע"ד מה שמצינו בכמה ספרים דראוי לישב אצל הנרות בחצי שעה הראשונה להדלקתם כדי לראותם ולהודות ולהלל על הניסים המתפרסמים על ידם, האם זו היא באמת הנהגה ראויה גם לבן תורה השוקד על תלמודו. והשיב: לא ראינו נוהגים כן.

{מ'}

דינא דמהדרין כשכבתה באמצע מעשה ההדלקה

שאלה. יש להסתפק בדינא דמהדרין, מה הדין במי שהדליק נר אחד ביום השני שמדליקין ב' נרות וכבה מיד אחר שהדליק אז הדין שיצא יד"ח דכבתה אין זקוק לה, וא"כ יש להסתפק האם יש ענין שידליק בכה"ג את הנר השני

קונטרס משנת החנוכה

שהוא מדינא דהידור, דאולי ל"ש להדר היכא שחסר לעיקר המצוה, ואפילו שכ' האחרונים [בב"ח ומהרש"ל] דראוי לחזור ולהדליק אמנם בודאי שעיקר המצוה נסתלקה, וא"כ צ"ע אם שייך שוב להדר בזה.

תשובה:

הגרא"נ השיבנו, יכול להיות שאם כבתה באמצע ההדלקה זקוק לה וצ"ע.

מנורת החשמונאים האם הייתה של ברזל

שאלה. הרמב"ן על התורה (סוף פר' יתרו⁴⁰) כתב דאין בבית המקדש ברזל מלבד הסכינים ששחיטה לאו עבודה⁴⁴. וצ"ע דבמנחות (דף כ"ח ע"ב) איתא⁴² שהחשמונאים עשו המנורה משפודים של ברזל⁴³.

תשובה.

א. אפשר לומר לפי מש"כ החתם סופר (עה"ת במדבר) שהקשה על הנוסח שאומרים בעל הניסים והדליקו נרות בחצרות קדשך, הרי המנורה היתה בהיכל ולא בחצר, והביא שם שהדליקו את השפודין של ברזל בחוץ, ומעתה מבואר שפיר דכל האיסור של ברזל הוא רק בבית המקדש ולא בחצר בית המקדש.

ב. שאין המנורה מקדשת שום דבר שהשמן הנתון בתוכה היה מתקדש בכלי שרת מיוחד לכך, ולכן מותר לעשות את המנורה מברזל, משא"כ בסכין של שחיטה שמקדש את הדם אסור לעשותו מברזל, ורק בגלל שאינה עבודה מותר לעשותה מברזל. (מנחת קנאות)

ג. אפשר לומר על פי מה שכתוב במגילת תענית שחיפו בעץ את השפודין של ברזל, ואם כן אולי נאמר שכל האיסור הוא רק בברזל גלוי, אבל מחופה עץ אין איסור. מנחה חריבה סוטה י"ד ע"ב

ד. יש שתירצו שהדלקה כשרה בזר, וא"כ כמו שעבודה כשירה בזר ולכן כתב הרמב"ן ששחיטה כשרה בברזל, ולכן גם ההדלקה מכיון שכשירה בזר כשירה בברזל⁴⁴.

מסובב במצוות - בשעת ההדלקה

שאלה. אמרו בגמ' שבת כב ע"א, נר חנוכה משמאל מזוזה בימין ובשאליתות וכ"ה בריטב"א בשבת בסוגיא דחנוכה הוסיפו בגירסתם שבעל הבית בטלית מצויצת באמצע, והטעם לכל זה כדי שיהיה מסובב במצוות, וצע"ג מאי שנא משאר מצוות שלא מצינו שהצריכו שיהא המקיים מסובב במצוות, ורק במצוות הדלקת נרות חנוכה מצינו עניין זה של מסובב במצוות.

תשובה.

א. כידוע, היונים רצו "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", וכן כתב הרמב"ם: "בבית שני, כשמלכו יון, גזרו

⁴⁰ איסור ברזל במקדש: ז"ל הרמב"ן שם סוף פרשת יתרו - "זהו הטעם שהזכירו הכתוב בפירוש אשר לא תבנה אתהן גזית, כי בהניפך עליהם שום ברזל לעשותם כן הנפת עליה חרבך המורצח ומרבה חללים וחללת אותה. ומפני זה לא היה במשכן ברזל, כי גם יתידותיו שהיו טובות יותר מברזל, עשה נחשת. וכן בבית עולמים לא נעשה בו כלי ברזל מלבד הסכינים, כי השחיטה אינה עבודה. והכתוב לא אסר לבנות גזית רק בהניפך עליהן ברזל, כי פירש כאשר חרבך הנפת עליה, ומפורש בזה לא תניף עליהן ברזל (דברים כז ה)."

⁴¹ שחיטה לאו עבודה: היינו ששחיטה אינה מן העבודות בבית המקדש שהדין שלהם שיעשו על ידי הכהנים אלא שחיטה כשרה בזר, כי היא לא מהעבודה כמו זריקת הדם והולכתו ועוד, ולכן בזה כתב הרמב"ן שכשר אף כלי ברזל, ואפילו שכלי ברזל נאסרו בבית המקדש.

⁴² תלמוד בבלי מסכת מנחות דף כח ע"ב, ר' יוסי בר רבי יהודה אומר: אף של עץ לא יעשה, כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי; אמרו לו: משם ראייה? שפודים של ברזל היו וחיפום בבעץ, העשירו עשאו של כסף, חזרו והעשירו עשאו של זהב.

⁴³ הקושיא הזאת נמצאת ג"כ במשך חכמה על התורה.

⁴⁴ ראה בחוברת קול תורה ט"ז מאמרו של ר' מאיר בלומנפלעד

קונטרס משנת החנוכה

גזרות על ישראל ובטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות". וא"כ י"ל, שכדי לציין את העובדה שנגאלנו משעבוד יון, ואנו יכולים עכשיו לקיים המצוות באין מפריע, על כן בזמן שמדליקים נר חנוכה, אנו מסובבים עצמנו במצוות, להראות שאין לנו עתה הפרעה לקיימן.

ב. בספר משנת יעקב על דברי השאלתות שכתב גם טלית מצויצת, שכוונתו לומר שכמו שבציצית מצאנו בשו"ע או"ח סי' ח' סעיף ד' שמניח שנים מלפניו ושנים מלאחריו כדי שיהיה מסובב במצות, כמו כן אנו לומדים מזה לגבי נר חנוכה שתהיה המזוזה בצד ימין ונר חנוכה מהצד השני בשמאל, ולא באמצע ולא בימין כדי שיהי' מסובב במצות. ג. בספר מאור למלך לרבי יחזקאל מלר שליט"א ביאר שהסיבוב במצות ע"י נר חנוכה מזוזה וציצית הוא חלק מהפרסומי ניסא של חנוכה, שהרי היוונים רצו "להעבירם מחוקי רצונך", ועכשיו אנו מודים ומפרסמים את הנס שאנו יכולים לשמור את המצות.

ד. עיין במעי"ט סוף הל' ציצית שכתב דהיינו במצוות תפילין ומזוזה וציצית והטעם כי כל המצוות הללו עשויות לזכרון השי"ת וה"ה לנר חנוכה שהוא לזכרון הנס. גם י"ל דבמצות נר חנוכה בלבד נאמר בה שהיא חביבה עד מאד ולכן כל שהוא מסובב יותר במצוות הוא מראה בזה יותר את חביבותה.

כדי שיהא מסובב במצוות-הא לילה לאו זמן ציצית?

שאלה. הדין כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין (כב). בשאלתות אי' "כי היכי דלהוי מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובעל הבית בטלית מצויצת ביניהן". צ"ע הא אי' לעיל (כא): דמצותה משתשקע החמה, וקי"ל (שו"ע או"ח סי"ח א) דלילה לאו זמן ציצית הוא, אם כן מאי האי ד'בעל הבית בטלית מצויצת ביניהן'.

תשובה.

א. המלבי"ם בארצות החיים (י"ח ו') כ' דמדברי השאלתות אלו סייעתא לדעת הרא"ש דכסות יום בלילה חייב בציצית, אבל להרמב"ם דס"ל דפטור באמת אין שייך כאן ציצית לאחר שתשקע החמה, ואמנם י"ל דמ"מ אע"פ דפטור מ"מ חשיב עכ"פ לענין דהוא 'מוקף במצוה' דלענין זה א"צ שיהא דוקא בזמן המצוה ממש.

ב. ובשו"ת דברי יציב (יו"ד סי' לא אות יז) כתב ליישב, דאף דלילה לאו זמן ציצית, מ"מ כיון דמנהגינו ע"פ האריז"ל ללבוש אף בלילה, לכן חשיב מצוה גם בהאי שעתא. ובשפת אמת (עה"ת תרל"ד ד"ה אא"ז) תירץ שהנה הגמרא דימתה נר חנוכה למזוזה להורות שכשם שהמזוזה קבועה בדלת תמיד כן ע"י מצות נר חנוכה נקבעת ונשארת הארה בפתח לכל השנה. ונרמז בלשון חז"ל "קבעום ועשאוים ימים טובים" דהוא כקביעת מזוזה. ולפי"ז אין כונת המדרש על שעת ההדלקה שכן אז אינו זמן ציצית אלא כדי שבכל ימות השנה בעברו בפתח יעבור בטלית מצויצת בין שתי מצוות בין המזוזה מימין והארת נר החנוכה משמאל.

ג. עוי"ל דגם לאחר שקיעה"ח הוא זמן ציצית עד דהוי לילה, דהא בתחילת היום שיעורה משיכיר ודיעבד כל מעלות השחר יוצא יד"ח, וא"כ שמא ה"ה גם לאחר שקיעה"ח הוי שיעורה עד דהוי לילה בודאי ועכ"פ כל זמן דאיכא משיכיר, וצ"ע בזה.

שוב מצאתי בהעמק שאלה על השאלתות הקשה כן, ותירץ שמדליק בשקיעת החמה, או בכסות יום בלילה לדעת הרא"ש שחייב.

ד. ויש שכתבו דכיון דבא להדליק קודם שקיעה"ח א"כ הגם דעצם הדלקה לאחר מכן מ"מ כבר חשיב מסובב במצוות בתחילת הדלקה.

קונטרס משנת החנוכה

וביותר מכך ע"י במאירי שבת כ"ב א' שכתב וז"ל "ופרשו בהגדה ויבא בעל הבית בתפיליו ובטלית מצוייצת ביניהם", הרי שהוסיף בזה גם להתפילין, וע"כ לומר דהכוונה שעודו לבוש בהם מעו"י וזה עולה לו עכ"פ לענין זה שהוא מוקף במצוות אע"פ שכבר אינו זמן חיובן מ"מ עדות היא על בעה"ב שמוקף הוא במצוות ומגין עליו כדמסיים במאירי בקרא דחונה מלאך וגו'.

ה. אפ"ל כדעת הפוסקים בכסות יום שחייב אף בלילה. יתכן מאד שבזמן בין השמשות יש חיוב להטיל ציצית דהמיעוט מ'וראיתם' פרט לכסות לילה, ואם כן אחר השקיעה עדיין רואים. וראיתי לא מזמן על שאלה שהתעוררה כשמחליפים ציצית לפני שבת ושכחו לברך על השניה ונזכרו בין השמשות שיתכן מאד לברך עליה, ועיין בזה [בצירוף הדעות שמברכים על כסות יום בלילה] ויש לעיין בזה יותר.

ושמעתי שהגר"ש דבליצקי שליט"א מדליק בערב שבת עם טלית ותפילין לקיים זה, שאז מדליקין מבעו"י.

מוצאי שבת - זמן ההדלקה בו

שאלה ראיתי שהגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל נהג במוצאי שבת חנוכה להדליק נר חנוכה במוצאי שבת קודש אחר הבדלה מיד קודם ברכה אחרונה, וצ"ע הנהגה זו אמאי לא הוי הפסק קודם הברכה, ובפרט שיש חשש שישכח ולא יברך וצ"ע. ובאמת צ"ע האם יש מקור להנהגה זו.

תשובה:

בספר שו"ת רבבות אפרים ח"ג עמ' שצו, כתב בקובץ זכרון ברוך י"ל בארה"ב שנת תשלט, מביא הרב יצחק פלקסר במאמרו שם בשם הג"ר דוד בהר"ן ז"ל מגדולי עיה"ק ירושלים תובב"א שנהג במוצאי שבת דחנוכה כמו הפוסקים דקודם מבדיל ואח"כ מדליק נרות חנוכה דחובת היום קודם, אכן ברכה אחרונה על יין ההבדלה היה מברך רק אחרי הדלקת הנרות כיון דהברכה אחרונה כבר אינה חובת היום ורק עצם הבדלה היא חובת היום ולכן מיד אחרי ההבדלה הדליק הנרות ואח"כ בירך ברכה אחרונה עיי"ש, וכתב בעל הרבבות אפרים ע"ז ולענ"ד יש לדון בזה ד"ל שההדלקה הוי הפסק בין השתיה להברכה אחרונה ואם ידליק אח"כ לא יפסיד כלום ואם ידליק קודם י"ל דיפסיד הברכה כיון דאולי הוה הפסק ויש לעיין בזה.

מזיק-נר חנוכה שהזיק

שאלה. לשיטת רבי יהודה בב"ק דף ס"ב ע"ב שנר חנוכה שהזיק פטור כי הדליק ברשות. מה יהיה הדין אם הנר הזיק לאחר חצי שעה, או מה יהיה הדין אם הנר של השמש הזיק שאינו מצוה האם יהיה פטור או שנאמר שכל הדין שפטור רק אם הנר חנוכה עצמו הזיק בעת זמן המצוה שהיא חובה תוך חצי שעה.

תשובה.

א. בשפת אמת שבת דף כ"א ע"ב כתב דפשוט הלשון של ר"י בנר חנוכה פטור משמע בכלל גווני, וביאר שם הסברא בזה, "דאפשר הטעם ג"כ דאתי לאמנועי ממצוה כיון שיצטרך לשמור להחזיר מיד הנר בכלות השיעור", ומדבריו שם משמע דה"ה בשמש, דכל מה ששייך לנר חנוכה פטור לר"י, ורק אם אינו מנר חנוכה כלל חייב.

קונטרס משנת החנוכה

ב. לכאורה נראה דלרבי יהודה הוא פטור כיון דברשות חכמים הדליק. דהנה רש"י כתב בב"ק (ל ע"א ד"ה מפני שהוא רשות מצוה) אבל ברשות ב"ד דלאו מצוה חייב, א"כ משמע דהיכא דהדליק בגלל מצוה סובר ר"י דפטור משא"כ בהוצאת זבלו לרה"ר בשעת הוצאת זבלים אז הוא חייב כשהזיק.
ג. הגר"ח ק שליט"א השיבנו שאחרי הזמן של חצי שעה יהיה חייב, אבל כשהשמש הזיק זהו חלק מהמצוה ופטור.

מקום ההדלקה-מרפסת האם יכול להדליק בה

שאלה. יש לעיין מי שנוהג כדעת החזו"א להדליק בחלון ביתו, אמנם במרפסת אם ידליק בה על הגדר שלה, יהיה הרבה יותר פרסומי ניסא, האם נכון להלדיק בה או שלא.

תשובה.

הנה צדדי השאלה כאן, דהנה ידוע דעת החזו"א שהיום בזמננו אין להדליק בפתח החצר, אף מי שיש לו בית וכניסה פרטית, דשאני בזמניהם שהחצר היה רוב שימושם בחצר, ולכן החצר משוייכת אליו וזה היתה התקנה, משא"כ היום בזמננו שאין שימוש בחצר, אמנם נראה שבמרפסת אצל רוב האנשים יש שימושים רבים, וממילא יהיה אפשר להדליק בה, וא"כ לא גרע מחלון ביתו כנלענ"ד. שו"ר שכ"פ מרן הגרשז"א בהליכות שלמה פי"ד ב.
אמנם יש שחילקו בין מרפסת מקורה למרפסת פתוחה-בשבות יצחק ח"ה עמ' י' בשם מרן הגריש"א זצ"ל, שבמרפסת פתוחה אין להלדיק על הגדר שלה.

מקום ההדלקה-חלון

יש שדייקו מרש"י שכתב על המדליק בחלון, שמדליק "בפנים", דמשמע שכשמדליק בחלון יש להדליק דווקא מבפנים לחלון, ולא מחוץ לחלון מעל הרחוב. וכשיש מחוץ לחלון סורגים הבולטים לרחוב, אפשר שאין להדליק שם, דאולי לא מקרי מבפנים [ומיהו יש צד לומר שלסורגים הללו יש דין זיז, וצ"ע].
אמנם לכאורה אין חשש להדליק בתוך עובי הקיר במקום החלון מהזכוכית ולחוץ, כיון שהזכוכית אינה נחשבת להפסק, וכל שהנרות מונחים בתוך עובי הקיר מקרי בחלון מבפנים.

{נ'}

ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממונא

שאלה. יש לדון האם מי שרואה שאין לו שמן להדליק נר חנוכה, ורואה את שמן חברו מונח לידו, האם מותר לו להשתמש בזה ואח"כ להחזירו כסף או שמן אחר.

תשובה.

א. בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סימן קיח) דן בכעין שאלה זו, וכתב דמבואר בשו"ע (או"ח סימן יד ס"ד) שמותר ליטול טלית חברו [שלא מדעתו] ולברך עליה ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת. עכ"ל. והטעם דניחא ליה לאיניש דלתעביד מצוה בממוניה, כשאין לו פסידא. וחילק בין הנושאים, דדוקא באופן שמחזיר לו את הטלית עצמה שנטל

קונטרס משנת החנוכה

בעין אמרינן דמותר, דניחא ליה דליתעביד מצוה בממוניה, אבל כשלא יחזיר את החפץ עצמו אלא מתכנן לשלם או להחזיר אחר לא אומרים בזה ניחא ליה לאיניש דלתעביד מצוה בממונו, כי אולי לא ישלם. אך כשברור לו שבעל השמן מסכים, בכה"ג מותר. אך כתב שם שאם ישלם לו את דמי השמן ויניחו בבית השכן מותר ודומה למבואר בבבא מציעא דף כט ע"ב שאם מצא תפילין דמשכח שכיח לקנותו, שם דמיהם ויכול לקחתם לעצמו, ואף שבאבדה בהתירא אתא לידיה, משא"כ בעניננו שמגיע לידו באיסור, כיון שמצינו שאין חבירו מקפיד בדבר הוא הדין הכא, ועוד שכיון שאין לחבירו מה לעשות עם השמן עד למחר, הוה זה נהנה וזה לא חסר, ויכול ליטלו כל שאין הבעלים מוחין. וסיים שאסור לקחת השמן, אלא כשיש לו מעות בידו, ושם דמי השמן ומניח דמיו, וכ"ש כשאפשר לו לזכותו לבעל השמן על ידי אחר, או אם יודע בחבירו שבדאי לא יקפיד על זה, אבל לא באופן אחר.

והעיר הגר"י זילברשטיין בח"ח ב"מ כ"ב א, הנה יש להעיר על זה, שזה נהנה וזה לא חסר, אמרינן רק בהנאה שאינו של כלוי, אבל לכלות לשני את ממונו, בזה לא מצינו שמותר, משום שהשני לא יחסר לבסוף. אך יש לומר שמותר לקחתו מטעם אחר, לפי מה שכתב הקצות החושן (סימן שנח סק"א) שאף לשיטות שאסור לקחת חפץ חבירו בלא רשותו, אף שיודע שחבירו אינו מקפיד בה, מ"מ במקום מצוה מותר, אך יש לומר שהתם מיירי כאשר אותו שלוקחים ממנו מקיים המצוה, אבל לעשות מצוה במעות של אחר, בזה לא כתב הקצות.

והנה יעויין לעיל באות ג' מה שהרחבנו לגבי דין לכם בחנוכה, ולכא' אי בעינן לכם בוודאי לא יועיל לקחת את של השני אפילו ע"מ לשלם לו כי במה יקנה את זה עכשיו.

נס פך השמן- מדוע הוצרכו לנס ולא בטלו את השמן הטמא.

שאלה. צריך עיון למה הוצרכו לנס חנוכה⁴⁵, הלא היה להם עיצה לבטל שמן טמא בתוך השמן הטהור, על ידי זה שיערבו טיפין טיפין משמן טמא לטהור וקמא⁴⁶ קמא בטייל⁴⁷.

תשובה.

א. ידוע מהספרים הקדושים דהשי"ת רצה להראות חיבתו לישראל שלא יצטרכו לבא לידי ביטול טמא בטהור, והנה הכהנים שלא ידעו שהשי"ת יעשה להם נס באמת רצו לעשות עצה זו לבטל ומשום הכי חלקו השמן טהור לח' חלקים כדי לבטל השמן טמא רק למעשה הראה הקב"ה נס דמיד שקיבל המנורה מעט שמן טהור ורצו להוסיף בו שמן טמא לבטלו ניתוסף בהכלי שמן להדליק בו כשיעור מצותו.

⁴⁵ נס חנוכה: מבואר בגמרא שבת דף כא ע"ב, מאי חנוכה (ופירש"י על איזה נס קבעוה), דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן (טהור) שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוהו ימים טובים בהלל והודאה.

⁴⁶ קמא קמא בטייל: המושג הוא שבביטול ברוב, רק הרוב יכול לבטל את המיעוט, אבל אם כל פעם נתערב מעט איסור ברוב היתר, אז כל פעם שמתערב הוא מתבטל, ואפילו שבסופו של דבר יש רוב מן האיסור, משום שמכיון שקמא קמא בטייל, וכל פעם אחר שנתבטל נהפך להיות היתר ממש. {ואולי היה אפשר להוכיח מכאן שגדר הביטול שנהפך להיות היתר ממש, אבל אם זה רק

⁴⁷ תוספת לשאלה: ובפרט יש להקשות לפי מה שהקשו המפורשים לשי' הידי משה הובא בדי"ח ובב"ר פ' מקץ שכ' דכמו שאסור ליהנות ממעשה נסים כמו כן אינו ראוי להקריבם ע"ג המזבח, וכמו שאמרו חכז"ל משקה ישראל מן המותר לישראל עכ"ד, א"כ לפי"ז מה הועילו בהשמן שניתוסף ע"י הנס הא מעשה נסים נאסר משום ממשקה ישראל, ותי' המפרשים דהשמן נתרבה טיפין ונתבטל ברוב והוא כמו שמצינו בגמ' ע"ז דף ע"ג: דהמעהר מצירצור קטן לבור אפי' כה"י קמא קמא בטל עכ"ד, נמצא לפי"ז דנס חנוכה הי' ע"י ביטול ברוב, וא"כ אם ממנ"פ הוצרכו לביטול ברוב, א"כ מדוע לא ביטלו את השמן הטמא על ידי ביטול ברוב.

קונטרס משנת החנוכה

ב. הגאון ר' צבי חריף בספר פרפראות לתורה. כתב ויש לתרץ דהפני יהושע הקשה שבת כ"א כל טורח הנס הזה למה הלא טומאה הותרה בצבור וכיון שלא היה להם שמן טהור רק שמן טמא יכולים להדליק בהם? אכן קושיא חדא מתורצת בחברתה שהר"ן נדרים דף נ"ב מחדש לגבי דבר שיש לו מתירין ומין במינו לא בטל, שכל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו ומבטלו אלא אדרבה מעמידו ומחזקו לכן מין במינו של איסור והיתר, נחשב למין בשאינו מינו שהרי באיכות הם שונים זה איסור וזה היתר, אבל דבר שיש לו מתירין כיון שסופו להיות ניתר כמוהו אמרין שאינו בטל, ומזה דנו הפוסקים (פרי מגדים יורה דעה בפתיחה לתערובות) דהיתר בהיתר לא בטל לכן לא שייך כאן קמא קמא בטל כיון שגם השמן הטמא היה מותר להדליק בו דטומאה הותרה בצבור אם כן הוי ליה היתר בהיתר ולא שייך ביטול.

נתקל בנר חנוכה

שאלה. מה הדין, אדם הלך ברחוב ונתקל בחנוכיה שאיש אחר הניחה על פתח ביתו מבחוץ, ושבר את החנוכיה, ונתלכלכה חליפתו בשמן מי יהיה חייב למי הלכה ולמעשה.

תשובה.

א. עיין בספר משפטי התורה (סי' צח) דכתב דאם ההולך רגל לא הבחין בחנוכיה הוא פטור מלשלם מאחר דקיי"ל (ב"ק כז ע"ב) דאין דרך בנ"א להתבונן בדרכים, אמנם על נזקי החליפה פטור בעל החנוכיה לשלם עקב שאיכא גזה"כ הפוטרת בור מנזקי כלים כמבואר בב"ק (כח ע"ב) עיי"ש

ב. לכאור' להלכה דנתקל לאו פושע, אין לחייבו על כך ששבר את חנוכייתו, אמנם כמו כן אין לחייב את בעל הנר במה שנתלכלכה חליפתו בשמנו, ורק אם הדליק בכך את הבירה נתחייב בכך לשמור על נירו של יזיק, אבל כשהוא שפך את השמן אין מוטל עליו שמירתו.

ועיין חשוקי חמד בבא מציעא דף כב עמוד א

נשים ונערות במצות נר חנוכה

שאלה. איתא בסוגיאין כג. דנשים חייבות בנ"ח דאף הן היו באותו הנס, ולכאור' קשה על שיטת הרמ"א סי' תרע"א שס"ל שדינא דמהדרין מן המדרין היינו שכל אחד ואחד מבני הבית ידליק בעצמו, א"כ למה לא נהגו נשים להדליק בפני עצמן, ובשלמא אשתו אפ"ל דאשתו כגופו אמנם הבנות מדוע שלא ידליקו בעצמן.

תשובה:

החת"ס כתב מפני שמצוותה בחוץ, וכל כבודה בת מלך פנימה.

שוב ראיתי מש"כ בזה הגרי"ח זוננפלד זצ"ל בשו"ת שלמת חיים אורח חיים סימן שס, וזת"ד:

נערה קטנה שהגיעה לחינוך וסמוכה על שולחן אביה, או שהיא בת י"ב, אם צריכה להדר בנר חנוכה שתדליק בפני עצמה. דהלא גם אשה חייבת בנר חנוכה (אור"ח סימן תרע"ה סעיף ג'), ובספר משנה ברורה (סימן תרע"א ס"ק ט' וסימן תרע"ה ס"ק ט' ושם בשער הציון ס"ק י') הביא מהפוסקים דאשתו של אדם אינה צריכה להדר ולהדליק בפני עצמה דאשתו כגופו וטפלה לאיש, מוכח דגבי בתולה דליכא האי טעמא גם היא צריכה להדר ולהדליק בפני עצמה. והנה קטן שהגיע לחינוך איתא שם (סי' תרע"ה סעיף ג') ברמ"א דידליק בפני עצמו, וע"ז הביא הביאור הלכה מחלוקת, דמגן אברהם (סי' תרע"ז סק"ח) הביא משלטי גבורים (שבת ט' ע"ב) דאפילו לדין שמדליקין נר לכל אחד ואחד,

קונטרס משנת החנוכה

קטנים פטורים [דאין מחויב לחנכו בהידור מצוה], וגם המאירי כתב כן, ע"כ. ולפ"ז גם בקטנה לדעת החולקים פטורה, אבל גדולה מאיזה טעם לא תצטרך להדר ולהדליק בפני עצמה. תשובה: אפילו אם נימא דקטנים אינם מחויבים לחנכם (בחינוך) [בהידור] מצוה, אבל פשיטא שאם האב רוצה לחנך אפילו קטנים שהגיעו לחינוך בוודאי רשאי לעשות כן ויש בו הידור. ופשיטא שאם האשה שהגיעה לגדלות אינה רוצה לצאת כי אם להדליק בפני עצמה שרשאית לעשות כן, אלא לאחר שהמצוה לכתחילה בחוץ, שייך בנשים כל כבודה, כל שיכולה לצאת ע"י אביה הרי זה ממידת צניעות. ולענ"ד ה"ט שלא נהגו לקיים קידוש לבנה, הגם שכתבו בזה טעמים שונים, ולענ"ד גם היינו טעמא לענין קידוש החמה שלא ראינו נוהגים לנשים.

{ס'}

סעודה - חיובה בימי החנוכה ודין שמחה בחנוכה

שאלה. האם יש חיוב סעודה בחנוכה.

תשובה.

כתב השולחן ערוך (הלכות חנוכה סימן תרע סעיף ב) ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה. הגה: וי"א שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח (מהר"א מפרא"ג). ונוהגין לומר זמירות ושבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה (מנהגים). יש אומרים שיש לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב (כל בו ור"ן). וביאר הט"ז (שם ס"ק ג) שלא קבעום למשתה ושמחה. - פי' אלא להלל ולהודות, ונראה הטעם (ומקור הדברים נמצא כבר בלבוש שם) דלא קבעו כאן לשמחה כמו בפורים דפורים הי' הנס מפורסם להצלת נפשות וע"ז יש שמחה בעוה"ז משא"כ בחנוכה דאע"ג דהיתה ישועה ממנו יתברך במלחמה מ"מ לא היה מפורסם ע"צ הנס רק בנרות היה הנס מפורסם ע"כ קבעו להלל ולהודות כי אין מזה שמחה בעוה"ז והצלת נפשות היה טפל בזה ע"כ עשו עיקר מן הנס המפורסם שהוא מורה על הודיה כי כן ראו רצונו יתברך בזה ובלבוש חילק ואמר כי בפורים היה הצלת נפשות ובחנוכה לא היה הצלת נפשות כי היונים לא בקשו נפשות רק ההכנעה והעברת דת ואין זה נכון דהא פירש"י בפ' כי תצא דגדול המחטיא את האדם יותר מהורגו: ובמה שכתב הרמ"א שיש אומרים שיש קצת מצוה לשמות, ביאר הט"ז (שם ס"ק ד) וכ"כ רש"ל דמצוה לשמוח בחנוכה דברמב"ם משמע דימי שמחה נינהו וכ"כ מרדכי הארוך עכ"ל:- אמנם לכאור' הרמ"א בעצמו הביא טעם השמחה משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח, והיינו דמטעם דחנוכה כמו שביאר בט"ז לא נתקן ימי שמחה.

ימי שמחה בחנוכה לדעת הרמב"ם.

אמנם לכאור' צל"ע דא"כ מיניה וביה יש להבין שהרמב"ם (הלכות מגילה וחנוכה פרק ג הלכה ג) כי וז"ל, ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו **ימי שמחה והלל** ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה. עכ"ל. א"כ מדוע לא כתב שצריך לעשות סעודה, דכל מה שכתב בלכה למעשה מכח שהם ימי שמחה, שמדליקין בהן

קונטרס משנת החנוכה

וכו' ואסורין בהספד ותענית, ולכאוי דברים הללו היה צ"ל אף אם לא היה חובת שמחה, א"כ למאי נ"מ שזה ימי שמחה. ושאלתי זאת קמיה דהגר"ח קניבסקי שליט"א והשיבני בזה"ל, נ"מ למי שיש לו דין עם גוי ידין עימו ע"כ. וחידוש עצום זה חדית לן הגר"ח בזה שכמו שנאמר לגבי חודש אדר שזה זמן שמחה ומי שיש לו דין עם נכרי ידון עמו, ה"ה בחנוכה, וצ"ע דלא שמענו מי שיאמר כן.

שוב הראוני לדברי הגרש"א שליט"א בעניין זה ושמחתי שזכיתי לכוון לקושייתו בדברי הרמב"ם, וזת"ד, כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות חנוכה ה"ג: "התקינו חכמים וכו' שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל" וכו'. ומבואר דעת הרמב"ם דיש דין שמחה בחנוכה, וכ"ה במהרש"ל ביש"ש ב"ק, מובא בב"ח ומג"א (סי' תרע ס"ק ג), וכ"ה בחי' מהרש"ל על הטור, דמהרמב"ם מוכח דלא כהטור בשם מהר"ם וכ"ה בשו"ע, דהסעודות שעושין בימי חנוכה הם סעודות הרשות, ובד"מ ובביאור הגר"א הביאו לזה מהפסיקתא רבתי, וכן אתה מוצא במלאכת המשכן בכ"ה כסלו נגמרה מלאכת המשכן וכו', אמר הקב"ה וכו' ושלם לו הקב"ה חנוכת חשמונאי, וחשיב משום כך סעודות מצוה, ע"ש.

אכן נראה דאין זה מכוון בדברי הרמב"ם דלא נחית לזה ולא הזכיר כלל לחנוכת מזבח, אלא נראה מבואר בדברי הרמב"ם, דדין שמחה נאמר בימי החנוכה בעצמותם, מחמת הניסים שאירעו בהם, וכמו שהרחיב הרמב"ם לבאר בזה, וי"ל דדין שמחה דימי החנוכה היינו דין איסור תענית והספד דנהוג בהם, וזהו דברי הרמב"ם שהם ימי שמחה, אולם נראה מאד בלשון הרמב"ם, דמבאר בתחילה דימים אלו ימי משתה, ורק בהמשך דבריו הביא הרמב"ם הא דאסור בהספד ותענית, ואין נראה דאיסור ההספד והתענית זה כל דין השמחה שהזכיר הרמב"ם בתחילת דבריו. וכן מדוקדק בלשון הרמב"ם, דבהלכות מגילה פ"ב הלכה יג מבאר דימי הפורים אסורין בהספד ותענית, ובהלכה יד ד'מצות יום ארבעה עשר וכו' ויום חמשה עשר וכו' להיות יום שמחה ומשתה, וכן בהלכות חנוכה זה מחולק בדברי הרמב"ם, דהם ימי שמחה והלל, ויש עוד הלכה בפ"ע דאסורין בהספד ותענית כימי הפורים.

ובעניי ג"כ דתמוה מאד מה דנקטו רבוותא דדברי הרמב"ם סותרים לדברי המהר"ם מרוטנברג דסעודות החנוכה הם סעודות רשות. ומבואר דנקטי דלהרמב"ם יש דין סעודה בחנוכה. וצ"ע טובא דהרמב"ם נקט בדבריו רק דהם ימי שמחה, אבל לא דין שיש בהם סעודה, וכמבואר ברמב"ם בהל' מגילה דזה יום שמחה ומשתה, ובהל' חנוכה נקט רק לימי שמחה, ורק בהספד ותענית כתב דאסורין כימי הפורים, ולא חיוב סעודה כלל [ואף דאולי י"ל דכיון דהם ימי שמחה, אף שלא מחויבין בסעודה, מ"מ יש קיום שמחה בזה, מ"מ אין משמעות ברמב"ם לכגון דא]. עכ"ד.

והנה בעיקר דברי הרמב"ם היה מקום לומר, שבאמת הרמב"ם לשיטתו, דהנה כ' הרמב"ם (שם בהלכה א) 'בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני'. ע"כ. וא"כ מבואר ברמב"ם דלא כלבש שהגזירה בחנוכה רק על עניני הנפש, אלא דס"ל לר"מ שהיה כאן שתי גזירות, גם צרה וגאולה גשמית, וכמ"ש שפשטו ידם בממונם ובבנותיהם, וא"כ כשניצלו יש חובת שמחה בריבוי אכילה ושתייה, וזהו מש"כ הט"ז בשם המהרש"ל שמצוה לשמוח והמקור הוא הרמב"ם.

קונטרס משנת החנוכה

חייב בשר בחנוכה.

הנה המשנה ברורה (סימן תקכט ס"ק כ) כתב בד"ה אוכל ושותה וכו' וזה לשונו: - ואפילו הוא מסגף עצמו מפני תשובה בכל ימות השנה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבתות ויום טוב וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות [בית יעקב סי' ע"ג ועיין במאירי מש"כ בענין זה בריש פ"ב דביצה]: וצל"ע דמהיכן למד שיש חובת בחנוכה. וראיתי בשו"ת דברי יציב (חלק אורח חיים סימן רפג) שהביא לדברי הרמב"ם הללו, ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור וכו' ימי שמחה והלל וכו', וציין למעשה רוקח דמדקרי להו ימי שמחה משמע דס"ל דהסעודות באלו הימים אינם רשות אלא מצוה, דהא קיי"ל אין שמחה אלא בבשר וכו' עיין שם, וכן כתב אה"ז בחי' מהרצ"א [כ"ד ע"ב מדפי הספר] שהרמב"ם חידש דיש מצוה להרבות בשמחה וכמו ביום טוב עיין שם. וכן בלשון הכלבו ריש דיני חנוכה [סי' מ"ד], שהתקינו ימי משתה ושמחה עיין שם. {אמנם כבר הערנו א"כ מדוע הרמב"ם לא הזכיר מזה כלל}.

חנוכה ימי משתה.

בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן מא) בזה"ל, לשון אבא מארי זצ"ל. פעם אחת היינו מסובין בבית המשתה בחנוכה ובתוך הסעודה אמרתי אחרוני דבר חידוש בהלכה ובא ללבי והקשיתי וכו' עיי"ש.

ספיקא דיומא - אמאי לא עבדינן חנוכה תשעה ימים

שאלה. למה אין עושים ספיקא דיומא בחו"ל במקומות ששלוחי ב"ד לא הגיעו לשם, כמו שעושים בשאר ימים טובים? **תשובה.**

בשאלה זו עמדו הראשונים, ותיירץ האבודרהם (חנוכה) בשם בעל העתים מפני שחג הסוכות מן התורה, והחמירו רז"ל על ספקו, לפי שאין אנו קובעין עתה על פי הראייה, אבל חנוכה שהיא מדבריהם, הם אמרו לעשות שמונה ימי חנוכה, והם אמרו חשבון המולדות, ע"כ. ולכאורה משמע מדבריו, שכל זמן שקבעו החדשים על פי הראיה, במקומות שהשלוחים לא הגיעו, היו עושים ט' ימים מספק.

אולם בכל בו וברא"ם בתוספותיו על הסמ"ג, תירצו דהטעם לפי שחנוכה מדבריהם לא החמירו כל כך. ומשמע שאף בזמן שקבעו על פי הראיה, לא עשו תשעה ימים, וכתב הברכי יוסף (סימן תרע) שהיא גמרא מפורשת במנחות (דף סח ע"ב) דר' פפא ור' הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש באורתא דשיתסר נגהי שיבסר, קסברי חדש בחו"ל דרבנן ולספיקא לא חיישינן.

אולם המרדכי בתחילת מסכת מגילה (רמז תשעד) כתב ומה שלא נהגו לקרות המגלה יום י"ד ויום ט"ו מספק בזמן הזה כדעבדי' בי"ט, יש לומר משום דדילמא י"ד נקבע בזמנו ואיכא בט"ו משום ולא יעבור. משמע מדבריו שאף בדרבנן, עושים ב' ימים מספק, אי לא משום במגילה דכתיב ולא יעבור.

ובפרי חדש (סימן תרע) תירץ עוד ב' תירוצים, שלכן עושים בחו"ל רק ח' ימים, כדי לרמוז גם ח' ימי מילה שרצו לבטל, ועוד שהכי עדיף טפי, כדי שידעו במדויק כמה היה הנס לא פחות ולא יותר, עכ"ד. ויתכן לומר בפירוש תירוצו האחרון, שהרי תיקנו בהדלקת נרות חנוכה מהדרין, וא"כ הרי אם ידליקו ביום השני, מנורה אחת עם נר אחד, ומנורה שניה עם שני נרות, לא ידעו איזה יום היום, ולכן לא תיקנו ספיקא דיומא, כי חז"ל רצו שיהיה הכר בכל יום איזה יום היום מימי החנוכה.

ובטורי אבן (ראש השנה דף יח ע"ב) כתב שגם בחנוכה ופורים דדברי סופרים הם, נמי יחמירו לעשות ט' ימי חנוכה, וב' ימי פורים מספק, שמא עיברו או חיסרו, ולא שייך כאן לומר ספיקא דרבנן להקל דאמאי נקיל בההוא יומא יותר

קונטרס משנת החנוכה

מאיך יומא, ואי אזלת בתרווייהו להקל הא עקרת מצות פורים ויום אחד של חנוכה בודאי. וכיון דלא אפשר בע"כ ניזיל בתרווייהו להחמיר.

וכן כתב המנחת חינוך (מצוה שא סק"ו) שכיון שאנו מסופקים אם יום הראשון אינו חנוכה או יום תשיעי, ואם נאמר ספק דרבנן לקולא, לא יהיה חנוכה לא ביום הראשון ולא ביום התשיעי, כי מאי חזית, וא"כ הוי ליה איקבע איסורא, ועבדינן לחומרא לכאן ולכאן, וגם כי מיעקרא תקנת חז"ל אצלם. אך האידנא דאנחנו בקיאים בקביעות דירחא, ורק משום מנהג אבותינו אנו עושים ב' ימים מספק, ועל דרבנן לא חששו כל כך, על כן אנחנו עושים רק שמונה ימים חנוכה, אבל כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ונשוב לקדש על פי הראייה, אז הרחוקים בודאי יעשו תשעה ימים חנוכה.

ומסתבר שבזמן הזה גם מי שנאנס ולא הדליק ביום השמיני, כיון שחז"ל לא תקנו, אין בזה פרסום הנס אם ידליק ביום התשיעי, ולכן אם ידליק הרי זה בל תשחית.

{ע'}

על הניסים האם הוי חלק מהתפילה עצמה

שאלה. האם על הניסים הוי חלק מהתפילה בצמה לעניין האם שיעורא דשהה כדי לגמור את כולה בחנוכה ארוך מימי חול דעלמא או לא.

תשובה.

מצאתי בשו"ת מגדנות אליהו (חלק א סימן ל-להרב רובינשטיין זצ"ל רבה של אנטורפן) שכתב וזת"ד הנה שמעתי בשם גאון אחד דבר נפלא, דיש היכי תימצא שיע"י שלא אמר על הניסים בתפילה יצטרך לחזור לראש התפילה, והיינו ששהה כדי לגמור את כולה, ושכח לומר על הניסים לפני כן, ואם היה אומר על הניסים לא היה עדיין בגדר שהה כדי לגמור כולה, וע"י שלא אמר על הניסים נמצא ששהה כדי לגמור את כולה וחוזר לראש.

ולענ"ד לא נראה כן, דאין מחשיבין כדי לגמור את כולה במה שהוא אמר או לא אמר בפועל, אלא במה שצריך לומר מעיקר הדין, [ורק לגבי מהירות האמירה מחשבין לפי האדם כמבואר בשו"ע או"ח סי' ס"ה סעי' א', אבל לא בנוסח האמירה], והרי על הניסים הוא חלק מנוסח התפילה, וממילא אף אם לא אמר על הניסים נחשב כחלק מהתפילה לגבי שהה כדי לגמור את כולה.

והנה בענין זה אם על הניסים הוא חלק מהתפילה, עיין בשו"ת צמח צדק [שער המילואים סי' י"א] דס"ל דמי שלא אמר על הניסים הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים, עיין שם, ולדבריו על הניסים הוא בודאי חלק מנוסח התפילה. אמנם יל"ע מלשון הרמב"ם בהל' תפילה דלגבי יעלה ויבוא [פ"ב ה"י] כתב ש'אומר' אותו בהודאה, ולגבי על הניסים [שם ה"ג] כתב וז"ל, בחנוכה ובפורים 'מוסיפין' בהודאה על הניסים, ומשמע מלשונו שעל הניסים אינו כמו יעלה ויבוא שהוא חלק מנוסח התפילה אלא רק תוספת לתפילה. וכן בתפלת 'רחם' שאומרים בתשעה באב ג"כ כתב [שם הט"ו] לשון 'מוסיפין', ומשמע ש'רחם' ג"כ כ'על הניסים' שאינו חלק מעצם התפלה אלא הוספה עליה. וא"כ לפי מה שמשמע מלשון הרמב"ם אין ב'על הניסים' ו'רחם' דין משנה ממטבע שטבעו חכמים, וא"כ בנדון הנ"ל י"ל דאינו חלק מהתפילה לגבי שהה כדי לגמור את כולה, וצ"ע.

קונטרס משנת החנוכה

על הניסים בכ"ד כסלו.

שאלה. יש להסתפק באופן שהקדים להדליק אחר פלג המנחה ביום כ"ד כסלו ושרי לו לעשות כן, מה הדין היכא שאכל סעודה לאחר מכן ומברך ברכת המזון אם יאמר בה על הניסים, דאולי כל התקנה היה שיכול את ההדלקה להקדים אבל ביחס לימי הלל והודאה ליכא, או"ד דכמו שיכול לברך שעשה ניסים בהדלקה ה"נ בברכהמ"ז יאמר על הניסים וצ"ע.

תשובה:

השיבני הגר"א נבנצל שליט"א, האדמו"ר זצ"ל נוטה דיאמר על הניסים.

ערב שבת ההדלקה בו - ע"י שליח לאחר שכבר המשלח קיבל שבת

שאלה. עי' במג"א תרע"ט סק"א דמי שקבל שבת יכול לבקש לחברו שלא קבל עדיין שבת להדליק עבורו נר חנוכה, וצ"ע דהא כל מילתא דאיהו לא מצי עביד שליח לא מצי משוי.

תשובה.

כך הקשה הפמ"ג (סי' תרעט בא"א סק"א). ויש בזה ליישב בשבעה אופנים.
א. הפמ"ג תירץ דאינו שליחות ממש כיון שממונו הוא ואחר מעשה קוף עביד.
ב. בשו"ת מהר"ם שיק (ח"א אהע"ז סי' קכט) תי' שבשליחות כולל ב' ענינים גם נר חנוכה וגם שבת וכיון דיכול לעשות המצוה מצד נר חנוכה ואע"פ שמצד איסור שבת לא מצי מיעבד בכה"ג לא אמרינן כל מילתא.
ג. הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל בספרו משמרת חיים, תי', דלא אמרינן כל מילתא וכו' אלא כאשר המשלח אינו יכול לקיים את עצם המעשה כגון ששולח לקדש אשה שעדיין היא אשת איש, אבל הכא דהמשלח יכול להדליק נ"ח אלא שמעכב עליו איסור צדדי של קבלת שבת בכה"ג הוא יכול למנות שליח.
ד. הגר"ח"ק (בספר מרפסין איגרי) תירץ, מצות נ"ח מוטלת על הבית וכיון שהודלק נר בבית יצאו כל בני הבית י"ח, א"כ הדלקת נ"ח מועיל מדין שהודלק נ"ח בבית ולא מדין שליחות.
ה. הגר"א"ל שטיינמן (שם) תירץ, מאחר שהמשלח יכול להישאל על קבלת שבת לצורך מצות הדלקת נ"ח שוב נחשב שבידו להדליק, והרי כתבו התוס' בנזיר (יב ע"א) כל דבר שבידו לא נאמר בו כל מילתא וכו'.
ו. אפ"ל דלקדש אשת איש הוא חסרון בחפצא של הקידושין שאינו יכול לקדש אשת איש ולכן גם אינו יכול להיות שליח משא"כ כשהאיסור הוא בגברא דהיינו שאינו יכול להדליק עקב קבלת שבת בכה"ג שפיר יכול לשלוח שליח.
ז. הא דאמרינן כל מילתא וכו' היינו במקום שאין לו שייכות לזה כגון ישראל אינו יכול לשלוח את הכהנים לשולחי לעבודת הקרבנות כיון שהוא עצמו אינו יכול לעבוד, אבל עבד כנעני שיש לו אפשרות לקבל גיטו מיד רבו יכול ג"כ לקבל גט לחבירו מיד רבו של חבירו-שאינו רבו שלו כיון שיש לו שייכות לקבלת גיטי שחרורי עבדים, וא"כ גם מי שקיבל שבת ואינו יכול להדליק נ"ח יכול למנות שליח להדליק עבורו כיון שהרי יש לו בוודאי שייכות למצוה זו בשאר ימות השבוע.
ח. או שיש לת' באופן אחרת דהנה הט"ז אוסר להדליק נר"ח לאחר שכבר הדליק נרות שבת. והק' הגר"ש קלוגר (בספר החיים סי' ת"ר) דאף אם קיבל שבת מ"מ יהא מותר לו להדליק נר"ח דלזה לא מהני קבלתו כיון דהוי לבטל את המצוה. ותי' הגר"ש"ק דכיון דשפיר יכול להדיק ע"י שליח, א"כ נאסר להדליק בעצמו ואינו נחשב כביטול מצוה. ולפי הנ"ל צ"ל ג"כ דאין זה נחשב כמילתא דאיהו לא מצי עביד שליח לא מצי משוי ודו"ק (ועי' מאורות נתן סי' פ"ג).

קונטרס משנת החנוכה

ערב שבת איך יברך בו שהחיינו

שאלה. צ"ע איך מברכין שהחיינו כשחל ליל ראשון של חנוכה בשבת הרי מדליקין מבעוד יום, ועדיין לא הגיע הזמן הזה, ובשלמא שבת ויו"ט יש תוספת שבת ויו"ט שמצוה לו להוסיף מן החול על הקודש ולכן שייך לומר שהחיינו מבעוד יום, וצ"ע.

תשובה:

השיבני הגר"א נבנצל, הגיענו לזמן ההדלקה.

{פ'}

בגדר חובת הפרסומי ניסא- בהדלקת נר חנוכה

שאלה. האם כל מצות הפרסומי ניסא בחנוכה הוא רק בהדלקת הנרות, או שכל היכא שיכול לפרסם הנס על ידי מה שלא יהיה נכלל במצוה זו, ורק חייבו אותו בהדלקת הנרות, אבל ככל שירבה בפרסום הנס על ידי אופנים אחרים ג"כ יהיה טוב.

תשובה.

לכאורה אין לנו אלא מה שחז"ל תקנו ורק בהדלקת בית הכנסת מצינו שתקנו והיינו לאלו שאין להם בית ותו לא, וראה בשו"ת דברי יציב חלק אורח חיים סימן רפו (ג) שכ' וזת"ד: ומזה פשוט גם שאי אפשר לעשות מעצמנו להדליק נ"ח בראש חוצות בשוקי בראי, וכמו שהביא מכת"ה מהריב"ש סימן קי"א שחשש השואל שם לברכה לבטלה במדליק בביהכ"נ, וכתב הריב"ש שהוא מנהג ותיקין לפרסומי ניסא בביהכ"נ וכו' עיין שם, וכן בכל בו סימן מ"ד ונהגו כל המקומות להדליק נר חנוכה בביהכ"נ להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת, גם כי הוא הידור המצוה ופרסום הנס וזכר למקדש, ויש מקומות שאין חוששין סמוך לפתח אלא לפני ההיכל עיין שם. והרי זה מה דאיתא בשו"ע שם סעיף ז' שבביהכ"נ מניחו בכותל דרום, וברמ"א שם או בדרום המנורה ומסדרן ממזרח למערב (והלשון בכל בו צריך תיקון ודו"ק), ובב"י שם שתליא במחלוקת רבי וראב"ש במנחות צ"ח ע"ב נרות מנורה היאך היו מונחין עיין שם, ועכ"פ ממנורה ילפינן לה למקדש מעט. ...

עכ"פ ברור שרק בביהמ"ד ומקום קבוע לתפלה היה המנהג ולא בשאר מקומות, ובפרט בזמננו שרבו המתפרצים ולעשות איש ככל הישר בעיניו ולעשות עוד בשרירות לבו לדמות מילתא למילתא לאיזה נטפל למצוה רח"ל, מחויבין להזהר מאד שלא לנטות ח"ו כקוצו של יוד ממה שמבואר ומפורש בדברי רבה"ק, ואין להוסיף ואין לגרוע, ועיין בדברי חיים ריש פרשת ואתחנן דבה"ק והנפלאים בזה ודו"ק. עכ"ד.

חובת פרסומי ניסא כמה שיכול עכ"פ

שאלה. בגמ' מבואר שחובת ההדלקה משקיעת החמה עד שכלה רגל מן השוק, יש לעיין היום בזמננו שתכלה רגל מן השוק היא בשעה מאוחרת, ואינו מדליק עד שכלה הרגל והוא אינו מקפיד לשים כוסות גדולות של שמן כדי שהנרות ידלקו עד אותה שעה, האם עכ"פ יש ענין שהנרות ידלקו כמה שיותר זמן או שאין בזה ענין, דלכאורה יש סברא לומר שהמצוה היא או שידלק חצי שעה, או שידלק עד סוף הזמן שתכלה הרגל מן השוק, אך בחלק מהזמן אין ענין.

קונטרס משנת החנוכה

תשובה.

נראה שבדאי יש ענין שידלק כמה שיותר זמן, אף שזה לא דולק עד סוף הזמן של עד שתכלה רגל מן השוק, וככל שיש יותר פרסומי ניסא ה"ז עדיף טפי.

בגדר חובת הפרסומי ניסא לבני רה"ר.

שאלה. צ"ע אמאי בחנוכה יש ענין לפרסם הנס ברה"ר כדי שיהא היכר לעוברין ושבין, ולא מספיק פרסומי ניסא כמו באכילת פסח וסיפור יציאת מצרים ומגילת אסתר שנעשה בתוך הבית ולא על הפתח הבית מבחוץ.

פרסומי ניסא כשנמצא לבד בלא שום איש בעולם

שאלה. מה הדין מי שביתו נמצא במקום שאין שום איש בעולם, האם גם לו תקנו חז"ל חובת פרסומי ניסא להדליק נר חנוכה. גם יש להסתפק דאף אם נאמר שיש לו חיוב להדליק אבל אולי שיעור זמן הדלקתו ישתנה ולא יהיה חצי שעה אלא רגע אחד ודין.

תשובה.

בעיקר הדבר נראה ברור שהתקנה הייתה אף כשהוא יחיד, אמנם כל זה כשמדליק בזמן החיוב, והיה אפשר להוכיח מברכת הרואה שיש ענין של פרסומי ניסא אף ליחיד.

ראיתי תשובה בשו"ת משנה הלכות⁴⁸, שדן האם מקיים פרסומי ניסא אפילו ברגע כמימרא כשהוא לעצמו, ולכן כשהוא בבית האסורים ואין שם יהודים אחרים לפרסומי ניסא, אולי שפיר סגי בכל שהוא או בכמה דקות שזה ידלק. **ואם נאמר כן, שיש מקום ששיעור הפרסומי ניסא הוא פחות מחצי שעה, א"כ אם נותנין לו להדליק בחדרו אם יכבה הנר אחרי כמה דקות, שפיר יוכל להדליק בברכה.**

וזה תורף דבריו "הנה באמת כי דבר זה חדש הוא, וצריך לעיין בו מה שאין הז"ג, ולפום ריהטא היה נראה דעיקר פרסומי ניסא הוא בשביל אחרים ולא בשביל עצמו, **דלעצמו ההדלקה עושה מצוה**, שוב מצאתי כן בשו"ת בית שערים⁴⁹ שכתב 'ונראה עוד דהנה בהדלקת נר חנוכה יש ב' חיובים חיוב גופו להדליק נ"ח אפי' כשהוא יחיד במדבר, וחיוב ביתו דהיינו לפרסומי ניסא'. ועיין במג"א⁵⁰ וי"ל דלמ"ד הדלקה עושה מצוה העיקר הוא חיוב גופו וחיוב ביתו, ופרסומי ניסא הוא רק שיירי מצוה, ולכן כבתה אין זקוק לה' וכו' ע"ש, מבואר לענינינו כמ"ש. ועיין שבלי הלקט⁵¹ 'והא דתניא מצותה משתשקע החמה ועד שתכלה רוב (רוב רגל בגמי' גרס רגל) רגל מן השוק, דאי לא אדליק מדליק, אי נמי לשיעורא שנותן בה שמן כשיעור הזה, וכ' בעל הדברות ז"ל 'שדרו ממתיבתא אם הוצרך לה לאחר שיעור זה מכניסה ומשתמש לאורה ומותר' ובעל התרומה כתב 'הני מילי לקדמונים שהיו מדלקין ברשות הרבים, דלא הוי פרסום הנס לאחר שכלה רגל מן השוק, אבל אנו שמדלקין בפנים הוי היכרא לבני הבית עד עמוד השחר, ע"כ, עכ"פ נראה דפרסומי ניסא בעי דוקא לשיעור והבן".

⁴⁸ ח"א סי' תקל"ד

⁴⁹ או"ח סי' שס"ב

⁵⁰ או"ח סי' תרע"ו סק"ב

⁵¹ ענין חנוכה סי' קפ"ה

קונטרס משנת החנוכה

"וכבר דקדקתי מדברי בעה"ת דנראה דבזה"ז איכא פרסומי ניסא כל הלילה, כיון דפרסומי ניסא לבני הבית, וא"כ המדליקין בזה"ז בבית יש מעלה שידליק יותר מחצי שעה, דעד הבוקר איכא פרסומי ניסא, וא"כ איכא נמי מצוה ברבוי שמן וגם יהא אסור לכבותן לאחר זמן הדלקה, וגם נפ"מ לענין שבת והבן".

"ולפענ"ד לעצם דינא, בבית האסורים אם אין לו יכולת להדליק, כשיש לו אשה בבית יוצא במה שהיא מדלקת בבית, ודאי שב ואל תעשה עדיף, וגם בלאו הכי אנוס הוא ופטור מן המצוה וכ"ש שלא יברך כה"ג אם השוטר אומר שתיכף יכבנו. אלא דמ"מ כיון דהוא במקום שאינו רואה נרות חנוכה, שהרי גם אחרים אין מדליקין, וכתבו האחרונים דמה שיוצא בנרות אשתו והוא שיראה נרות חנוכה מאחרים, לכן אם אעפ"כ רוצה להדליק, ידליק בלי ברכה כפטור בדבר, ואם יכבה יכבה, כנלפענ"ד עכ"ד.

ולענ"ד נראה יותר, ששיעור של עד שתכלה רגל שכתבו הראשונים שזה שיעור של מחצית שעה⁵² הוקבע ולא ישתנה מחמת טעמו. ועוד אף אם במדבר סגי ברגע כמימרא, היינו מאחר שאף החיוב לפרסם לסובביו מתקיים בעצמו [מאחר והוא היחיד באיזור], משא"כ בבית האסורים הרי מחוייב לפרסם לאחרים שבבית האסורים, ונהי שלעצמו סגי בכל שהוא, מ"מ אינו משלים [מחמת אונס] את חיובו לפרסם לאחרים אלא 'כדי שיראה'.

פרסומי ניסא כשמקדים ומדליק

שאלה. בשו"ע סי' תרעב ס"א כתב אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. ומסיק הביה"ל דודאי כשמקדים רבע שעה או מעט יותר קודם ציאה"כ לזמן ר"ת איכא היכר שהוא לילה ואין זה כשרגא בטיהרא, וכמו בנר שבת שאמרו ובלבד שלא יקדים, דהיינו דוקא כשמדליקו בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שהוא לכבוד שבת כן הוא לענין נר חנוכה, ויש להקשות הא בטור כתב הטעם שתקנו זמן ההדלקה בסוף השקיעה וז"ל שאז העם עוברין ושבין ורואין אותה ואיכא פרסומי ניסא, וכ"כ המ"ב בסק"א, ומשמע שקודם הזמן הזה ליכא פרסומי ניסא, וא"כ איך כ' הבה"ל דאפשר להקדים רבע שעה או יותר וצ"ע.

תשובה:

השיבני הגרא"נ וכי העם מצמצים לעבור בדיוק ברגע השקיעה?

שאלה. עוד צ"ב למה הוצרך הביה"ל לטעמא דשרגא בטיהרא מאי מהני כדי שלא להקדים את ההדלקה, הרי הטעם מבואר בטור משום דדוקא מציאה"כ איכא פרסומי ניסא וצ"ע.

תשובה.

השיבני הגרא"נ, לכן אין פרסומי ניסא מבעוד יום, משום דהוי שרגא וכו'.

פרסומי ניסא כשהרואה שאינו יודע אם זה נ"ח.

שאלה. יש להסתפק האם יוצא ידי חובה כשהדליק נר שהרואה אינו יודע האם זה לשם נר חנוכה או נר סתם לצורכו, ולמשל ביום א' דחנוכה הדליק אחד במנורתו נר וחבירו הדליק בצידה השני במקום שצורת החנוכיה אומרת שהוא מקום המיועד להדליק בו השמש האם יצא ידי חובה שהרואה חושב שהנר זה הוא שמש.

⁵² ומסתמא התכוונו לזמניות.

קונטרס משנת החנוכה

ואם נאמר שבכהאי גוונא לא יצא, עוד יש לדון באופן שהדליקו שנים באותה חנוכיה אחד מימין ואחד משמאל, והרואה אינו יודע אם הנר הזה הוא שמש דהראשון ואינו נר מצוה, או נר של מצוה לאדם נוסף האם יצא השני בכה"ג, ואולי שניהם לא יד"ח, כי על כל נר יש ספק אי הוי נר של מצוה.

תשובה.

א. י"ל שאם יש לתלות שהוא נר חנוכה שפיר יכול לברך עליו ברכת הרואה דהרי חז"ל לא הטילו על המברך לברר אם כבתה או אם דולקת יותר מחצי שעה מאחר דאנו תולים דעל הרוב הוא מנרות מצוה וכמו בהרואה מספינה דחזינן דמברך אף דלא ברירא וממילא בוודאי הוא יוצא.

ב. לכאור' יש לצדד שלא יצא, כיון ששמש הוא לצורכו, ומבואר בגמ' שבכל מקום שהרואה אומר לצורכו הדליקה אינו יוצא ידי חובת הדלקה, אלא שאם הדליק ראשון והדלקה עושה מצוה יתכן שיצא ולא יגרע מה שחברו עשה אחר כך הדליקה שמעוררת את הספק ודו"ק.

פרסומי ניסא לגויים

שאלה. יש לעיין אם נמצא במקום שאין אף יהודי האם יש ענין שידליק על פתח ביתו כדי לפרסם הנס לגויים, או דכה"ג אין כלל ענין שיפרסם לנס, ואף אם נימא שיש ענין אף לפרסם לגויים. כמו"כ יל"ע מה הדין במי שגר במקום שלא עובר אף אדם אם יש ענין שידליק כלל נ"ח או לא, או שעכ"פ סגי במדליקו על שולחנו ודיו.

תשובה.

יש שדייקו לשון רש"י שבת דף כא עמוד ב, רגלא דתרמודאי - שם אומה, מלקטי עצים דקים, ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה ומבעירים בבתיהם אור, וכשצריכין לעצים - יוצאים וקונין מהן. וראה עוד בשאלה הבאה.

פרסומי ניסא לעוברי עבירה

שאלה. המדליק בחלון ביתו, ויש לו בביתו שתי חלונות שיכול להדליק בהם, אחד הפונה לרחוב שנוסעים שם רבים בשבת ר"ל, ששם יש יותר פירסומי ניסא, האם ידליק לכיון החלון הזה או דלמא מכיון שהם מחללי שבת להם אין עניין לפרסם הנס בשבילם וצ"ע.

תשובה.

א. כבר ידוע הסיפור מהגר"ז מבריסק שהיה מוסיף שמן רב מאד לנר חנוכה שידלק עד לשעות הקטנות של הלילה, וכאשר שאלוהו מדוע עושה כך, ענה שברצונו שההוללים והפושעים היוצאים מקולנוע "אדיסון" שהיה ליד ביתו, יראו גם הם את נרות החנוכה, ורואים מזה שאכן יש ענין לעשות פרסומי ניסא גם לעוברי עבירה, אך עדיין יש להסתפק אם יש עניין מיוחד לפרסם דווקא לעוברי עבירה, וכגון אם יש לו שני חלונות ובכל אחד יכול לקיים פרסומי ניסא, אבל באחד חולפים גם עוברי עבירה האם ידליק בדוקא שם.

ב. עיין בספר חשוקי חמד (שבת כא ע"ב) שכתב שאם יש לו חלון כלפי כביש שיש מכוניות מחללי שבת יש להדליק כלפי הרחוב שמעטים המהלכים בו כי מחללי שבת דינם כעכו"ם וכ"כ הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי

קונטרס משנת החנוכה

קה (אות ז) דלעכו"ם אין זה פרסומי ניסא. אך עיין בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' תנז אות א) ושו"ת קנין תורה (ח"ח סי' לד) והגרי"ש אלישיב הובא בספר שבות יצחק (פ"ד אות ו') דיש פרסומי ניסא אף לעכו"ם. ג. תרמודאי שם אומה עיין רש"י, ואם כן לכאור' חזינן דהפרסום הנס הוא לכולם ולא רק ליהודים.

{צ'}

צדקה עבור קיום מצוות החנוכה

שאלה. האם עני המתפרנס מן הצדקה נותנים לו עבור הדלקת נר חנוכה, וא"כ מה גדר החיוב בזה.

תשובה.

הנה כתב רבינו החפץ חיים זיע"א בביאור הלכה בהל' חנוכה (ר"ס תרעא) בשם החמד משה, דכמו דמבואר לגבי ארבע כוסות בריש ערבי פסחים שעני המתפרנס מהצדקה צריכים הגבאים לתת לו לד' כוסות, משום פירסומי ניסא כדאיתא בפסחים (ק"ב), ה"ה נמי בנר חנוכה דגם הוא פירסומי ניסא, מחוייבים הגבאים לתת לעני נרות חנוכה [וע"ש שלמד כן מהמגיד משנה והלח"מ פ"ד הי"ב מהל' חנוכה שהם סוברים בדעת הרמב"ם ללמוד נ"ח מד' כוסות, משום דתרווייהו הוו פירסומי ניסא, ועי' אבנ"ז או"ח סי' תקא, וכתב עוד בבה"ל שנותנים לו רק נר איש וביתו ולא את ההידור].

ואמר מרן הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל, שמרן הגרי"ש כהנמן זצ"ל גאב"ד פוניבז' סיפר לו, שכשלמד אצל מרן הח"ח, שלח אותו מרן הג"ר יצחק יעקב רבינוביץ מפוניבז' בעל ה"זכר יצחק" זצ"ל בשליחות לרבו החפץ חיים, ואמר לו ר' איצ'לה כהאי לישנא: "תאמר ליסבא' שראיתי אצלו בספר הלכה, ונראה לי שצריך לעיין בזה טובא, דכתב שנותנים לעני מכספי צדקה עבור נר חנוכה, ולא ידעתי מהיכן הוא לוקח הלכה זו שנותנים לעני מכספי צדקה עבור קיום מצוות, דעד כאן לא שמענו דנותנים מצדקה, רק עבור צרכי מאכל ומשתה וצרכי הגוף בלבד, אבל לצרכי מצוה לא שמענו". ואמר ר' איצ'לה שהוא לא חולק על הח"ח בזה אלא שדעתו היא שיל"ע בזה. [והגרי"ש"כ אמר שלא אסתייעא מילתא בידו לשאול שאלה זו מקמיה דהח"ח].

והגרי"י הוטנר הוסיף דאין להוכיח דנותנים מצדקה למצוות מהא דנותנים מצדקה לד' כוסות, די"ל דשאני ד' כוסות שהם חלק מצרכי הסעודה דליל פסח [ואי לאו טעמא דפרסומי ניסא הו"א דהד' כוסות הם רק מותרות ואינם חלק הכרחי בסעודה, עי' בהערות להגרי"ש"א פסחים צט:]. וראיה לדבר, דהנה זה פשיטא דהסעודות שבת שנותנים לעני מן הצדקה, נותנים את המזון הנהוג לאכול בסעודות שבת, ולא את המזון שנותנים לסעודות חול, ומשום דזו צורת הסעודה דשבת, וה"ה ד' כוסות בליל פסח הם חלק מצורת הסעודה, משא"כ בנר חנוכה שהוא אינו מצרכי הגוף אלא מעשה מצוה בלבד י"ל דלא יהבינן ליה מצדקה. ע"כ מהגר"ר אליעזר צבי סילבר שליט"א ר"י דרך חכמה ששמע מהגר"י הוטנר, ומובא בספר הזכרון חנוכת אברהם (רביץ) עמ' סד.

ושאלו זאת להגר"ח קניבסקי, והשיב: צריך לתת לעני כל צרכיו וג"ז מכלל צרכיו.

והגר"ד לנדו שליט"א הראה בענין זה למש"כ בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' טו) הוא דן שם אם יש חיוב לספק לעני צרכי מצוה, וכתב בתוך דבריו וז"ל: ולזה מצוה רבה להספיק לעניים צרכי החג וגם שיקיימו מצות מצוה, דודאי היא

קונטרס משנת החנוכה

צדקה עצומה לזכות את חבירו בקיום מ"ע דאורייתא, אבל בהמשך שם כ' דאין זה חיוב גמור מדינא שב"ד כופים על זה, אלא זה מצוה בעלמא, ע"ש.

וג"א שליט"א אמר דיתכן דזה כונת הביה"ל שלא כתב את זה כחיוב גמור בתורת צדקה, אלא מצד מצות חסד וכדומה.

ומו"ר הגר"ד כהן שליט"א אמר דאפשר ליישב דכיון דהדלקת נר חנוכה הוי פירסומי ניסא, הרי אם אין לו ממון מספיק להדליק נרות הוא חייב למכור את כסותו, ולכן שפיר הוא יכול ליקח מכספי צדקה שהרי אם לא יקבל מן הצדקה יצטרך למכור כסותו, וכסות הוא מצרכי הגוף ששפיר הוא יכול ליקח עבורה מן הצדקה.

צדקה בחנוכה

שאלה. מה השייכות בין נס חנוכה למצות צדקה שנהגו ליתן צדקה בימים אלו.

תשובה.

א. כתב הפמ"ג תר"ע בא"א דהיוונים ביטלו את ישראל מג' עמודי העולם תורה ועבודה וגמ"ח ולכן מחוייבים אנו להתחזק בג' עמודים אלו בחנוכה ולכן יש ליתן צדקה.

ב. בספר חנוכת הבית שהמגן אברהם מזכירו כתב "לשמך" עולה מנין שמן, ומלת שמן בא"ת ב"ש מנין סו"ד צדקה ובחנוכה מחוייב ליתן בפרט לנערים לומדי תורה שסוד שמן הטוב משפיע עליהם. ובספר משנה הלכות (ח"ז סי' פח) כתב דהטעם דלפי שהנס נעשה ע"י שנמסרו זדים ביד עוסקי תורתך ולעורר זה הנס נותנים צדקה ללומדי תורה ומחזיקים אותם, דלולי הם לא היה הנס כלל.

ג. בס' דף על הדף (עבודה זרה דף ה' ע"ב) כ' בשם ס' וללוי אמר, שאולי זה מה שהיונים רצו, שאמרו לבני ישראל - כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. כי היונים רצו שבני ישראל יתגאו, וזה שורש עבודה זרה. ועל ידי שמרבים חסד וצדקה בימי חנוכה, מראים על הכנעה וביטול שזה הניגוד של גאווה ושפיכת דמים שמסמל השור.

{ק}

קדימה - נר חנוכה או קריאת שמע, הי מינייהו קדים?

שאלה. מי שיש לפניו לקיים או מצוות קר"ש או מצוות נר חנוכה מה יעשה, ולמשל הוא עומד בדקות האחרונות של הלילה ולא קרא קר"ש ולא הדליק נרות חנוכה מה יעשה, דהנה קריאת המגילה מצינו שמבטל אף למצוה דאורייתא משום פרסומי ניסא, האם גם כאן נאמר כן.

תשובה.

א. עיין בשו"ת עזרת מצר סי' כב שכתב שצריך להקדים שתי פרשיות ראשונות של ק"ש שהם דאורייתא לנר חנוכה שהיא דרבנן משא"כ מגילה שהיא מדברי קבלה.

ב. איתא במס' שבת (כג:): "בעי רבא: נר חנוכה וקידוש היום, מהו? קידוש היום עדיף, דתדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא? בתר דאבעיא הדר פשטה: נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא."

וכתב הרשב"א שם: ומשום דאפשר לקדש אריפתא הוא דעדיף נר חנוכה. הא לאו הכי - קידוש היום עדיף, דהוי דאורייתא. (וכן מבואר במשנ"ב סי' תרע"ח ס"ק ו').

קונטרס משנת החנוכה

וא"כ בנידון דידן, שאם ידליק נר חנוכה יפסיד ק"ש - עדיף שיקרא ק"ש, שהיא דאורייתא, ויפסיד הדלקת נר חנוכה שהיא מדרבנן.

ג. הנה לשיטת הרמ"א בשו"ע או"ח סי' תרפ"ז אין קריאת המגילה דוחה לגמרי שום מצוה דאורייתא, וא"כ ה"ה הכא, אמנם הט"ז שם בס"ק ב' כתב דמפני פרסומי ניסא אם יש לפניו קריאת המגילה או מצוה דאורייתא, אזי קריאת המגילה דוחה המצוה דאורייתא, ובשו"ת שרגא המאיר ח"א סי' כ"א הקשה דהרי הט"ז פסק בסי' תרע"ח דפת ללחם משנה בשבת קודם לנר חנוכה, ומוכח דנר חנוכה אינו דוחה מצוה דאורייתא, ומאי שנא פרסומי ניסא דנר חנוכה מפרסומי ניסא דקריאת המגילה, ותירץ דהרי קריאת המגילה נקראת מצוה מדברי קבלה שנחשב כמצוה דאורייתא, ולכך בצירוף פרסומי ניסא דוחה למצוה דאורייתא, וכן משמע מדברי הפמ"ג בסי' תרפ"ז ס"ק ב' שביאר בדעת הט"ז שהמעליותא של קריאת המגילה הוא שהמצוה היא מדברי קבלה וגם פרסומי ניסא. וא"כ לכאורה העולה מהנ"ל: שאין נר חנוכה דוחה שום מצוה דאורייתא אף לשיטת הט"ז, ועיי"ש עוד בשו"ת שרגא המאיר.

נר חנוכה או נר שבת במי שמוכר כסותו

שאלה. הגאון **רבי אליהו ברוך פינקל זצ"ל** נסתפק להלכה בשאלה גדולה, דהנה כתב הרמב"ם בפ"ד מהל' חנוכה שאפילו אדם שאין לו מה לאכול אלא מהצדקה שואל או מוכר כסותו לצורך הדלקת נ"ח. וא"כ מה יהיה באדם שאין לו כלום וגם במחיר כסותו לא יוכל לקנות אלא נר אחד בלבד או נר שבת או נר חנוכה, דהשתא לצורך איזה מהם ימכור את כסותו דאם נימא בשביל מצות נר שבת הלא נתבאר בדעת הר"מ דאין צריך למכור את כסותו לקיום מצות נר שבת, ואם נימא כדי שיקנה בזה נר חנוכה הלא קיי"ל (שבת כגב) דנר חנוכה ונר שבת, נר שבת קודם, וא"כ יש כאן גלגל החוזר ומה יעשה?

תשובה.

בקובץ ישורון (חלק יח עמ' תרע"ח) כתב שם הגאון זצ"ל, שמכבר הימים הציע שאלה זו בפני גדולי תורה ואמרו בזה דיש כאן ג' צדדים, א'. שאינו צריך כלל למכור את כסותו כי הרי אם ימכור ויקנה בזה נ"ח לא יוכל לקיים בזה הדלקת נר חנוכה מאחר והדין דנר שבת קודם והרי זה כמי שיודע שאם יקנה נ"ח יבא ארי ויאכלנו דודאי פטור מלקנות נ"ח בכה"ג.

ב'. דיקנה בזה נר חנוכה ומאידך לא יהא בזה הדין דנר שבת קודם ומשום דחל בזה הגבלה בעיקר חיובו שהוא רק בשביל נ"ח.

ג'. שיקנה בזה נר חנוכה אך לאחר שיקנה בזה נ"ח הדר דינא דנר חנוכה ונר שבת נר שבת קודם, אמנם נקטו שהצד השלישי רחוק מסברא כי נמצא דסו"ס הוא מוכר את כסותו לנר שבת וזה אינו אכן בשני הצדדים הראשונים אמרו דשפיר יש לדון בזה.

ומוח"ז **הגאון רבי נחום פרצוביץ זצוק"ל** השיבו מסברא כצד האמצעי דבכה"ג יחול הגבלה בדינו ויתחייב לקנות נ"ח ולא נאמר בזה דין נר שבת קודם.

אמנם מרן הגר"מ פינשטיין זצוק"ל השיבו כצד השלישי דזה ודאי שהוא חייב למכור את כסותו ולקנות בזה נר חנוכה אך לאחר שקנה בזה נ"ח ממילא חוזר וניעור הדין דנ"ח ונר שבת נר שבת קודם, וכן הכריע לו כדבר פשוט מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל.

ושאל הגרא"ב דלכאורה הכרעת רבותינו צ"ב דהרי מיירי בכה"ג אשר לולי הנ"ח לא הי' צריך לקנות נר לשבת דהוי טפי מחומש וא"כ מהיכי תיתי לחדש חיוב לנר שבת ע"י דין נ"ח. וביאר בשם ידידו הגר"ב וייסבקר שליט"א ויישב את

קונטרס משנת החנוכה

הכרעת רבותינו הנ"ל לדינא אך לאו מטעמיהו, והוא שכל הדין דהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש שייך רק באופן שאם לא יבזבז ישאר הממון ברשותו, משא"כ בנידו"ד שאם לא יוציא הממון לנר שבת יצטרך להוציאו לנ"ח הרי נמצא דבין כך ובין כך לא ישאר הממון ברשותו א"כ כל כה"ג ליכא לדינא דאל יבזבז יותר מחומש ולכן מעיקר הדין צריך למכור את כסותו עבור נ"ש. (ועצם סברא זו מצינו בכלי חמדה עה"ח פ' ויצא יעו"ש).

קדימה- נר חנוכה ונר שבת נר שבת עדיף

שאלה. בגמ' שבת דף כג ע"ב, נר חנוכה ונר ביתו נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. פי' ואם אין לו שמן לשתייהם מדליק נר שבת דזהו של ביתו, וצ"ע מה יהיה כשמדליק נר שבת בשתי מקומות היכן שאוכל ועוד מקום, ויש לו רק ב' נרות, האם כאן נאמר שאחד יהיה לחנוכה ואחד לשבת, או ששניהם יהיו לנר שבת.

תשובה.

א. כ' המשנה ברורה (סימן תרעח ס"ק א) לקנות נר חנוכה וכו' - ואם יש לו נר אחד לביתו סגי אף על גב דטוב וראוי שיהיה ב' נרות לשבת כדלעיל בסימן רס"ג מ"מ במקום הדחק **די שיהיה נר אחד על השולחן שאוכל והשאר לנר חנוכה** ולהוי מן המהדרין [אחרונים]: ומשמע דבשעת הדחק סגי באחד לחנוכה. אמנם מסברא לכאור' כל מה שבכלל 'נר שבת' שלא יתקל בעצים וכו' וכדומה, הרי הוא בכלל שלום בית, ועל כן צריך לקנות לנר שבת. אך אולי באופן זה נאמר לו שיאכל וידור דווקא במקום שיש לו נר, ושלא יצטרך להיות בב' מקומות וימנע מהדלקת נר חנוכה. שוב ראיתי בפמ"ג ר"ס רס שמשמע שנר שבת בשאר חדרים ג"כ דוחה לחנוכה. ובפרט דיש להעיר דלפי דברי המ"ב בסי' רס"ג ס"ג דבכלל שלום ביתו ה"ה ג"כ חדר שאינו אוכל בו כדי שלא יכשל בעץ ובאבן א"כ הוי כנר שבת דיש לו דין קדימה לפני נר חנוכה.

ב. כל שהמקום מחוייב מצד הדין להדליק בו ממילא הוא קודם לנר חנוכה וכיון דמקום פיתא עיקר והמקום השני אינו מן הדין, ישתמש בנר השני לחנוכה, אלא שאם הוא במקום הצריך לו לאורה ודאי ידליקנו שם לאורה, שהרי עיקר טעם נר שבת שלא יכשלו והוא קודם לחנוכה. ואולם כ"ז בשאין שיעור בנר אלא לשיעור חצי שעה אבל ביש יותר מן השיעור ודאי יוכל להדליקו בביתו וליזהר שלא ליהנות ממנו ויהא דעתו שמותר השמן שלאחר שיעור חנוכה יהא לצורך שבת ושפיר דמי, ולכה"פ יוצא יד"ח בהדלקה שתוך ביתו אע"פ שאינו מדליק בחוץ (ומהני להשי' דתוך ביתו יוצא דיעבד גם שלא בשעת סכנה).

הערה בעיקר האי סוגיא:

בגמ' כג: אמר רבא פשיטא לי נר ביתו [בשבת] ונ"ח נר ביתו עדיף משום שלום בית, ולכאור' צ"ע למש"כ הב"י שרק תשמיש ממש אסור, אבל תשמיש עראי שאינו של גנאי שרי, א"כ באופן שמדליק בבית נ"ח כגון בשעת הסכנה או היכא שדר בעליה, יהיה מותר לו ללכת לאור נרות חנוכה, דזהו תשמיש עראי שאינו של גנאי, וא"כ ייצא בזה גם בנר שבת שאינו נתקל ואיכא שלום בית וגם בנ"ח, וצ"ע דבגמ' לא משמע כן. עוד צ"ע דאם הענין שנר שבת עדיף זהו משלום ביתו שלא יתקל וכו', וצ"ע א"כ אמאי זהו רק בשבת הא צ"ל דאף בחול יהיה כן שהיכא שאין לו נר לביתו יקדם לנ"ח וצ"ע.

קונטרס משנת החנוכה

השיבני הגר"א נבנצל שליט"א, 1. [מש"כ שללכת לאור הנר חנוכה הוא תשמיש עראי, אינו נכון] שכל השבת תהיה על פי הנר הזה זה תשמיש קבוע. 2. אולי אה"נ ואף בחול יכול לאכול בשעה אחרת ולא יתקוטט עם אשתו, אבל בשבת צריכים לאכול יחד.

נר שבת בזה"ז ונר חנוכה

עוד בעיקר האי ענינא יש לחקור האם בזמן הזה שיש אור החשמל האם נמי נר שבת עדיף או דילמא כיון שיש חשמל א"כ הנרות שבת לא הויא משום שלום בית דהא יש אור בבית, והא דמברכים על זה בכל שבת הוא משום תוספת אורה, אבל שיהא קודם לנר חנכה מנלן והיה נראה: דלפי מה שכתב במגן אברהם אור"ח סימן תרע"ח ס"ק ב' וז' ל ואפשר דבזמן הזה שמדליקים בפנים אם אין לו כסף לקנות אלא נר אחד, יקנה נר חנוכה, ואעפ"כ לא ישב בחושך ואע"פ שאסור לאכול לאורה מ"מ כיון דא"א בענין אחר הויא כשעת הסכנה דמניחו על שולחנו אע"פ שע"כ משתמש בו א"כ ה"ה הכא, לפי זה בודאי דנר חנוכה עדיף וידליק בבית וזה יעשה בע"כ נמי האור בבית ויהיה שלום בית אבל לשיטות שחולקים על המג"א וסבירא דאף בזמן שמדליקים בפנים נר שבת עדיף, כן כתב בבגדי ישע, וכן כתב הפרי מגדים מדלא חילק הש"ע משמע דאף בזמן הזה נר שבת עדיף, וכן הכריע המשנה ברורה, ובשער הציון כותב דכיון דהש"ע הביא את הלכה הנ"ל מסתמא נוהג אף בזמן הזה אף שמדליקים בפנים, ומסתמא משום דאסור ליהנות מאור החנוכה, אבל אפשר דהיום שיש כבר חשמל א"כ הנר לא הויא משום שלום בית דהא איכא אורה בבית, ולא הויא נר שבת קודם וצ"ע לענין הלכה.

בדין קדימה- נר ללמוד תורה בשבילו או להדלקת נר חנוכה של חבירו

שאלה. יש לו שמן בצמצום ולחברו אין, ולאחר שכבר הדליק נר חנוכה, רוצה להשתמש במותר השמן שנשאר לו כדי לעסוק בתורה בלילה, ואם לא יהיה לו שמן יתבטל מתורה, ולחברו אין שמן לנר חנוכה, מה יעשה האם יתן את השמן לחברו כדי שיקיים הדלקת נר חנוכה, או שמא חייב קודמים ותלמוד תורה כנגד כולם?

תשובה.

הנה אצל האדם עצמו אם היה שאלה של נר ללמוד תורה ונר חנוכה, בוודאי שנר חנוכה קודם דהרי ת"ת נדחה מפני כל המצוות, אמנם לכאורה זהו רק אצלו ולא אצל חבירו, ות"ת של עצמו קודם למצוה של חבירו כך נראה מסברא. שוב ראיתי בספר חשוקי חמד גיטין דף יז ע"א שדן בזה, האם יתן שמן לחברו לנר חנוכה או ישאירנו לעצמו ללמוד תורה. והביא מספר עיון יעקב נאמר שנר תורה גדול מנר שבת וחנוכה, ואפ"ה בכל זאת נראה שמצד ערבות הוא חייב לדאוג לחברו שתהיה לו האפשרות להדליק נר חנוכה. וראיה לכך שכתב המשנ"ב (סימן תרנה סק"ג) בשם המג"א והחיי אדם שאם אין לחברו לולב והוא חוץ לתחום, מותר לחבירו לשלוח נכרי כדי שיביא לו ארבעה מינים, אבל אם יש ביכולתו לקנות והוא פשע ולא קנה. אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך. וכתב על זה השער הציון (סק"ה) איני יודע מה שייך בזה חטא, דהא אנו מצווים מטעם ערבות לראות שגם חברו בן ישראל, יעשה מצות התורה, ואם יחסר לו הרי הוא כאילו חסר לי, וממילא כשם שהוא מחויב להשיגו כן אני מחויב להמציא לו, ואיך שייך בזה חטא. ונראה דה"ה בעניננו אם יחסר לחברו נר חנוכה, הרי זה כאילו חסר לו, וכשם שצריך לבטל תורה למען הדלקת נרות עצמו, כך צריך לוותר על שמן המיועד לתלמוד תורה למען נרות חברו.

קונטרס משנת החנוכה

ומ"מ נסתפק שם- ויש להסתפק מה הדין כשחברו פשע ולא קנה שמן לנר חנוכה, לשיטת המג"א והחיי אדם הסוברים שאין אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך, האם גם בביטול תורה אמרינן דאין אומרים לו לאדם חטא, או שמא רק בחטא כמו אמירה לנכרי, אבל בביטול תורה אולי לא נחשב לחטא אלא לביטול מצוה, והניח בצ"ע. עכ"ד. ולכא' לומר שזה חיוב בוודאי הוא דבר קשה מאוד לומר כן, ולא מצינו שיהיה חייב כן, דהרי כמו אם רוצה לשתות השמן שיכול בוודאי א"כ ה"ה שאינו מחוייב אם רוצה ללמוד, וא"כ כל השאלה אם הוא רוצה האם מותר לו למסור או לא, ובזה נראה שבוודאי מותר אבל חיוב בודאי נראה שאין דלא כמש"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א. וביותר דהנה כ' הרמ"א (בשולחן ערוך יורה דעה הלכות נידוי וחרם סימן שלד סעי' מח) אף על פי שחייב אדם למחות בעוברי עבירה, וכל מי שאינו מוחה, ובידו למחות, נתפס באותו עון, **מכל מקום אין אדם חייב להוציא ממנו על זה**. ולכן נהגו להקל מלמחות בעוברי עבירה, שיש לחוש שיהיו עומדין על גופנו ומאודנו (מהרי"ו סימן קנ"ז). ע"כ. וא"כ כש"כ שלא יהיה חיוב מחמת ערבות להוציא ממון לצורך כך שהשני יקיים מצוה. [ואגב אורחא באמת היה קשה לי בדברי הרמ"א מדוע אין חיוב

שוב ראיתי דהנה כ' המשנה ברורה סימן תרעא סק"ו, ואם יש לו שמן בצמצום על כל השמנה ימים ולחבירו אין לו כלום מוטב שידליק בכל לילה אחד ויתן גם לחבירו דהא מדינא א"צ אלא אחד כנ"ל ודוקא כשחבירו אינו מב"ב או שאינו סמוך על שולחנו אבל אם הוא מב"ב מוטב שיהיה הוא מהמהדרינן- ולכא' שם אינו חייב לתת לו רק ראוי שיתן לו, ואי"ז ראייה לניד"ד.

קדושת הנרות- הנרות הללו קודש הם'

שאלה. בגמ' (שבת כב.) אמר רב יהודה אמר רב אסי (אמר רב) אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי וכי נר קדושה יש בה וכו', צ"ע דבנוסח הנרות הללו שמקורו במסכת סופרים (כ-ו) אמרינן 'הנרות הללו קודש הם', דהוא נגד דברי שמואל. גם צע"ק הלשון בגמ' בטעם שאנו מוסיפין כל יום נר אחד משום דמעלין בקודש משמע דשפיר שייך כאן עניין קדושה.

תשובה.

כך הקשה בשו"ת בנין שלמה (בתיקונים והוספות דף י' ע"ב) ובשו"ת ברוך השם (סי' צב), וכתב בבנין שלמה דמדברי מסכת סופרים יש סייעתא לדעת בעל המאור דלרב יש בנר משום קדושה ואסור להשתמש לאורו וכ"כ השפ"א והובא בשד"ח מערכת חנוכה אות ט'. ואכן ברמב"ן והרשב"א והריטב"א והמאירי והר"ן כתבו דקושית הגמ' וכי קדושה יש בו היינו אליבא דשמואל אולם לרב אכן יש בזה משום קדושה.

ב. ובשו"ת ברוך השם תירץ דהקדושה היא שלא נעשו חול כמו שנעשו כל כלי המקדש מחמת הפרצה כדאיתא בנדרים, אבל הנרות הללו לא נעשו חול וקודש הן.

ג. ובאשל אברהם (סי' תרעו ס"ד) כתב מה שמיוסד הנוסח לומר הנרות הללו קודש הם וכו', פשוט שאין כוונתם לייסד בזה בחינת הקדש גמור על הנרות, ואין זה רק בחינת יחוד לשם מצוה דתקנת חז"ל עיי"ש. וא"כ מה שאנו אומרים 'קודש הם' אינו במובן של 'קדושה' אלא מצד שהנרות מובדלין מלשמש בהם תשמיש האסור, שכן לשון קודש הוא לשון הבדלה והפרשה אבל אינו בהכרח מענין 'קדושה' ממש כקדשים וכיו"ב.

ד. ובר"ן ע"מ מגילה פ' בני העיר (ד"ה ומאן דשרי) כתב בשם הרמב"ן דהא דאמרינן אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה משום דבזמן מצוותן יש בהם קדושה של כבוד כתשמישי קדושה כסוכה ולולב אך לאחר מכן הם נזרקים וא"כ קושית הגמ' וכי נר קדושה יש בה הכוונה היא לאחר שנעשית מצוותה. ושו"ר דהחתן סופר פי' כע"ז.

קונטרס משנת החנוכה

וא"כ יתכן לשון קודש מופרש, ואדרבה לכן חוזר ומפרש שאין לנו רשות להשתמש בהם, שאם כוונתו שהוא קודש ממש אם כן פשוט שאין להשתמש בהם, אלא בא לפרש שכל מה שהוא קודש אינו קודש ממש אלא שהוא קדוש לענין זה שאין להשתמש בהם שהוא מופרש למצוות. ומעלין בקודש לא שייך דווקא בדברים של קדושה כידוע.

{ר'}

בגדרי 'רוח מצויה העשויה לכבות'

שאלה: מי שנמצא במקום שנותנים לו להדליק את הנרות בתנאי שחייב לכבות או שיכבו לו את הנרות אחר רבע שעה, האם יכול להדליק בברכה.

תשובה:

ראשית היה מקום לדון האם זה דומה למדליק במקום שיכבו הנרות תוך חצי שעה מחמת הרוח, ששם מבואר שאינו יוצא ידי חובה, כפי שכתב השלטי גבורים "ונראה בעיני שאם הדליקה בפני הרוח וכבתה, צריך עוד לחזור ולהדליקה במקום שאין רוח, שהרי הואיל ואינה יכולה לעמוד בפני רוח מצויה, הרי הוא כמו שלא נתן בה שמן כשיעור"⁵³. וא"כ היה מקום לומר, שגר העשוי להיכבות ע"י אחרים הוא כמו נותן ברוח מצויה, ואינו יכול לברך על הדלקה זו. אמנם היה מקום לומר סברא, שכאן מכיון שזה תלוי ביד איש שהוא בן בחירה, אין זה דומה למקום שאין שם מספיק שמן ולמניח במקום שעומד ליכבות ברוח מצויה ואולי יצא יד"ח⁵⁴.

הדליק במקום שחייבו אותו לכבות לאחר רבע שעה ולבסוף דלק חצי שעה

נראה לומר, שגם אם הנהלת הבית האסורים מחייבים אותו לכבות את הנרות אחר רבע שעה, אבל הוא מצד עצמו הרי אינו רוצה, ואין זה מוכרח שיתפסו אותו, ואולי זה יישאר דולק שם אף חצי שעה. [כמובן שלכאורה אין לאדם להכניס את עצמו לצער עבור קיום מצוה זו, ויבואר להלן הגדרים בענין זה בשער ד']. וא"כ באופן כזה שדלק חצי שעה יצא יד"ח, ולא נחשב כמדליק באופן שיכבה.

אולם מדברי הגרש"ז⁵⁵ נראה לא כן, שכתב "ומסופקני לפי"ז דאפשר שהמדליק את הנר ובכוונתו לכבותו אח"כ, גם אם ימלך בו לאחר מכן ולא יכבהו, לא יצא ידי חובה, מאחר שבשעת ההדלקה היתה כוונתו להדלקה פסולה, וחשיבא כהדלקה שאינה ראויה. ואף דמסתברא דבשאר מצוות כגון בקריאת שמע ומגילה או תקיעת שופר, אם מתחילה חשב לקרות רק פרשה אחת או לתקוע רק חלק מהקולות, ולבסוף נמלך בדעתו וקיים את המצוה בשלימות דיצא יד"ח, זהו מפני שכל קריאה היא כדבר חדש בפני עצמו, ולכן לא איכפת לן במה שחישב מתחילה, משא"כ בנר חנוכה דהדלקה עושה מצוה, ולפיכך אם נתן בתחילה שמן פחות משיעור זמן הדלקה לא יצא אפי' אם בדעתו להוסיף בו אח"כ שמן, משום שבתחילת ההדלקה צריך שיהא ראוי לדלוק כשיעור. וכמו כן בהדליק ע"מ לכבותה נחשב כמעשה הדלקה פסולה, וכהדליק במקום שאי אפשר לה לדלוק כשיעור, וע"כ אף שלבסוף לא כיבה ודלק כראוי אינו יוצא יד"ח".

"ומיהו נראה, דהמדליק במקום שיש רוח מצויה שיכולה לכבותו, ולבסוף לא כיבתה, יצא, דהרי איגלאי מילתא שלא עמדה להכבות מתחילה, וכמו"כ בחשב על אתרוג שהוא פסול, ובכל זאת נטלו למצוה, ונתברר לו אח"כ שהוא כשר, אפשר דיצא. היינו משום דהכל תלוי במה שהיה בשעת הנטילה, וכיון שנתברר שהיה כשר שפיר יצא, משא"כ בנר

⁵³ ודין מי שלא נתן שמן כשיעור נפסק בשו"ע (סי' תרע"ה ס"ב) שאינו יוצא ידי חובה.

⁵⁴ וכמדומה שעצם סברא זו שמעתי בשם מרן הגר"ש זצ"ל, לגבי מי שמדליק במקום שיש קטנים שיש חשש שיכבו את הנר.

⁵⁵ שו"ת מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' נח

קונטרס משנת החנוכה

חנוכה שהדליקה ע"מ לכבות, או בפחות משיעורה, משום שצריך שמעשה ההדלקה תהא בכשרות וכשיעור" וכו'. עיין שם בדבריו.

ולפי דבריו נראה, שאף בסוהר ליכא למימר דאיגלאי מילתא שלא היה עתיד לכבות, וא"כ כאן זה יותר ידמה לאופן שנתן שמן פחות משיעור, שלא יצא.

דינים העולים: אם ברור שיכבו לו תוך חצי שעה, אין לו להדליק בברכה, ולא יוצא בזה יד"ח, ואם זה ספק, נראה שיכול להדליק בברכה.

{ש'}

נר שבת- הדלקתו באופן של מדורה

שאלה. מי שאין לו נר ויש לו רק גזרי עצים האם יכול לצאת בהם בהדלקת נר שבת ידי חובה, שסוף סוף מאיר לו את ביתו. ואם נאמר שאינו יוצא ידי חובה מה יהיה בקערה של פתילות ולא כפה עליהם כלי האם זה כשר לנר שבת.

תשובה.

א. ברמ"א סי' תרעא ס"ג כתב בשם האור זרוע שגם בשבת ויו"ט יש להיזהר שלא לעשות כאבוקה כי אין זה נר ועיין מה שהאריך בזה בספר מאורות נתן סי' ג לבאר מדוע אינם יוצאים ידי נר שבת במדורה. ולגבי פתילות ולא כפה עליהם כלי, עי' בכף החיים שם סק"ו שכתב דיש להרחיק הפתילות זה מזה כעובי אצבע שלא יהיה כמדורה.

ב. לכאורה היה צ"ל דיוצא יד"ח כיון שסוף סוף מאיר. אך יש לומר שיוצא רק דין 'עונג שבת' שאינו ישוב בחושך [וגם זה לא ברירא ליה אם אור זה ראוי לו לשימוש וצ"ע], אבל משום 'כבוד שבת' לכאוי יש לומר דווקא בנר ולא בעצים, אך יתכן שיצא באבוקה. ואין להוכיח ממה שאמרו (שבת כ:) 'שוכא דארזא עץ בעלמא הוא' ופירש רש"י 'דלא חזי לפתילה אלא למדורה', דאין כוונתו שאין יוצאים בזה ידי חובה, דלא איירינן התם בחיוב הדלקה, אלא כוונתו דבמדורה אין חשש שמא יטה כמבואר להלן שם.

שו"מ הביאו משו"ת לבושי מרדכי (או"ח סי' נט) שדן ביציאת חובה בנר חשמל ופשיטא ליה שאין יוצאים בעצים, והביא דברי רש"י הנ"ל, ולענ"ד אין ראיה כלל משם. שו"מ בספר פירות תאנה שהביא מספר האגודת אזור שפי' פירוש ראשון משום חובת נר של שבת או שהפירוש אחר עיין שם, והביא שם דברי האור זרוע בהלכות חנוכה (סי' שכו) שכתב מדין מדורה של פתילות 'מיכן אני אומר כשמדליקין נרות של שעוה בערבי שבתות ובערבי י"ט ותוחבין הרבה נרות במנורה סמוכות זו לזו עד שהן מתחממות זו מזו ונוטפת השעוה מחמת חמימות וגם נכפלות ונופלות שלא קיימו מצות נר שבת ויו"ט דזה דומה למדורה ואינן נשרפות כדרך הנר שיש לו ריוח לישרף כהלכתו'. הרי שסבר להדיא שאין יוצאים בזה ידי חובה. והעיר על דברי הביה"ל (סי' תרעא ס"ד) שכתב על דברי הרמ"א שכתב הך דינא דאוי"ז 'אפילו בנרות של שבת ויום טוב אין לעשות כן' וז"ל הביה"ל 'מלשון זה משמע דאף בשבת ויו"ט יש ליזהר שלא לעשות כן, ואינו כן דבשבת ויו"ט מצוה לעשות כרוכים כדלעיל בסימן רס"ג, וכבר הקשה כן במ"א ועיין בסוף דבריו דלפי מאי דמסיק בשם רש"ל דאסור בעניינינו אפילו בשתי נרות כרוכין ממילא אין שום ביאור לדברי רמ"א במה שמסיק דאפילו בנרות של שבת ויו"ט יש ליזהר, ועיין בפמ"ג שגם הוא נדחק מאוד בדברי רמ"א, ולענ"ד נראה דחסר כאן פרט אחד הנזכר באור זרוע דהיינו כשמדבקין אותן אחר הדלקתן עד שעיי"ז מתחממות ונופלות, וזה באמת אסור בין בחנוכה ובין בשו"ט, וז"ל ד"מ כשמדליקין נר שבת או חנוכה או יום טוב ודובקין הנרות סמוכין זה לזה עד שהן מתחממות זו

קונטרס משנת החנוכה

מזו ונוסף השעוה גם נכפלות ונופלות לא קיימו המצוה אור זרוע עכ"ל, ולאות שהאמת כדברי שציין ברמ"א אור זרוע, והלא דין הראשון לא נזכר כלל באור זרוע אלא דין זה: אמנם מדברי האו"ז הנ"ל לא משמע כן. עיי"ש ואכמ"ל.

שהחיינו באשתו מדלקת עליו לילה ראשון

שאלה. כ' המג"א דאם אשתו הדליקה עליו בליל א' ובא לביתו בליל שני ומדליק אי"צ לברך שהחיינו, וצ"ע בדין זה דהאיך יצא הבעל בברכה זו כשאינו שומע את הברכה דנהי דבגוף ההדלקה יצא, אבל איך הברכה מתייחסת אליו הא ליכא כאן שומע כעונה וצ"ע.

תשובה:

הגר"א נבנצל השיבנו, אבל אין לו על מה לברך שהחיינו.

שיעור השמן-חצי שעה.

שאלה. הנה בגמ' מבואר בחד תירוצא שלמאי נ"מ בזה שמצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק לשיעורא ופירש"י שיהא בה שמן כשיעור זה, וכן נפסק בשו"ע סי' תרעב ס"א, ויל"ע מה הדין בנתן שמן פחות מהאי שיעורא ושם פתילה דקיקה ודלק חצי שעה האם יד"ח.

תשובה:

הגר"א נבנצל השיבני, א"כ לפתילה זו זה כן חצי שעה.

ושאלנו את הגר"ח קניבסקי שליט"א, מה הדין מי שהדליק נ"ח במקום שכמות השמן ששם אינה מספיקה לרוח המצויה שם, ובסוף כלל לא היה רוח ודלק חצי שעה, האם יצא ידי חובה או מכיון שבשעת ההדלקה לרוח שם אין זה מספיק לא מהני. והשיבנו: יתכן שיצא⁵⁶.

הוסיף שמן בנר חנוכה כשיעורו לא יצא ידי חובה

שאלה. כתב הרא"ש במסכת שבת (פ"ב סי' ז) לגבי נר חנוכה וז"ל: "וכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיהא שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו", עכ"ל. והו"ד להלכה בשו"ע (תרעה ב).

ויל"ע בזה מהא דאיתא בביצה (כב.) הנותן שמן בנר בשבת חייב משום מבעיר, ופי' הרא"ש שם: "והיינו טעמא דנותן שמן בנר משום דמאריך בהבערתו, דאילו לא נתן שמן בנר היה כבה כשיכלה השמן שבנר. ומה שהוא דולק מכאן ואילך הוי כאילו הוא הדליקו", עכ"ל. ומבואר דהטעם דהנותן שמן בנר חייב משום מבעיר, זה משום דע"י הוספתו את השמן נחשב הדבר כאילו הוא הדליק בידיים, וא"כ קשה הכא בנר חנוכה אמאי לא מועיל מה שמוסיף שמן, הרי בשבת זה נחשב להדלקה בידיים.

⁵⁶ והיינו דנתברר בסוף שסגי במה ששם לחצי שעה, א"כ אז כן שם חצי שעה.

קונטרס משנת החנוכה

[ואין לומר דמיירי שבשמן שהוסיף לא היה בו שיעור בפנ"ע, והוא רק השלים לשיעור הנצרך, דהחיי אדם (כלל קנד סעיף כב) כתב על הדין הנ"ל של הרא"ש לגבי חנוכה דאפי' אם הוסיף בה שמן כשיעור שידלוק כל הלילה לא מהני, דצריך שבשעת הדלקה בדווקא יתן בה כשיעור].

וכן יש להקשות בהא דאיתא בשו"ע (סי' תרעה) עשית שהיתה דולקת כל היום מכבה ומדליקה לשם מצות נר חנוכה, ואמאי הא אפשר להוסיף בה שמן והו"ל כאילו הדליקה.

תשובה.

א. הגר"ד כהן השיב: בלשון הרא"ש שהביא אין מבואר דהוספת השמן נחשבת הדלקה אלא דהוי כאילו הדליקו, ונראה ביסוד הדברים דיעויין בב"ק דף ס' א' בזורה ורוח מסייעתו חייב בשבת ופטור בנזיקין, והטעם דפטור בנזיקין משום דהוי גרמא, והטעם דחייב בשבת משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, וידוע לבאר דבשבת אין האיסור בפעולה עצמה אלא בפעולה שנוצר ממנה מלאכה, וזהו "מלאכת מחשבת אסרה תורה" שהאיסור הוא על היצירה ועל התוצאה, ולכן כלפי איסור מבעיר בשבת הוא אסור משום דהוי כאילו הדליק וזה משום שעשה פעולה שבכוחה באה הדלקה אבל לגבי נרות חנוכה אין זה מועיל דהתם בעינן "הדלקה" ואין זו פעולה עצמה של הדלקה.

שו"ר שכ"כ זקנו זצ"ל בספר מקראי קודש להגרצ"פ פראנק [חנוכה סימן ח] שכתב ליישב בשם בן אהיו, דיש הבדל בין נרות חנוכה לנרות שבת, שבשבת החיוב הוא משום מלאכה ואתרבו תולדות כאבות, לכן כשהוא מוסיף שמן ועי"ז נשרף השמן שניתוסף, חייב משום מבעיר, משא"כ לענין חנוכה דהדלקה עושה מצוה ובעינן מעשה הדלקה שידליק האור, לא חשיב הדלקה בזה שהדליק האור, דאינו אלא שורף את השמן ולא שמדליק האור והלהב, ואף דמה שהוא דולק אח"כ חשיב כאילו הוא הדליק, מ"מ לא חשיב רק כאילו הוא ממשיך את ההדלקה הקודמת. וסיים שם דלכאורה זה תלוי במחלוקת התוספות והרא"ש בביצה בגדר החיוב של מוסיף שמן בנר.

ב. בספר בן אריה להגר"ר ירחמיאל גרשון עדעלשטיין אב"ד שומייאץ (סי' ח) האריך בזה והו"ד במנחת אריאל שבת כג: וביאר די"ל דבשבת עיקר האיסור מה שמתבער ומתכלה השמן ע"י האש, משא"כ בנר חנוכה עיקר מצותה זה האש, וא"כ בשבת שהעיקר זה כילוי ע"י האש כיון שהוסיף שמן גרם לכילוי, משא"כ במנורה עיקר מצותה זה האש וגם מה שיוסיף אח"כ שמן הוי רק גרמא. ועי' כע"ז פרורים משלחן גבוה ח"א עמ' נז.

ג. בספר מאורי אש למרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (פרק ח ענף ב דף צה:) כתב ליישב ע"פ האבנ"ז (או"ח סי' רכו) שמביא מספר יראים דהמוסיף שמן בנר בשבת לא הוי אב מלאכה אלא תולדה דמבעיר, וא"כ י"ל דדוקא בשבת השוה הכתוב אבות לתולדות, משא"כ בהדל"נ חנוכה, בעינן הדלקה חשובה.

ד. גם אי נימא שהשמן שהוסיף נחשב מדליק בידיים, מ"מ בעת שבירך על הדל"נ חנוכה היה שיעור מועט שלא כדין, ונמצא שבירך על נ"ח שלא הדליקו כדין ומאי אכפ"ל שאח"כ הדליק עוד פעם, וכמו שאחד יברך על חנוכה שאין נרותיה שוים ואח"כ השווה לאותו גובה.

כקושיא הנ"ל יש להקשות גם מאי שנא נר חנוכה מנרות של בית המקדש

שאלה. באהל מועד מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו [כ"ז כ"א], כאן נצטוו על מצות הטבת הנרות, ובפרשת בהעלותך נצטוו על הדלקת הנרות, וצ"ע דמבואר דיש מ"ע להדליק ולהטיב הנרות בכל יום, והנה במדרש תנחומא אר"ח סגן הכהנים אני הייתי משמש בבהמ"ק וכו' כשהיו מדליקים אותה בר"ה ולא היתה כבה עד ר"ה, וצ"ע דא"כ בטלו מצות הדלקת הנרות כל השנה. ותי' האמרי אמת שע"י שהוסיף שמן קיימו את המצוה, ונשאלת השאלה א"כ אמאי זה לא מועיל בחנוכה להוסיף שמן אלא צריך הדלקה ממש.

קונטרס משנת החנוכה

תשובה: יש לומר בסברא דבביהמ"ק לא נאמר "הדלקה" בקרא, רק "להעלות", או "והעלה", וזה יתכן לכאור' גם בהוספת שמן, דבעי' שיהא דולק, ולא דוקא שידליק, משא"כ בחנוכה שהתקנה היה "להדליק", ויש לפרש משום דבאמת קודם לכן לא היה דולק שהרי השביתו היוונים ההדלקה, ולכשמצאו שמן הטהור הדליקו מחדש, וא"כ לזה היה תקנה "להדליק" ולכן ל"מ רק "להעלות" אלא בעי' "הדלקה" דוקא.

שמן של שביעית

שאלה. הנה מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל במנחת שלמה-הכריע להיתר כנגד רוב הפוסקים- ופסק דשמן של שביעית אעפ"י שאסור להשתמש בו אלא להנאה כדין פירות שביעית, מותר להדליק בו נרות חנוכה, אף שאסור להשתמש לאורן, לפי שגם השימוש בשמן לפרסם את הנס על ידי הארת הנרות, הריהו נחשב שימוש להנאה, וגם אין זה נחשב כהפסד וכילוי השמן, הואיל ושימוש זה הוא בדרך ההדלקה הרגילה.

ומנגד הגר"ח קניבסקי שליט"א בדרך אמונה בשם החזו"א שאין להתיר- ובביאור הלכה שם העיר ע"ד, ולענ"ד לא הבנתי הפיקפוקים דאע"ג דודאי מותר להדליק כדי ללמוד לאורו אף על גב דמצות לאו להנות ניתנו היינו משום דההדלקה הוא לראות לאורו וזה מותר ומה נ"מ מה שיראה לאורו מה שירצה יראה וכן להדליק סביב לחנותו הרבה נרות לפרסם בית מסחרו כ"ז הדלקה לראות לאורו היטב ועי"ז מתפרסם אבל נ"ח שאסור להנות לאורו אלא למצוה שהתורה אמרה להדליק דהא קי"ל דאפי' אם הוא לבדו בין הגוים ידליק בברכה שעצם ההדלקה הוא פרסום הנס (עי' שעה"צ סי' תרע"ב ס"ק י"ז) ואפי' אם כבתה מיד אין זקוק לה אלא שצורת ההדלקה צ"ל באופן שראוי להיות פרסום הנס ושיראו את הנרות ולא שיראו לאור הנרות וזה לא נקרא הדלקה להנאה, ולכאורה יש כאן מחלוקת מה נקרא הנאה, והאם הנאת פרסומי ניסא נחשב הנאה או הפסד- א"כ מה ההלכה בזה, הרוצה להקל יקל?

תשובה.

לכאורה היה ראוי להחמיר שהרי יש שיטות שאינו יוצא ידי חובה בהדלקה זו, וא"כ עדיף שלא יכניס עצמו למחלוקת בעניין זה, אא"כ עושה בכל הוראותיו כדברי מרן הגרש"ז זצ"ל.

שליחות להדלקת נר חנוכה או ביטול תורה מה עדיף?

שאלה. שאלתי את הגר"ח קניבסקי שליט"א, מדוע מנהג העולם להפסיק מלימוד תורה בשביל להדליק נר חנוכה ולא ידליקו ע"י נשותיהם. והשיב לי שמצוה בו יותר מבשלוחו. ולכאור' קשה לי שהרי ת"ת עדיף ממצוה בו יותר מבשלוחו, ולכאור' רק בכבוד שבת אמרינן שיבטל תורה בשביל מצוה בו יותר מבשלוחו.

תשובה.

א. הנה מצינו בנידון זה ב' דעות בשער הציון (סימן רנ ס"ק ט) שכתב לגבי מצוה בו יותר מבשלוחו, 'ונראה דלא שייך בזה לומר, מצוה שיוכל לעשות על ידי אחרים אין מבטלין התלמוד אפילו לזמן מועט, והכא הלא יוכל לעשות על ידי שלוחו דעדיף הוא ממי שהוא אחר לגמרי, יש לומר, דדוקא מצוה שאין מוטלת על גופו, כגון שיפסיק באמצע הלמוד לילך לגמול חסד עם איזה אדם במקום שאחר יוכל לעשות עמו הטובה ההיא, מה שאין כן בזה שהכבוד

קונטרס משנת החנוכה

שבת מוטלת על גופו, וממילא מצוה בו יותר מבשלוחו. אי נמי דדוקא לענין כבוד שבת אמרינן כן דחמירא, מה שאין כן לענין שאר מצוות אם הוא תלמיד חכם ונוגע לבטול תורה, וצריך עיון.

הרי לן דנסתפק בזה הח"ח, האם בכל המצוות הכלל דמצוה בו יותר מבשלוחו דוחה לת"ת, או ששאני כבוד שבת שחמירא⁵⁷ משא"כ בשאר מצוות.

ב. נראה דהדין הוא דצריך לבטל מלימודו כיון שיש בהדלקת נרות חנוכה משום פרסומי ניסא וכמו שמבטלין ת"ת לקריאת מגילה כיון דאית ביה פרסומי ניסא. וראיה דעבור פרסומי ניסא יש לעשות כל השתדלות ולבטל ת"ת דהרי בקריאת המגילה קי"ל דצריך לילך למקום רחוק כדי להצטרף לעשרה משום פרסומי ניסא שיהיה ברוב עם וא"כ גם בהדלקת נר חנוכה שיש בו פרסומי ניסא בוודאי משום מצוה בו יותר מבשלוחו של פרסומי ניסא יש לו לבטל ת"ת כמו דמבטלין ת"ת עבור פרסומי ניסא של ברוב עם.

ג. ומעניין לעניין באותו עניין ראיתי בספר המאורות (לרבינו מאיר ב"ר שמעון המעילי מנרבונה-רבו של הרבינו מנוח) שכתב וז"ל ושמענו שיש מקומות מצרפת שמדליקין נר חנוכה קרוב לחצי הלילה כשבאין בני הישיבה מבית המדרש, ונראה לומר שסומכין על זה השיעור של תרמודאי לא ניתן אלא בעת שהיו מניחין נר חנוכה מבחוץ משום פרסומי ניסא, אבל כשמדליקין בתוך הבית, כגון עכשיו שאדם מתיירא מפני גויים שלא יזרקו בהם אבנים ויזיקו לנו והוי כשעת הסכנה, פרסום הנס הוא כשבני אדם נכנסים ויוצאין בבית, ולכך אפשר לומר שזמן המצוה הוא כל אותו הזמן שבני הישיבה בביתם וכו'. עכ"ל.

וא"כ לכאורה לפי"ז שהרבה פוסקים שסבירי שבזמננו השתנה הזמן של עד שתכלה רגל מן השוק שזה זמן מאוחר הרבה, משקיעת החמה, א"כ מה ההיתר להפסיק באמצע הלימוד לצורך הדלקת נר חנוכה, ובפרט צ"ע דאפילו אם חושש לדעות אלו הרי יכול לקיים המצוה ע"י אשתו, ויוצא בהדלקתה וצ"ע.

שלום ביתו קודם-האם גם נר של חול קודם לנר חנוכה

שאלה. הנה בגמ' שבת כג: אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. לכאור' לפי הטעם המבו' בגמ', וכמובא ברמב"ם "שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו", אין חילוק בין נר מצווה של שבת לנר רשות של יום חול, דאין הדבר תלוי אלא בשלום בית. אמנם אכתי יש לדון דאולי רק נר שבת וצ"ע.

תשובה.

הנה מה שהראש' והפוס' שהזכירו "שבת", י"ל דכוונתם על דרך המצוי, היות ובימי חול רגילים ללכת לישון מיד בחשיכה משא"כ בשבת, מה גם שבימי החול יכול להדליק כשנצרך ולכבות בגמר השימוש וחוזר חלילה, אבל בשבת צריך נר גדול שידלק ברציפות.

אלא דיש בראש' ובפוס' שהזכירו גם 'עונג שבת', ומשמע דבלא"ה אין להתיר משום שלום בית לחוד. ובלא"ה נמי אולי יש לומר, דשלום בית בסתמא אינו קודם למצוות נ"ח, אלא דמצווה שיש בה שלום בית קודמת לשאר מצוות.

⁵⁷ באמת יש לברר חומרא זו דכבוד שבת על פני שאר מצוות, מה ענינה, ואכמ"ל.

קונטרס משנת החנוכה

וז"ל הלק"ט ב-קפא "מה שכתב הרמב"ם (פ"ה דשבת) דישראל על הפתחים להדליק נר של שבת שזה בכלל עונג שבת וכו' ואילו היה אומר הרמב"ם משום שלום הוה קשיא לן דטעמא דשלום בכל לילה איתיה לכך הניח טעמא דשלום דידוע והוסיף מדיליה דאיכא נמי עונג שבת וצ"ע אי אמרינן נר ביתו עדיף (שם כ"ג:) של כל לילה".

אמנם בדברי הריטב"א בשבת, נראה לדקדק דס"ל דגם נר של יום חול קודם, ובהכי איירי בסתמא. ז"ל: "נר חנוכה ונר ביתו נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. פי' ואם אין לו שמן לשתייהם מדליק של ביתו, ואין צריך לומר כשבא להדליקם שתייהן מקדים להדליק נר ביתו ולא עוד אלא דהא הוי היכירא טפי ופרסומי ניסא, וכן בערב שבת מדליק של ביתו תחלה מן הטעם הזה, ואין לחוש ולומר כי לאחר שהדליק נר שבת אסור לו לעשות מלאכה ולהדליק נר, דהא בורכא כדמוכח לקמן בפרקין (ל"ה ב'), וסברא נמי הוא שאין קדושת שבת חלה בהדלקת הנר, אלא בקדושת היום עצמו בספק בין השמשות, או בשקבלו עליו משהתחילה השקיעה בקידוש או בתפלה וכדמוכח בברכות ובמסכת עירובין".

וצ"ע לדינא. גם צ"ע האם ענין קל של שלום בית ג"כ דוחה כל מצווה דרבנן.

{ת}

תדיר ושאינו תדיר-מעריב והדלקת נ"ח מה קודם?

שאלה. לנוהגים להדליק קרוב לצאת הכוכבים, האם יתפללו מעריב תחילה דתדיר ושאינו תדיר קודם, או שמקודם ידליקו נ"ח.

תשובה.

א. הנה בשו"ת שבות יעקב (חלק ב סימן מ), כתב הנה אף שדין זה פשוט בסי' תרע"ב ס"ק ה' במגן אברהם שכתב וז"ל ונ"ל דמי שלא התפלל מעריב מדליק קודם וא"צ זמן כ"כ דליכא למיחש שמא ישכח מעריב וכ"כ בכנסת הגדולה שהוא נוהג כן עכ"ל המ"א, אכן בשיירי כנסת הגדולה כתב הוא עצמו וז"ל בימי בחרותי הייתי נוהג להדליק אחר תפלת ערבית ואח"כ נהגתי להדליק קודם ערבית וכשראיתי דברים אלו חזרתי למנהגי להדליק אחר תפלת ערבית עכ"ל וכן נראה לי עיקר לדינא דודאי תדיר ושאינו תדיר קודם ואף על גב דאיכא פרסומי ניסא אפ"ה תדיר קודם וכ"כ תוספת בשבת דף כ"ג ע"ב ד"ה הדר פשטה דהיכי דמצי למיעבד תרווייהו תדיר ופרסומי ניסא עבדינן תרווייהו ותדיר קודם רק היכא דלא מצי למעבד תרווייהו פרסומי ניסא עדיף ע"ש והוא ברור. ע"כ.

והיינו דכוונתו ליישב דבסוגיא שם מוכח דנסתפקו במי שיש לו או לקידוש או לנר חנוכה תדיר עדיף או פרסומי ניסא עדיף, והגמ' הסיקה דפרסומי ניסא עדיף, אבל זה ביאר דהיינו רק היכא שעושה חד משניהם אז פרסומי ניסא עדיף, אבל כאן שיעשה שניהם ורק השאלה את מה להקדים בזה חזרנו לדינא דתדיר עדיף. (וסב' זו הוזכרה גם לגבי הבדלה במוצ"ש והדלקת נ"ח מה קודם דתדיר עדיף ולא פרסומי ניסא, היכא דבא לעשו לשניהם).

ב. ידוע בשם מרן הגרש"ז זצ"ל, שמי שאינו מתפלל כל יום מעריב מיד בצאת הכוכבים, א"כ זה לא נחשב שתפילת המעריב עומדת לפניו ואי"ז בכלל הנידון דתדיר ושאינו תדיר, שזה רק היכא ששני הדברים עומדים לפניו כעת.